

Sivistystä kaupunkiseutujen asukkaille

Havaintoja kunnallisista opetus-, kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluista
asuinalueittain erilaistuvilla kaupunkiseuduilla v. 1997

ANNE-MARITTA TERVAKARI
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
Sosiaalipolitiikan pro gradu-tutkielma

Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

TERVAKARI, ANNE-MARITTA: Sivistystä kaupunkiseutujen asukkaille. Havaintoja kunnallisista opetus-, kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluista asuinalueittain erilaistuvilla kaupunkiseuduilla v. 1997

Pro gradu -tutkielma, 120 s., 23 liites.

Sosiaalipolitiikka

Joulukuu 2001

Tämän tutkielman tavoitteena oli selvittää onko maamme kahden kasvavan kaupunkiseudun asuinalueiden välillä havaittavissa eroavaisuuksia asukkaiden tyytyväisyydessä kunnallisiin sivistystoimen palveluihin. Keskeisimpänä kysymyksenä oli, ovatko matalan tulotason asuinalueiden asukkaat tyytymättömämpiä sivistystoimen palveluihin kuin hyvätuloisten asuinalueiden asukkaat.

Tarkastelun kohteena oli neljän, kahdella kaupunkiseudulla sijaitsevan kunnan - Espoon, Helsingin, Kangasalan ja Tampereen - postinumeroalueet. Tutkimusaineisto koostuu kahdesta erillisestä aineistosta. Yksilötason aineisto on Efektia Oy:n vuonna 1997 kuntien palvelutyytyväisyystutkimusta varten keräämästä kyselyaineistosta, johon vastaajat valittiin satunnaisotannalla 18 - 70 -vuotiaista kuntalaisista. Kyselyaineistosta on poimittu em. kuntien alueella asuvien vastaajien antamat tiedot. Aluetason aineisto on koottu Tilastokeskuksen vuonna 1998 julkaisemasta paikkatietoaineistosta, josta on poimittu tarkasteltavana olevien kuntien postinumeroalueita kuvaavaa informaatiota. Postinumeroalueet jaettiin kolmeen tuloluokkaan fraktiileihin perustuen. Seuraavassa vaiheessa kunkin kyselytutkimukseen vastanneen henkilön antamiin vastauksiin liitettiin hänen asuinaluettaan kuvaavaa tietoa, mm. tieto asuinalueen tuloluokasta. Näin voitiin muodostaa käsitys eri tuloluokkiin kuuluvilla asuinalueilla asuvien vastaajien tyytyväisyydestä asuinkuntansa tarjoamiin sivistystoimen palveluihin sekä tehdä vertailuja palvelutyytyväisyyden suhteen eri tuloluokkiin kuuluvien asuinalueiden välillä. Aineiston analysoinnissa käytettiin tilastollisista menetelmistä Spearmanin korrelaatiokerrointa ja ristiintaulukointia. Analysointivälineenä oli SPSS for Windows -tilasto-ohjelmisto.

Tutkielman tulosten perusteella ei voida sanoa, että matalatuloisten asuinalueiden asukkaat olisivat systemaattisesti tyytymättömämpiä kunnallisiin sivistystoimen palveluihin kuin hyvätuloisten asuinalueilla asuvat asukkaat. Opetuspalvelujen osalta tulokset ilmentävät todennäköisemmin sosioekonomiselta taustaltaan erilaisten vastaajien toisistaan eroavia koulutuksen arvostuksia. Kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelujen ollessa kyseessä tyytymättömyys näyttäisi liittyvän todennäköisemmin palvelujen saavutettavuuteen, sillä tyytymättömimpiä olivat yleensä hyvätuloiset, kaupunkien reuna-alueilla asuvat vastaajat. Vuosikymmenien aikana rakennettu, laajasti hyväksytty ja kattavasti toteutettu sivistystoimenpalvelujen järjestelmä on kestänyt ainakin ensimmäiset laman jälkeiset vuodet huolimatta kuntien toimintaympäristön voimakkaasta muuttumisesta ja kaupunkiseutujen asuinalueiden erilaistumiskehityksestä.

Asiasanat: asuinalueiden erilaistuminen, julkiset palvelut, opetuspalvelut, kulttuuripalvelut, vapaa-ajan palvelut

Sisällys

1	JOHDANTO	5
2	KUNNALLISET PALVELUT HYVINVOINNIN TUOTTAJINA	10
2.1	PALVELEVA KUNTA	10
2.2	PALVELU JA JULKINEN PALVELU	12
2.3	PERUSPALVELUA, ELÄMÄNLAATUPALVELUA VAI HYVINVOINTIPALVELUA.....	14
2.4	PALVELUJEN ARVIOINTI	18
2.4.1	<i>Miten arvioida palveluita?</i>	18
2.4.2	<i>Arvioinnin motiiveja</i>	20
2.4.3	<i>Kansalaismielipiteet ja palvelujen laadun arviointi</i>	21
2.5	SIVISTYSTOIMEN PALVELUT	23
2.5.1	<i>Sivistystoimi kunnallisena toimialana</i>	23
2.5.2	<i>Kunnan sivistykselliset tehtävät ja palvelujen tarkoitus</i>	24
2.5.3	<i>Kunnallisten sivistystoimen palvelujen käyttö</i>	27
2.6	SIVISTYSTOIMEN PALVELUT MUUTTUVASSA YHTEISKUNNASSA	30
2.6.1	<i>Koulutuksen ja kulttuurin uusi merkitys</i>	30
2.6.2	<i>Järjestämisen vapaus ja säästötalkoot</i>	31
2.6.3	<i>Koulutuksen valinnan vapaudesta eliittikouluihin</i>	33
3	INFORMAATIOAJAN KAUPUNKISEUTU JA ASUINALUEIDEN ERILAISTUMINEN	36
3.1	INFORMAATIOYHTEISKUNTA JA KAUPUNKISEUDUT	36
3.2	ASUINALUEIDEN ERILAISTUMINEN	39
3.2.1	<i>Sosiaalisen erilaistumisen tilallinen ilmentyminen</i>	39
3.2.2	<i>Miksi asuinalueet erilaistuvat?</i>	42
3.2.3	<i>Havaintoja Suomesta</i>	43
4	ERILAISTUVA KAUPUNKIALUE JA SIVISTYSTOIMEN PALVELUT	46
4.1	ASUINALUEITTAIN ERILAISTUVAT PALVELUT.....	46
4.2	ASUINALUE JA SIVISTYSTOIMEN PALVELUT.....	48
4.2.1	<i>Asuinalueen valinta ja julkiset palvelut yleensä</i>	48
4.2.2	<i>Asuinalueittaiset sivistystoimenpalvelut hyvinvoinnin turvaajina</i>	50
4.3	SIVISTYSPALVELUJEN VAIHTELEVUUS KAUPUNKISEUDULLA.....	51
4.3.1	<i>Koulujen erilaisuus ilmentää asuinalueiden erilaisuutta</i>	51
4.3.2	<i>Kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelujen asuinalueittaiset eroavaisuudet</i>	54
4.4	ASUINALUEITTAINEN TYYTYVÄISYYS SIVISTYSTOIMEN PALVELUIHIN	56
5	TUTKIMUKSEN TEKEMINEN	59
5.1	TARKASTELUN KOHTEENA KAUPUNKISEUTUJEN ASUINALUEET.....	59
5.2	TUTKIMUKSEN TAVOITTEET	60
5.3	TUTKIMUSAINEISTO	61
5.3.1	<i>Asuinalueittainen tietoaineisto</i>	61
5.3.2	<i>Kyselyaineisto</i>	65
5.4	AINEISTON ANALYSOINTI	67
5.4.1	<i>Menetelmät</i>	67
5.4.2	<i>Sivistystoimen palvelujen kartoitus</i>	70

6 ASUINALUEIDEN TULOTASO JA VASTAAJIEN NÄKEMYKSIÄ SIVISTYSTOIMEN PALVELUISTA.....	72
6.1 VASTAUKSIA YLEISIIN KYSYMYKSIIN	72
6.1.1 Taustatietoja vastaajista	72
6.1.2 Kunnan palvelujen sijainti yleensä	72
6.2 TYYTYVÄISYYS KOULUPALVELUIHIN	74
6.2.1 Koulunkäyntiasiat ala-asteella.....	74
6.2.2 Koulunkäyntiasiat yläasteella	78
6.2.3 Koulunkäyntiasiat lukiossa	82
6.2.4 Muut koulupalvelut.....	85
6.3 KULTTUURIPALVELUJEN KÄYTTÖ JA TYYTYVÄISYYS NIIDEN RIITTÄVYYTEEN	88
6.3.1 Yleiskuva kulttuuripalvelujen käytöstä ja riittävydestä.....	88
6.3.2 Kulttuuripalvelut lähikuvassa	90
6.4 VAPAA-AJAN PALVELUT	95
6.4.1 Yleiskuva vapaa-ajan palvelujen käytöstä ja riittävydestä	95
6.4.2 Vapaa-ajan palvelut lähikuvassa	97
7 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	102
7.1 POHDINTAA	102
7.2 KRITIIKKIÄ JA JATKOTUTKIMUSTARPEITA	105
KIRJALLISUUS	107
LIITE 1. Tyytyväisyys sivistystoimen palveluihin sekä kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelujen käyttö.....	121
LIITE 2. Alimman tuloluokan postinnumeroalueet	125
LIITE 3. Keskimmäisen tuloluokan postinnumeroalueet	126
LIITE 4. Ylimmän tuloluokan postinnumeroalueet.....	128
LIITE 5. Kyselylomake.....	129
LIITE 6. Vastaajien tyytyväisyyden ja palvelujen käytön yhteys asuinalueiden ominaispiirteisiin.....	140

Taulukkuuettelo:

TAULUKKO 1. Espoon, Helsingin, Kangasalan ja Tampereen postinumeroalueiden tuloluokittainen vertailu eräiden asuinalueiden ominaispiirteiden mukaan. 1997.....	64
TAULUKKO 2. Vastaajien ja perusjoukon ikäjakaumat.1997.....	66
TAULUKKO 3. Vastaajien ja väestön koulutus rakenne. 1997.	67
TAULUKKO 4. Asuinalueen tulotaso ja tyytyväisyys kunnan palvelujen sijaintiin vastaajien koulutustaustan mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997.	73
TAULUKKO 5. Asuinalueen tulotaso ja ala-asteen koulunkäyntiin liittyvien tekijöiden hyvyys vastaajien koulutustason mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997.....	76
TAULUKKO 6. Asuinalueen tulotaso ja yläasteen koulunkäyntiin liittyvien tekijöiden hyvyys vastaajien koulutustason mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997.....	80
TAULUKKO 7. Asuinalueen tulotaso ja lukion koulunkäyntiin liittyvien tekijöiden hyvyys vastaajien koulutustason mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997.....	84
TAULUKKO 8. Asuinalueen tulotaso ja muiden koulutuspalvelujen hyvyys vastaajien koulutustason mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997.....	87
TAULUKKO 9. Asuinalueen tulotaso ja kulttuuripalvelujen käytön tiheys vastaajien koulutustason mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997.....	91
TAULUKKO 10. Asuinalueen tulotaso ja kulttuuripalvelujen riittävyys vastaajien koulutustason mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997.....	92
TAULUKKO 11. . Asuinalueen tulotaso ja vapaa-ajan palvelujen käyttö vastaajien koulutustason mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997.....	98
TAULUKKO 12. Asuinalueen tulotaso ja käsitykset vapaa-ajan palvelujen riittävydestä vastaajien koulutustason mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997.....	99
TAULUKKO 13. Asuinalueen tulotaso ja vastaajien käsitykset vapaa-ajan palvelujen tilasta heidän koulutustasonsa mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997.....	100

Kuvioluettelo:

KUVIO 1. Hyödykkeiden luokittelu jaettavuuden ja poissulkevuuden mukaan.	13
KUVIO 2. Espoon, Helsingin, Kangasalan ja Tampereen postinumeroalueiden jakauma kotitalouksien vuoden keskitulojen mukaan. 1997.	62

1 Johdanto

Ihmisten hyvinvoinnin turvaamisessa sekä hyvinvointierojen tasoittamisessa on etenkin julkisilla, kuntien järjestämällä palveluilla ollut keskeinen asema suomalaisessa yhteiskunnassa. Kansalaisten sosiaalinen turvallisuus ja tasa-arvoisuus on koettu tärkeiksi taloudellisen kehityksen ja yhteiskunnan vakauden edellytyksiksi. Kuitenkin sosiaalinen todellisuus on laman seurauksena etäännytynyt yhä kauemmaksi tasa-arvon ideologiasta. Ihmisten hyvinvoinnista laaja-alaisesti vastanneen julkisen sektori kriisiytyminen on johtanut palvelujen ja etuuksien leikkauksiin. Samanaikaisesti yhteiskunnan rakennemuutosten seurauksena yhä useampi on joutunut turvautumaan yhteiskunnan tarjoamiin tukimuotoihin selviytyäkseen.

Asukkaiden hyvinvointia tuottavien ja tukevien palvelujen järjestämisestä ovat pääasiallisesti olleet vastuussa kunnat, jotka joutuivat valtion ohjausjärjestelmän purkamisen pakottamina ottamaan yhä itsenäisemmin vastuun palvelujen tuottamisesta ja järjestämisestä. Samanaikaisesti tapahtunut valtionosuuksien leikkaaminen kiristi kuntien taloutta entisestään. Rahoituskelliset ongelmat ovatkin pakottaneet kunnat etsimään uusia ratkaisuja julkisten palvelujen järjestämisessä. Palveluita on vähennetty kustannusten leikkaamiseksi ja kannattavuutta lisätty mm. tehostamalla ja rationalisoimalla palvelujen tuottamista yksityisen sektorin ohjaus- ja johtamismenetelmin. Oman osansa muospaineiden luomisessa on ollut myös Euroopan integraatiolla ja siihen liittyvällä paikallishallinnon merkityksen korostumisella. Niinpä individualisoimisen, privatisoimisen ja subsidiariteettiajattelun hengessä on pyritty palvelujen tarjonnan ja kysynnän kohtaamisen parantamiseen - tehokkailta palvelun tuottajilta yksilöllisiä palveluita, joiden tuottamisesta tai järjestämisestä päätetään lähellä sitä tasoa, missä toiminta tapahtuu (Kainulainen & Niemelä 1996, 11 - 12.) Kuitenkin palvelujen paikallisen tuottamisvapauden lisääntymiseen liittyy myös negatiivinen puoli, esim. on esitetty epäilyksiä alueellisen yhdenvertaisuuden säilymisestä ja eri väestöryhmien välisen tasa-arvon toteutumisesta (esim. Blom ym. 1994, 3).

Kuntien priorisoidessa ja supistaessa palveluitaan on niiden samanaikaisesti myös panostettava niin kansalliseen kuin kansainväliseenkin kilpailukykyynsä selviytyäkseen globalisoituvilla markkinoilla. Pyrkimään luomaan mahdollisimman innovatiivisen ilmapiirin mielenkiintoisine, virikkeellisine ja kulttuurisine toimintaympäristöineen kilpaillakseen huippuosajista ja yrityksistä kunnat joutuvat hankalaan tilanteeseen, kun niiden pitää samanaikaisesti

turvata peruspalvelut kiristyvistä taloudellisesta tilanteesta huolimatta. Halme (1999, 121) kysyykin onko kuntien kilpailullisia asemia parantaakseen panostettava elitistisiin palveluihin ja vasta toisella kädellä huolehdittava tavallisten kuntalaisten peruspalveluista. Kasvukeskusten ongelmia lisää vielä niihin suuntautunut voimakas muuttoliike, joka on asettanut koetukselle niiden palvelukapasiteetin kyvyn vastata palvelujen kysyntään. Erityisesti kasvukeskusten koulujen ja terveydenhuollon palvelujen laadun pelätään heikkenevän nopeasti kasvavan kysynnän paineen alla.

Laman jälkeisestä talouden elpymisestä ovat hyötyneet lähinnä vain hyvin koulutettu väestönosa, kun monille etenkin aiemmin perinteisen teollisuuden parissa työskenneille ei vaihtoehtoina ole ollut juuri muuta kuin pitkäaikaistyöttömyys tai pätkätyö matalapalkkasektorilla. Kehityksen seurauksena tuloerot ovat alkaneet kasvaa Suomessakin. Tuloeroja heijastelemaan sosiaaliseen eriytymiseen, jonka on havaittu liittyvän etenkin kaupungeissa tapahtuvaan kehitykseen, on viime aikoina kiinnitetty runsaasti huomiota niin kansainvälisen kuin kansallisenkin tason keskusteluissa. Kaupunkeihin kasautuu toisaalta suunnaton määrä vaurautta uusien toimintojen ja hyvätuloisten huippuammattilaisten keskittyessä osaamiskeskuksiin, toisaalta taas taloudellisesti heikossa asemassa olevat ovat "jumiutuneet" urbaaneihin ghettoihin. Väliin jäävä keskiluokkaisten ryhmä muuttaa esikaupunkialueilleen. Kaupunkien asuinalueet siis erilaistuvat erilaisten väestöryhmien hakeutuessa (tai ajautuessa) resurssiansa mukaisesti tietynlaisiin asuntoihin tietyille alueille. Piirteitä tällaisesta polarisoituvasta tai fragmentoituvasta tilallista järjestäytymisestä on nähtävissä myös esim. 1990-luvun Helsingissä (esim. Vaattovaara 1998, Maury 1997).

Hyvät tulot takaavat mahdollisuuksien moninaisuuden myös asuinalueita valittaessa. Asunnon ja asuinympäristön voi valita omien tarpeidensa ja mieltymyksensä mukaisesti. Heikommin toimeentulevien valinnanmahdollisuudet ovat lähes olemattomat - usein on tyytyminen siihen asuntoon, minkä kunta osoittaa. Asuinalueen valinta on paitsi asunnon ja naapurien valintaa myös valintaa alueen julkisten palvelujen suhteen - millainen päiväkotia tai koulu alueella on jne. Hyvätuloisilla on aina mahdollisuus korvata tai täydentää julkisen sektorin tarjoamia palveluita kaupallisilla palveluilla, kun taas resurssiltaan heikommilla ei ole mahdollisuuksia vaihtoehtoisille areenoille. He ovat riippuvaisia julkisen sektorin tarjoamista palveluista. Myös autottomuus hankaloittaa kauempana sijaitsevien palvelujen käyttöä, jolloin asuinalueen tarjoamat palvelut muodostuvat tärkeäksi tekijäksi hyvinvoinnin toteutumisessa. (Aronen 1994, 63.)

Asuinalueiden erilaistumiseen saattaa liittyä myös asuinalueen julkisten palvelujen erilais-
tumista. Asuinalueiden julkiset palvelut voivat vaihdella paitsi saatavuudeltaan myös laadul-
taan. Kansainvälisissä tutkimuksissa on varsin usein todettu matalatuloisten asuinalueiden
kärsivän heikompi laatuista palveluista tai jopa palvelujen puuttumisesta hyvätuloisia asuin-
alueita useammin. Esim. koulupalvelut voivat vaihdella asuinalueittain niin materiaalisten re-
surssien, kuten rakennuksien, tilojen ja tarvikkeiden, kuin opetushenkilökunnan määrän ja
ammattitaidon suhteen. (Esim. Lineberry 1977; Johnston 1982, 271 - 272; Knox 1995, 325 -
326; Integrated distressed... 1998, 33.)

Alueellista palvelujen arviointitutkimusta on toki maassamme tehty runsaastikin, mutta
useimmiten on tarkasteltu kuntien välisiä eroavaisuuksia hyvinvointipalvelujen järjestämi-
sessä, käytössä, laadussa tms. Näissä tutkimuksissa on selvitetty mm. miten kuntien taloudel-
linen tilanne, maantieteellinen sijainti, väestön demografiset tekijät, elinkeinorakenne yms.
ovat vaikuttaneet niiden kykyyn järjestää asukkailleen hyvinvointia tukevia palveluita. Jonkin
verran on julkisiin hyvinvointipalveluihin kiinnitetty huomiota esim. lähiötutkimuksissa osa-
na muuta problematiikkaa kuten asuinalueytyytyväisyys, elämäntapa tai lähiökehittäminen.
Kuitenkin varsin vähän näyttäisi maassamme tehdyn tutkimuksia, joissa olisi pyritty selvittä-
mään palvelujen mahdollisia laadun ja saatavuuden eroavaisuuksia jonkin tietyn kunnan tai
kaupungin alueen sisällä. Näissäkään tutkimuksissa ei ole kiinnitetty huomiota palvelujen
laatuun tai saatavuuteen suhteessa asuinalueiden sosioekonomiseen erilaistumiseen liittyvään
problematiikkaan muutoin kuin enintään välillisesti kuten esim. tarkasteltaessa asukkaiden
tyytyväisyyttä palveluihin suhteessa asuinalueyyppiin (esim. Vilmi 1995). Kaupunkiseudun
asuinalueiden erilaistumisen tutkimusperinteessäkään ei ole kiinnitetty huomiota asuinaluei-
den julkisiin palveluihin muutoin kuin lähinnä viittauksenomaisesti.

Tämän tutkielman keskeisimpänä tavoitteena on selvittää erilaistuvatko kaupunkiseutujen
asuinalueet myös julkisten palvelujen laadun ja saavutettavuuden suhteen suomalaisessa yh-
teiskunnassa. Asuinalueiden palvelujen hyvyttä ja saavutettavuutta tarkastellaan kuntalaisten
näkemysten ja arvioiden kautta. Julkisten palvelujen perimmäinen tarkoitushan on ihmisten
arkielämän sujumuuden tukeminen, joten palvelujen tarkastelussa käyttäjien arviot palvelujen
saatavuudesta ja hyvyydestä ovat tärkeitä (Kainulainen & Niemelä 1998, 13). Esimerkiksi
tarkemman kuvan palvelujen riittävydestä saa tarkastelemalla miten palvelujen tarjonta

vastaa kysyntää kuin esim. vertailemalla palvelujen tarjonnan suhdetta alueen asukasmäärään.

Tutkielmassa pyritään vertailemaan sosioekonomiselta statukseltaan erilaisia asuinalueita niiden tarjoamien sivistystoimen palvelujen suhteen. Tilastollista väestökyselyaineistoa analysoimalla muodostetaan asuinalueittainen kuva kaupunkiseudun asukkaiden kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelujen käytöstä sekä heidän tyytyväisyydestään asuinkuntansa järjestämiin opetus-, kulttuuri ja vapaa-ajan palveluihin. Tutkielman tavoite voidaan muotoilla tarkemmin seuraavasti: onko maamme suurimmilla kaupunkiseuduilla havaittavissa merkkejä eroavaisuuksista asukkaiden palvelutyytyväisyydessä tai palvelujen käytössä tulotasoltaan erilaisten asuinalueiden välillä. Mielenkiintoisin kysymys on: ovatko matalan tulotason asuinalueiden asukkaat tyytymättömämpiä sivistystoimen palveluihin kuin korkeamman tulotason asuinalueiden asukkaat.

Sivistystoimen palveluihin luetaan opetus- ja kulttuuritoimen sekä nuorisotoimen ja vapaa-ajan palvelut. Näiden palvelujen tarkoituksena on tukea yksilön itsensäkehittämistä. Näistä sivistystoimen palveluista opetuspalvelut mielletään ehkä tärkeimmiksi ns. peruspalveluiksi, mutta myös muilla ns. elämänlaatupalveluilla voidaan katsoa olevan merkitystä ihmisten hyvinvoinnin toteutumisessa. Sivistystoimen palveluista perusopetukseen liittyvät palvelut ovat selvimminkin kunnan omille asukkailleen tarkoitettavia. Kuitenkin suuri osa sivistystoimen palveluista on sellaisia, joita käyttävät myös muut kuin kunnan varsinaiset asukkaat, esim. uimahalleissa, konserteissa ja teatteriesityksissä käydään usein naapurikunnista ja jopa kauempakin (Mäkelä 1998, 42). Tutkielmaan valitut postinumeroalueet sijaitsevat kahden "kuntaparin", Tampereen ja Kangasalan sekä Helsingin ja Espoon, alueella. Valitut kunnat edustavat samalla myös kahta maamme voimakkaasti kasvavaa kaupunkiseutua.

Tutkielmaraportti rakentuu siten, että kolmessa seuraavassa luvussa esitetään tutkielman taustateoriat. Luvussa 2 *Kunnalliset palvelut hyvinvoinnin tuottajina* pohditaan kirjallisuuteen nojaten mikä on kunta ja mikä on sen tarkoitus sekä pyritään selventämään palvelun ja julkisen palvelun käsitteitä. Lisäksi luvussa tarkastellaan palvelujen arviointiin liittyviä kysymyksiä sekä tarkastellaan lähemmin mistä kunnallisissa sivistystoimenpalveluissa oikeastaan on kysymys. Luvussa 3. *Informaatioajan kaupunkiseutu ja asuinalueiden erilaistuminen* tarkastellaan aiemman tutkimuksen valossa informaatioajan kaupunkiseudun asuinalueiden erilaistumisen syitä ja ilmenemismuotoja. Lisäksi katsotaan mitä viimeaikaiset tutkimukset sa-

novat ilmiön esiintymisestä Suomessa. Luvun 4. *Erilaistuva kaupunkialue ja sivistystoimen palvelut* teoreettisessa osassa nojataan edelleen aiempaan tutkimusperinteeseen ja pohditaan asuinalueiden palvelutarjonnan merkitystä ihmisten hyvinvoinnille. Samassa yhteydessä esitetään lyhyesti, miten aiemmassa tutkimuksessa on selitetty julkisten palvelujen asuinalueita erilaistumista. Lisäksi esitetään eräissä tutkimuksissa tehtyjä havaintoja sivistystoimen palvelujen eroavaisuuksista asuinalueiden välillä. Luvussa 5. *Tutkimuksen tekeminen* esitetään tässä tutkielmassa käytetty aineisto, analysointimenetelmät, tutkimuskohde ja aineiston luokittelun perusteet. Luvussa 6. *Asuinalueiden tulotaso ja vastaajien näkemyksiä sivistystoimen palveluista* esitetään tämän tutkielman havaintoja ja viimeisessä luvussa 7. *Johtopäätöksiä* pohditaan tuloksia ja esitetään mahdollisia jatkotutkimustarpeita.

2 Kunnalliset palvelut hyvinvoinnin tuottajina

2.1 *Palveleva kunta*

Maamme alueellisen perusjaotuksen muodostavat kunnat hallinnollisine rajoineen. Kunnallishallinnon alkuaikoina oli kaupunkien ja maaseudun kuntien välillä merkittäviä hallinnollisia eroja, jotka poistuivat kokonaisuudessaan vasta vuoden 1976 kunnallislaisissa (Oulasvirta 1998, 114 - 115). Kuntalain (365/1995) 1§:n mukaisesti yhteiskunnallisen toiminnan ensimmäinen tarkoitus on asukkaiden hyvinvointi. Niinpä julkisella sektorilla tuotetaan ja järjestetään kansalaisille suuri määrä erilaisia palveluita, joista valtaosa on kunnallisia. Kuntien tärkein tehtävä jo oman legitimitteettinsä turvaamiseksi on järjestää asukkailleen erilaisia hyvinvointia tukevia ja tuottavia palveluita, joista keskeisimpiä ovat terveys- ja sosiaalihuollon sekä opetus- ja sivistystoimen palvelut. Myös kunnan teknisellä infrastruktuurilla, kuten vesi- ja jätevesihuollolla sekä teiden ja katujen kunnossapidolla, on kansalaisten hyvinvointia lisäävä vaikutus. Valtion tehtävänä on lähinnä vastata tulonsiirroista sekä järjestys- ja turvallisuuspalveluista.

Suomalaisen kunnallisen itsehallinnon juuret ovat eurooppalaisessa itsehallinnossa ja ulottuvat aina keskiaikaan, aikaan ennen keskusvaltioiden lujittumista. Ensimmäiset kuntaa koskevat säädökset eli kunnalliset asetukset ovat peräisin vuosilta 1865 ja 1873. Tuolloin erotettiin kunnallishallinto seurakuntahallinnosta ja säädettiin mm. kuntien verotusoikeudesta sekä kunnallisvaltuustosta (Kajaste 2000, 6). Kunnallishallinnon perustana on kansalaisten itsehallinto. Valtiolta saamansa oikeuden mukaan kunta hoitaa sille määrättyjä tehtäviä omien elintensä avulla. Saman oikeuden mukaan ne, joita tämän hallinnon on tarkoitus palvella, hoitavat myöskin ko. hallintoa. Kunnilla onkin edustuksellinen demokratia, johon kuuluu vaaleilla valittu valtuusto ja luottamushenkilöjärjestelmä. (Oulasvirta 1996, 1.)

Kuntaa voidaan tarkastella myös muunlaisten ominaisuuksien valossa. Maantieteellisesti ajatellen kunta on tietty rajattu alue, missä asuville ihmisille - kunnan jäsenille - kunnan tuottamat tärkeimmät julkiset palvelut ovat ensisijaisesti tarkoitettu. Osa palveluista on taas laajemmankin väestöosan käytettävissä esim. uimahallit, museot, teatterit jne. Kunnan voidaan sanoa olevan eräänlainen pakkoyhdyskunta, sillä jokaisen on kuuluttava johonkin kuntaan. Käytännössä henkilön on mahdollista olla jäsenenä useammassakin kunnassa esim. kotikun-

nassa, missä on vakituinen asunto sekä kunnassa, missä vapaa-ajan asunto sijaitsee. (Mt., 6-8.)

Pohjoismaiselle hyvinvointijärjestelmälle on ollut tyypillistä julkisen vallan laaja-alainen vastuu ihmisten fyysisestä ja psyykkisestä hyvinvoinnista. Toisen maailmansodan jälkeisellä hyvinvointivaltion kasvukaudella kuntien tuottamien ja jakelemien palvelujen määrä lisääntyi kuten myös valtion ohjaus ja valvonta. Hyvinvointivaltion kriisiytyminen ja uudelleenarviointi johtivat valtion ohjausjärjestelmän purkamiseen. Tämän seurauksena palvelutuotannon ohjaus siirtyi yhä enemmän kuntien vastuulle. Kunnan ei tarvitse itse tuottaa tarvitsemiaan palveluita, vaan se voi järjestää tarvitsemansa palvelut parhaaksi katsomallaan tavalla esim. ostamalla palvelut yksityiseltä sektorilta. Kunnan tulee kuitenkin huolehtia, että kuntalaiset saavat lakisääteiset palvelunsa ja tasapuolisen kohtelun sekä mahdollisuuden hyvään elämään. Siten viime kädessä kunta on vastuussa asukkailleen palvelujen olemassaolosta, saatavuudesta ja laadusta. Laissa säädettyjen tehtävien lisäksi kunta voi itsehallintonsa nojalla ottaa huolehtiakseen myös muita ns. kunnan yleiseen toimialaan kuuluvia tehtäviä. (Esim. Kajaste 2000; Oulasvirta 1996; Rönkkö 1998.)

Kuntalaitoksen alkuaikoina kunnan keskeisimmät tehtävät liittyivät köyhäin- ja vaivashoittoon sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen. Hyvinvointivaltiota edeltäneellä siirtymäkaudella kuntien lakisääteisten tehtävät lisääntyivät ja käsittivät 1920-luvulla köyhäinhoidon, kansanopetuksen ja terveydenhuollon. Kunnallisten palvelujen kenttä laajeni 1980-luvulla edelleen ja rakentui kattamaan myös erilaiset hyvinvointi ja elämänlaatupalvelut. Tuolloin mm. kulttuurin ja vapaa-ajan palvelut siirrettiin kuntien lakisääteisiksi tehtäviksi. (Rönkkö 1998, 120 - 125.)

Kunnat rahoittavat toimintaansa pääosin verotuloilla, jotka koostuvat kunnallisverosta sekä osuudesta yritysten maksamiin ns. yhteisöveroihin. Vuonna 1993 voimaan tulleen verouudistuksen myötä kunnat ovat saaneet laskennallisen osuuden koko maan yhteisöverotuotosta, kun taas pääomaverotusoikeus siirtyi kokonaisuudessaan valtiolle (Oulasvirta 1998, 161). Verotulot eivät kuitenkaan riitä kattamaan kaikkia menoja, joten kunnat tarvitsevat myös muita tulonlähteitä, kuten palvelumaksut, lainarahoitus sekä valtionosuudet, kyetäkseen vastaamaan palveluvelvoitteeseensa.

Kuntaan tai kaupunkiin liittyvät ominaisuudet, kuten maantieteellinen koko ja sijainti, asukasluku, väestörakenne, historia, luonnonolosuhteet, elinkeinorakenne, hallinto ja toimialat, ovat kaikki osaltaan vaikuttamassa paitsi siihen, millaisia tarpeita kunnan asukkailla on, myös siihen, millaiset mahdollisuudet ja taloudelliset resurssit kunnalla on huolehtia hyvinvoinnin tuottamisesta alueensa asukkaille. Kunnan sosio-ekonominen tausta vaikuttaa paitsi kunnan palvelujen järjestämisessä tarvittavien resurssien määrään myös päätöksentekorganisaatioon ja asukkaiden tarpeisiin. Prosessi toimii myös toisinpäin. Kunnan heikko palveluvarustus saattaa johtaa päinvastaiseen kehityskulkuun, joka osaltaan voi vaikuttaa myös kunnan sosio-ekonomiseen rakenteeseen. (Outinen & Varhe 1985, 9.)

2.2 Palvelu ja julkinen palvelu

Palvelun käsitteen määrittelemiseen on monia tapoja, jotka vaihtelevat näkökulmasta ja palvelun roolista riippuen. Määriteltäessä palveluja niitä verrataan usein tavaroihin, jotka ovat konkreettisia ja varastoitavia. Tavaroiden tuotanto ja jakelu ovat erillään kulutuksesta, eivätkä asiakkaat ainakaan yleensä osallistu niiden tuottamiseen. Tavarat, toisin kuin palvelut, voivat myöskin siirtyä omistajalta toiselle. Palvelut taas ovat tekoja tai prosesseja, jotka syntyvät asiakkaan ja palveluntuottajan välisessä vuorovaikutuksessa. Toisin sanoen palvelujen tuotanto, jakelu ja kulutus tapahtuu samanaikaisesti asiakkaiden osallistuessa palvelun tuotantoon. Olennaisinta palveluissa onkin niiden aineettomuus, vaikkakin palvelussa voi olla mukana myös konkreettisia aineksia. Tästä palvelun luonteesta ja sen subjektiivisesta kokemisesta johtuen mm. laadun valvonta on hankalaa. Palveluita ei myöskään voida varastoida, vaikkakin asiakkaita voidaan yrittää pitää varastossa esim. odotustilassa, missä he odottavat varsinaista palvelutapahtumaa. Palvelujen tuotanto- ja jakeluprosessin luonteesta johtuen palvelu ei koskaan ole täysin sama eri asiakkaiden kohdalla. Sosiaalinen vuorovaikutustilanne on aina uusi, vaikka kaikki muu säilyisikin periaatteessa samanlaisena. (Grönroos 1990, 50 - 52.)

Erilaisia ihmisille tarjottavia tavaroita ja palveluita voidaan jaotella monin tavoin. Esimerkiksi Kallio (1998, 10) luokittelee hyödykkeet neljään ryhmään jaettavuuden mukaan (onko hyödykkeestä saatava hyöty yksityistä vai yhteistä) sekä poissulkevuuden mukaan (voidaanko käyttäjä tunnistaa ja esim. evätä palvelu, jollei maksua palvelun käytöstä ole suoritettu) (kuviol). Julkisista tai julkisluonteisista hyödykkeistä saatava hyöty on ainakin osittain yhteistä, kun sitä vastoin yksityisten hyödykkeiden tuottama hyöty on luonteeltaan yksityistä.

Varsinaiset julkiset eli kollektiiviset hyödykkeet sijoittuvat kenttään nro 4. Ne ovat palveluita, joiden käytöstä on vaikea tai mahdotonta periä korvausta, koska palvelun tuottamaa yksilöllistä ja yhteistä hyötyä on vaikea erotella. Toinen kollektiivisten hyödykkeiden tunnusmerkki on se, että käyttäjien määrän lisääntyminen ei aiheuta lisäkuluja. Erityisesti näiden palvelujen rahoitus on julkisen sektorin vastuulla, koska palvelut ovat usein jo luonteeltaan sellaisia, ettei niiden tuottaminen ole mahdollista vapailla markkinoilla, esim. maanpuolustus sekä järjestys ja turvallisuus. (Mt., 11.)

		Jaettavuus	
		kyllä	ei
Poissulkevuus	kyllä	1. yksityiset hyödykkeet esim. palvelut, autot, kodinkoneet	2. julkisluonteiset hyödykkeet esim. opetus, terveydenhuolto, vanhushuolto, kirjasto, teatteri
	ei	3. luonnonvarat	4. julkiset hyödykkeet esim. järjestys, turvallisuus, maanpuolustus

KUVIO 1. Hyödykkeiden luokittelu jaettavuuden ja poissulkevuuden mukaan. (Lähde: Kallio 1998,11.)

Suurin osa kunnallisista palveluista taas sijoittuu kenttään nro 2 ollen näin julkisluonteisia hyödykkeitä. Nämä osittain kollektiiviset hyödykkeet on suunnattu sekä julkisten että yksityisten tarpeiden tyydyttämiseen. Niiden voidaan sanoa olevan myös ns. meriittihyödykkeitä, joiden kulutuksella toivotaan olevan positiivisia vaikutuksia. Julkisluonteiset hyödykkeet ovat myös kohdennettavissa, joten maksun periminen palvelun käytöstä on mahdollista. Yhteistä tämän ryhmän palveluille on lisäksi se, että ne voidaan periaatteessa tuottaa myös markkinoilla, vaikkakin niitä tuotetaan valtaosin julkisen sektorin toimesta. Julkisen vallan intervention keskeisimpinä syinä on pidetty julkisen vallan halua vaikuttaa palvelujen kysyntään ja markkinoiden epätäydellisyyttä, jolla tarkoitetaan sitä, että markkinat eivät syystä tai toisesta tarjoa tiettyjä palveluita, esim. syrjäseutujen koulu- ja terveystalouksia. Myös tulonjaon ja hyvinvoinnin tasaisemman jakautumisen näkökulmasta tarkasteltuna on julkisen vallan interventio koettu tarpeelliseksi. (Hautamäki 1993, 183 - 186; Kallio 1998, 10.)

Yksityisten hyödykkeiden (kenttä nro 1) hinta muodostuu markkinoilla kysynnän ja tarjonnan mukaan. (Kallio 1998, 10 - 11). Myös luonnonvaroista (kenttä nro 3) saatava hyöty on luon-

teeltaan yksityistä, mutta poissulkevuus ei niiden kohdalla kuitenkaan toteudu. Vaikka periaatteessa joidenkin luonnonvarojen kohdalla on ainakin teoriassa mahdollisuus evätä "nautintaoikeus" tietyiltä yksilöiltä, on maassamme esimerkiksi ns. jokamiehen oikeuksien mukaan mahdollisuus nauttia jotakuinkin vapaasti luonnon antimista.

Vaikka asiakasnäkökulmasta tarkastellen julkiset palvelut ja muut palvelut eivät periaatteessa juurikaan eroa toisistaan - eivät ominaisuuksiltaan eivätkä taustamekanismeiltaan - on julkisilla palveluilla tiettyjä erityispiirteitä (Grönroos 1987, 22). Julkisten palvelujen järjestämisessä on keskeisenä periaatteena asiakkaiden yhdenvertaisuuden turvaaminen, ts. ne on tarkoitettu yhdenvertaisesti kaikille kansalaisille. Kuitenkin monien palvelujen yhteydessä tapahtuu asiakkaiden valikointia esim. tarveharkinnan tai ansaintaperusteen mukaisesti. Julkiset palvelut ovat usein maksuttomia tai niistä peritään vain nimellinen maksu. Julkiset palvelut perustuvat säädöksiin ja niiden tuottaminen on usein sidoksissa budjettiin. Yhteiskuntapoliittisen luonteensa vuoksi julkiset palvelut ovat myös poliittisen ohjauksen alaisia. (Kiviniemi 1989, 9 - 10.)

Julkisia palveluita voidaan yrittää ryhmitellä esim. hallinnonaloittain tai julkisen sektorin tehtävien mukaisesti. Julkiselle sektorille kuuluvien tehtävien pohjalta tehdyn jaon mukaan julkinen palvelutuotanto jakaantuu ensinnäkin perinteisiin julkisiin tehtäviin, jotka perustuvat yhteiseen etuun ja takaavat yhteisön toiminnan jatkuvuuden. Toiseksi mainittakoon henkilökohtaiset palvelutehtävät, joihin voidaan lukea mm. hyvinvointipalvelut. Muu palvelutuotanto liittyy hallinnollisiin ja infrastruktuuria ylläpitäviin tehtäviin. (Kainulainen ja Niemelä 1996, 23.) Kaikki nämä palvelut voidaan kohdentaa kaikille kansalaisille yhteisesti tai osaltaan myös yrityksille, mutta viime kädessä "koko julkinen sektori tuottaa ja tarjoaa palveluja yksityiselle ihmiselle - asiakkaalle" (Grönroos 1987, 20).

2.3 Peruspalvelua, elämänlaatupalvelua vai hyvinvointipalvelua?

Kunnalliset palvelut ovat siis erittäin merkityksellisiä kansalaisille. Kun kunnilla on ollut niukasti rahaa käytettävissä, on mietitty mistä voidaan tinkiä. Palveluita on pyritty luokittelemaan sekä asettamaan tärkeysjärjestykseen ja vähemmän tärkeät ovat joutuneet säästötoimenpiteiden myötä leikkausten kohteiksi. Tavaksi on tullut sanoa, että ainakin välttämättömät peruspalvelut turvataan, määrittelemättä sen tarkemmin mitä palveluita itse asiassa tarkoitetaan. Kunnallisiin peruspalveluihin viitataan usein myös käsitteellä hyvinvointipalvelut, joka pitää

sisällään ajatuksen peruspalvelujen merkityksellisyydestä hyvinvoinnin toteutumisessa ja turvaamisessa etenkin asiakkaan näkökulmasta tarkasteltuna (esim. Hautamäki 1993, 203; Vilmi 1993, 39).

Peruspalvelujen yksiselitteisen määritelmän muodostaminen on vaikea ja ongelmallinen tehtävä, joten se mitkä palvelut milloinkin luetaan peruspalveluihin vaihtelee tarkoitus- ja tilannesidonnaisesti. Yleensä julkisiksi peruspalveluiksi luetaan kaikkein merkittävimmät julkiset palvelut, joita on pyritty määrittelemään esim. perusoikeuksien, lakisääteisyiden ja ns. subjektiivisten oikeuksien kautta. Lakisääteisyiden näkökulmasta peruspalveluihin rajataan ne palvelut, joiden järjestäminen on laissa määrätty julkinen vallan tehtäväksi ja joihin kansalaisilla on oikeus. Peruspalvelut voidaan myös nähdä toimintoina, jotka turvaavat yksilöiden perusoikeuksien toteutumisen. Tällöin määrittelyjen taustalla voidaan havaita ihmisten perustarpeisiin ja kulttuurisiin perusarvoihin liittyvät käsitykset, jotka realisoituvat tiettyinä perustuslakiin kirjattuina kansalaisten perusoikeuksina. Myös ihmisoikeudet, joilla tarkoitetaan kansainvälisissä sopimuksissa taattuja oikeuksia, turvaavat kansalaisten perusoikeuksia, vaikka niitä ei olisikaan kansallisella tasolla lakiin kirjattu. Nimittäin sitoutuessaan ihmisoikeus-sopimukseen valtiot eivät saa poiketa niistä edes perustuslain säätämisyjärjestyksessä. Kansalaisten perusoikeuksista tiettyihin etuuksiin puhutaan mm. kansalaisoikeuksina ja poliittisina oikeuksina (KP-oikeudet) sekä taloudellisina, sivistyksellisinä ja sosiaalisina oikeuksina (TSS-oikeudet). Vaikka suomalainen hyvinvointiyhteiskunta onkin pääosin rakennettu ilman subjektiivisia oikeuksia, on viranomainen lainsäädännössä velvoitettu tietyissä tapauksissa järjestämään yksilölle tietty etuus käytettävissä olevista resursseista riippumatta. Tämän kaltaisella subjektiivisella oikeudella, josta voi vedota suoraan tuomioistuimeen, turvataan siis tietyn palvelun saatavuus joka kunnassa. Subjektiivisia oikeuksia on määritelty lähinnä sosiaali- ja terveyshuollon sekä peruskoulutuksen piirissä. (Esim. Juva 1994, 9 - 16; Niemelä 1994, 17 - 18; Peruspalvelujen arvioinnin ...1996, 2 - 3.)

Peruspalvelujen voidaan siis katsoa olevan palveluita, jotka tyydyttävät kansalaisten tarpeita ja tuottavat näin hyvinvointia. Inhimillisiä tarpeita on lukemattomia, mutta yhteisö voi kuitenkin tyydyttää niistä vain osan resurssiensa rajallisuuden vuoksi. Tarvitaan siis eräänlaista tarpeiden priorisointia, jonka pohjalta peruspalvelut määritellään. Peruspalvelut määritellään poliittisessa prosessissa laajemmin tai suppeammin riippuen mm. taloudellisista resursseista (Laurinkari ym. 1997, 12; Niemelä 1994, 18). Poliittinen päätöksenteko on aina arvosiidonnaista, joten erilaiset ideologiat ja käsitykset siitä, missä määrin julkisen vallan on vastattava

ihmisten tarpeiden tyydyttämisestä, vaihtelevat kunnittain ja vaikuttavat siihen millaiset tarpeet ja keiden tarpeet kussakin kunnassa palvelujen kautta tyydytetään (esim. Kainulainen ja Niemelä 1996, 17; Kallio 1998, 9; Niemelä 1994, 18). Eräänä keinona turvata kansalaisten yhdenvertaisuus onkin nähty palvelujen ja etenkin peruspalvelujen normatiivinen määrittely. Ajatuksena on ollut luoda eräänlainen vähimmäistaso, joka kuntien vähintäänkin tulisi tavoittaa peruspalveluja järjestäessään ja joka sidotaan tietyn kriteerein määriteltyyn todelliseen tarpeeseen (Hautamäki 1993, 213). Ideaa on kyllä kritisoitu mm. siitä, että vähimmäistaso helposti muuttuu käytännöksi, jota ei juurikaan ylitetä. On myös varoitettu määrittelemästä normatiivisesti peruspalveluita, koska se saattaisi johtaa kuntakohtaisen harkintavallan häviämiseen (esim. Laurinkari ym. 1997, 12).

Yksilön hyvinvointia tukevat ja tuottavat palvelut voidaan asettaa tärkeysjärjestykseen: välttämättömät ydinpalvelut, tarpeelliset peruspalvelut sekä hyödylliset elämänlaatupalvelut. Peruspalvelujen voidaan ymmärtää pitävän sisällään sekä ydinpalvelut että peruspalvelut, joten niiden voidaan katsoa olevan välttämättömiä ja tarpeellisia elämän jatkuvuuden kannalta ja liittyvän eri tavoin eri ikäisten ihmisten tarpeisiin. Peruspalvelujen katsotaan olevan sellaisia palveluita, joiden puuttuminen aiheuttaa tyytymättömyyttä, mutta jotka eivät sinällään lisää tyytyväisyyttä, jota vasta elämänlaatupalvelut tuottavat. Peruspalvelut voidaan myös ymmärtää palveluiksi, jotka turvaavat tietyn tason ihmisten hyvinvoinnissa ja joilla on tärkeä merkitys yksilöiden ja ryhmien välisten erojen tasoittamisessa. Tällöin myös erityisryhmien kuten vammaisten ja kroonisesti sairaiden tarvitsemat erityispalvelut, jotka turvaavat heidän selviytymisensä jokapäiväisessä elämässä, luettaisiin peruspalveluiksi. (Esim. Kainulainen & Niemelä 1996; Niemelä 1994.)

Peruspalveluiksi katsottavat palvelut ovat siis sekä yksilöllistä ja yhteisöllistä toimintaa ylläpitäviä että yksilöille kuuluvia vakuutuksia. Vakuutuksia erilaisia riskejä vastaan ovat etenkin perusterveydenhuolto ja erikoissairaanhoido, sosiaalihuolto ja toimeentuloturva. Näiden ns. turvapalvelujen tarkoituksena on tukea väestöä työttömyyden, sairauden ja köyhyyden kohdatessa. Tähän ryhmään voidaan lukea myös pelastuspalvelut. Tekniset palvelut, lasten päivähoitopalvelut ja koulupalvelut liittyvät lähinnä yhteiskunnan toimivuutta ylläpitäviin palveluihin. (Kainulainen & Niemelä 1994, 10.) Hautamäki (1993, 203 - 204) lisää ryhmään vielä tiedonvälityksen, tutkimuksen ja tekniikan sekä lasten, nuorten ja työssäkäyvien terveydenhuoltopalvelut. Hän puhuu kilpailukykypalveluista, joiden tarkoituksena on vahvistaa yksilöiden, kuntien, valtion ja yritysten kilpailukykyä.

Kun minimalistisen ajattelutavan mukaan julkisen vallan tulisi vastata ainoastaan niistä kansalaisille tarjottavista palveluista, joiden tarkoitus on kattaa vain elämän jatkuvuuden kannalta välttämättömimmät ja tarpeellisimmat palvelut, niin hyvinvointivaltiollisen lähestymistavan ja pohjoismaisen tasa-arvo ajattelun mukaan julkisen sektorin kansalaisille tarjottamien palvelujen tulisi kattaa myös kaikki elämän tärkeät ulottuvuudet kuten esim. kasvu ja itsensä toteuttaminen (esim. Niemelä ym. 1994, 157 - 158). Oikeus itsensä toteuttamiseen on kirjattu perusoikeuksiin ns. sivistyksellisinä oikeuksina, joiden mukaan julkisen vallan on maksuttoman perusopetuksen lisäksi turvattava "jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä" (Suomen perustuslaki 16§).

Itsensä kehittämisen välineisiin kuuluvat peruskoulutuksen ja kirjaston lisäksi myös korkeakoulut, kansalaisopistot, museot, nuorisotyö, liikuntatoimi sekä kulttuuritoimi (Peruspalvelujen arvioinnin... 1996, 4). Näistä vahvimmin peruspalveluiksi mielletään peruskoulu ja ns. toisen asteen koulutus (lukio ja ammatillinen peruskoulutus) sekä kirjastot, kun taas kulttuuriin, vapaa-aikaan, liikuntaan ja harrastustoimintaan liittyvät palvelut luetaan usein hyödyllisiksi katsottuihin ns. elämänlaatupalveluihin (esim. Hautamäki 1993, 210; Niemelä 1994, 14; Niemelä ym. 1994, 157 - 158). Kuitenkin myös nämä palvelut osaltaan turvaavat yksilöiden sivistyksellisten oikeuksien toteutumista. On siis perusteltua pitää myös näitä palveluita peruspalveluina. Esimerkiksi peruspalvelujen arvioinnin tehostamista valmistelewan työryhmän mietinnön (1996, 4) mukaan kaikki opetus-, kulttuuri- ja vapaa-ajantoiminnan tarjoamat palvelut voidaan lukea peruspalveluiksi. Työryhmä perustelee kantaansa paitsi juuri sivistyksellisillä oikeuksilla myös suomalaisen yhteiskunnan kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelujen järjestelmällä, joka on laajasti hyväksytty ja kattavasti toteutettu. Elämänlaatupalveluilla on myös huomattava merkitys koko väestön terveyden, hyvinvoinnin ja viihtyvyyden kannalta (esim. Sjöholm 1995, 22).

Periaatteessa kansalaisille välttämättömien palvelujen piiriä voidaan laajentaa edelleen. Blom ym. (1994, 4 - 5) tarkastelevat palveluita ihmisten arkielämästä käsin ja puhuvat toiminnoista sekä palveluista, jotka liittyvät keskeisesti fyysiseen ja henkiseen elämään sekä ympäristöön ns. välittömään elämänpiiriin, missä kunnalliset hyvinvointipalvelut ja markkinavälitteiset palvelut kohtaavat. Ihmisten erilaisia tarpeita tyydyttämään tarvitaan monenlaisia palveluita

kuten esim. ruoka- ja sen saatavuus, asuminen, posti, puhelin, sähkö, vesi sekä liikkuminen eri välineillä.

2.4 Palvelujen arviointi

2.4.1 Miten arvioida palveluita?

Peruspalvelujen arviointia tehostavan työryhmän (1996, 10 -11) mukaan (perus)palvelujen arvioimisella tarkoitetaan palvelujen ja niiden ominaisuuksien vertaamista sovituihin kriteereihin kuten esim. kansalaisten tarpeisiin, kustannushyötytavoitteisiin tai perusoikeuksiin. Palvelujen arviointi liittyy julkisen sektorin arviointiin ja sitä kautta niihin arvoihin, arvostuksiin sekä ideologioihin, jotka yhteiskunnassa kulloinkin ovat vallalla.

Palvelujen arvioinnin lähestymistapoja on monenlaisia. Yksi vanhimpia on normiperusteinen arviointi, jonka yhteydessä tarkastellaan missä määrin toiminta täyttää sovitut normit ja standardit. Ehkä käytetyin on ollut tavoiteperusteinen malli, jonka yhteydessä selvitetään miten toiminta on onnistunut saavuttamaan sille asetetut tavoitteet. Taloudellisiin kriteereihin perustuvassa arvioinnissa käytetään erilaisia tehokkuusmalleja, joiden markkamääräinen soveltaminen on usein ongelmallista. Uutta lähestymistapaa taas edustaa ns. monitoimijamalli, jonka avulla toimintaa arvioidaan eri toimijoiden näkökulmasta. Tällöin palveluita arvioitaessa pyritään kartoittamaan esim. palveluita käyttävien asiakkaiden ja palveluja tuottavien ammattilaisten näkemyksiä, palveluja antavien organisaatioiden, palvelujen rahoituksesta ja ohjauksesta vastuussa olevien poliitikkojen näkökulmia tai veronmaksajien näkemyksiä. Monitoimijamallin käyttöä rajoittaa mallin vaativuus. Se edellyttää aikaa ja resursseja sekä tilastollisen aineiston lisäksi myös laadullista tietoa palveluista. (Peruspalvelujen arvioinnin ...1996, 11 - 13.)

Peruspalvelujen arvioinnin tehostamista valmistelevalle työryhmälle (1996, 3) mukaan "[j]ulkisten palvelujen tulee olla asiakkaiden kannalta tasapuolisesti saatavia ja laadukkaita". Tasapuolisuuden käsitteen erottaminen tasa-arvon käsitteestä ei ole aivan ongelmattonta, kuten ei myöskään tasapuolisuuden arviointi. Tasapuolisuuden voidaan laajasti ymmärrettynä ajatella tarkoittavan palvelujen saavutettavuuden jakautumista tarpeiden mukaan. Tällä tarkoitetaan sitä, että jokaisella on mahdollisuus saada tarpeitansa vastaavaa laadukasta ja vaikuttavaa palvelua, jonka seurauksena on tarpeen tyydyttyminen. Palvelujen tasapuolisuutta tarkasteltaes-

sa on siis kiinnitettävä huomiota palvelujen tarpeeseen tai kysyntään (käytetään usein samassa merkityksessä), tarjontaan, vaikuttavuuteen ja laadukkuuteen. (Skelcher 1992, 39 - 40.)

Palvelun tarjontaa on ehkä kaikkein yksinkertaisinta selvittää erilaisista tilastoista esim. henkilöstörekistereistä. On kuitenkin huomioitava, että palvelujen kysyntää voi olla tyydyttämässä myös muut tahot, jolloin alueen asukkaat saattavat olla hyvinkin tyytyväisiä, vaikka julkisen vallan tuottamia palveluita on vain vähän tarjolla. Palvelutarjonnan lisäksi tulisikin aina kartoittaa myös palvelujen kysyntää, koska pelkästään tarjonnan tarkasteleminen saattaa tuottaa vääristyneen kuvan ja johtaa esim. palvelujen lisäämiseen kysynnän vähäisyydestä huolimatta. (Kainulainen & Niemelä 1996, 42 - 48.)

Palvelujen tarpeeseen vaikuttaa kunnan väestörakenne esim. opiskelijoilla, työttömällä, lapsiperheillä tai eläkeläisillä on kullakin erilaisia vaateita palveluihin nähden. (Kainulainen & Niemelä 1998, 14 - 16). Palvelujen tarpeesta on mahdollista saada tietoa väestökyselyin. Tosin tarpeen kattava kartoittaminen ei ole ongelmaton. On mahdollista, ettei ihminen tiedosta tarvetta eikä näin ollen pyri tarpeen aktiiviseen tyydyttämiseen kuten usein esim. päihdehuollon tai psykiatrisen hoidon ollessa kyseessä (Kallio 1998, 5). Huono-osaisuuteen usein liitettävä passivoituminen saattaa myös johtaa siihen, että henkilö ei tiedosta tarvettaan. Vertailtaessa kysyntää ja tarjontaa on huomioitava myös se, että tarjonta sinänsä saattaa luoda kysyntää (Kainulainen & Niemelä 1998, 65).

Palvelujen vaikuttavuutta arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota kahteen peruskysymykseen: onko palveluilla kyetty saavuttamaan halutut yhteiskunnalliset ja yksilölliset vaikutukset sekä keiden tavoitteet on kyetty saavuttamaan - päättäjien, käyttäjien vai työntekijöiden. Vaikuttavuutta arvioitaessa lienee käytännössä helpompaa tarkastella niitä ongelmia ja puutteita, joiden vähentämiseksi tai poistamiseksi palvelut on suunnattu kuin pyrkiä arvioimaan tarpeiden tyydyttyneisyyttä. (Mt., 16 - 17).

Käsitys palvelun laadusta eli siitä, oliko palvelu hyvää vai huonoa, muovautuu prosessissa, missä asiakas vertaa saamiaan kokemuksia ennako-odotuksiinsa. Tyytyväisyys palveluun riippuu siis asiakkaan ennako-odotuksista. Grönroos (1987) on tarkastellut palvelun laadun muodostumista ja kokemista. Hänen mukaansa asiakkaan näkemys palvelun laadusta koostuu lyhyesti sanottuna siitä mitä hän saa ja miten suodattuneena asiakkaan organisaatiosta saaman mielikuvan kautta. Palveluprosessin lopputulosta eli sitä mitä asiakas saa kutsutaan palvelun

tekniseksi laaduksi, joka koetaan useimmiten objektiivisesti. Kun taas se, miten asiakkaan ja organisaation vuorovaikutus toimii, muodostaa palvelun toiminnallisen laadun, joka koetaan aina subjektiivisesti. Palvelun hyvä kokonaislaatu koostuu siis hyvästä toiminnallisesta ja hyvästä teknisestä laadusta. Grönroosin mukaan on olemassa poikkeuksia, joiden yhteydessä kokonaislaatu muodostuu pelkästään teknisestä laadusta. Esimerkiksi hengen pelastamiseksi suoritettujen palvelun tekninen merkitys voi olla niin ratkaiseva, että toiminnallinen laatu on täysin sivuseikka. (Grönroos 1987, 32 - 37.) Keskeisimpiä palvelun laadun ulottuvuuksia ovat saavutettavuus ja tasokkuus, tiedottaminen, asiakkaan kohtelu ja kommunikointi, henkilökunnan ammattitaito ja pätevyys, palveluyksikön uskottavuus, luotettavuus ja toimintavarmuus, palvelujen turvallisuus, riskittömyys ja vaarattomuus, asiakkaan valinta- ja vaikutusmahdollisuudet sekä palveluympäristön tilat, välineet ja laitteet (esim. Skelcher 1992, 14). Toisekseen käsitykseen palvelun laadusta voivat vaikuttaa myös asiakkaan lähipiirin kokemukset palvelujen käytöstä. Käsitys palvelun hyvydestä muodostuu siis monien eri tekijöiden yhteisestä vaikutuksesta.

On kuitenkin huomattava, että julkisten palvelujen tasapuolisuus ei vielä välttämättä takaa palvelujärjestelmän periaatteellista oikeudenmukaisuutta. Huolimatta siitä, että vaikka palvelujen alueellinen ja väestöryhmittäinen kohdentuminen olisi tasapuolista sekä määrällisesti että laadullisesti, on hyvätuolisilla aina mahdollisuus "saada enemmän" täydentäessään julkisia palveluita kaupallisen sektorin tuottamilla palveluilla. Tällöin hyvinvoinnin tasavertaisen toteutumisen tai tarpeen tasapuolisen tyydyttyneisyyden kannalta tarkasteltuna tulisi vähempiosaisille järjestää sekä laadullisesti parempia että määrällisesti enemmän julkisia palveluita kuin hyväosaisille. Tällöin julkiset palvelut voidaan nähdä huonompiosaisien resurssien täydentäjinä. (Lineberry 1977, 38; Rich 1978, 123 - 124.)

2.4.2 Arvioinnin motiiveja

Peruspalvelujen arvioinnin tehostamista valmistelevan työryhmän (1996, 14) mukaan palvelujen arviointi liittyy keskeisesti poliittis-hallinnolliseen ohjaukseen julkisella sektorilla. Kainulainen ja Niemelä (1996, 11 -12) erottavat julkisen sektorin arvioinnissa kaksi eri aaltoa, joista ensimmäisen tavoitteena oli 1960-luvulla ohjata ja hallita valtion kasvavaa budjettia sekä laajoja yhteiskunnallisia uudistushankkeita, kun taas toisen aallon yhteydessä 1990-luvulla maassamme tehdyt lukuisat selvitykset liittyivät useimmiten hyvinvointivaltion uudelleenarviointiin.

Arvioinnin lisääntyminen liittyy olennaisesti resurssien supistamiseen ja uudelleenohjaamiseen. Huoli julkisten varojen riittävydestä ja toiminnan tehokkuudesta kuten myös palvelujärjestelmien rationalisointi sekä säästöt ja leikkaukset ovat lisänneet tarvetta kartoittaa eri tahojen näkemyksiä ja arvioita kunnallisista palveluista. Arviointi on usein nähty liittyvän oleellisesti myös toiminnan tehokkuuteen ja toimivuuteen. Mallia palvelujen järjestämisen tehostamiseen on haettu mm. yksityiseltä sektorilta. Samanaikaisesti on ajatus asiakkuudesta sekä ajatus yksilöllisten ja räätälöityjen palvelujen järjestämisestä levinnyt kaupalliselta sektorilta julkiselle. Perinteinen käsitys julkisista palveluista piirtää kuvaa passiivisille kansalaisille tarjottavista yhdenmukaisista, liukuhihnamaaisista massatuotteista. Uudenlaisen ajattelutavan ja kansalaisuutta koskevan keskustelun seurauksena on ruvettu puhumaan asiakkaan roolista ja asemasta, oikeuksista ja valinnasta sekä päätöksentekoon osallistumisesta. Julkiset palvelut nähdään yhä useammin erilaisille asiakasryhmille tarjottavina yksilöllisinä ja laadukkaina palveluina. Toisaalta palvelujen arviointi saattaa liittyä myös kysymykseen palvelujen maineesta ja kunnan imagosta. (Vrt. Peruspalvelujen tehostamisen..., 1996, 14; Salmela 1997, 11 - 12, Skelcher 1992.)

2.4.3 Kansalaismielipiteet ja palvelujen laadun arviointi

Hyvinvointivaltiota ja -politiikkaa koskevien kansalaismielipiteiden tarkastelu on tärkeätä yksistään jo siitä syystä, että hyvinvointipolitiikka koskettaa ensisijaisesti juuri kansalaisia ja heidän arkipäiväänsä. Hyvinvointivaltiota koskevaa julkista keskustelua yhteiskunnassa käyvät useimmiten eri eliitti- ja päättäjryhmät, jotka saattavat tarkastella palvelujärjestelmää eri näkökulmasta kuin kansalaiset ja joiden näkemykset kansalaisten palvelutarpeesta perustuvat useimmin arvioihin kuin todelliseen tietoon. Kansalaisten äänen kuulemiseksi tarvitaankin mielipidetutkimuksia sekä asukas- ja asiakaskyselyitä. (Vrt. Forma 1998, 13; Skelcher 1992, 17 - 18.)

Yhtäältä kansalaisen käsitys palvelun hyvydestä on yhteydessä sekä subjektiiviseen kokemukseen palveluprosessista että yksilön tiedostettuihin tarpeisiin. Toisaalta yksilön mielipiteisiin hyvinvointipalveluista ja -valtiosta sekä yleensä sosiaaliturvasta vaikuttavat monenlaiset tekijät. Toiset näistä tekijöistä esim. arvot, joilla tarkoitetaan ympäristöstä opittuja valintatapumuksia, ovat suhteellisen pysyviä. Sitä vastoin toiset esim. asenteet, joilla tarkoitetaan taipumusta reagoida tiettyyn henkilön tai asiantilaan, voivat muuttua nopeastikin (Allardt

1985). Yhteiskunnassa vallitsevat arvot ja ideologiat, eri yhteiskuntaryhmien arvostukset ja elintyyli sekä kulttuuritausta ja maailmankuva vaikuttavat paitsi käsityksiin hyvästä yhteiskunnasta myös siihen miten palveluita käytetään ja miten niitä arvostetaan. Osaltaan nämä tekijät vaikuttavat siihen miten ihminen tiedostaa palvelutarpeensa. Tärkeitä hyvinvointivaltiota koskevia mielipiteitä määrittävistä tekijöistä ovat myös intressit, sillä se, millaisia resursseja kukin elämässään tarvitsee, on yhteydessä siihen millaisia etunäkökohtia kullakin on hyvinvointivaltion suhteen. Myös yksilön kohtaamat riskit liittyvät kysymykseen siitä, mitä palveluita kukin kannattaa. Oletetaan, että ihmiset kannattavat etenkin sellaisia palveluita, joita arvelevat itse tarvitsevansa. Osaltaan kansalaisten hyvinvointivaltiota koskettavat mielipiteet muotoutuvat olemassa olevasta järjestelmästä käsin. Etenkin uusia ratkaisuja tarkastellaan ja vertaillaan valitseviin käytäntöihin ja järjestelmiin (Forma 1998, 19 - 28.)

Tietoa asiakkaiden tai asukkaiden palveluja ja niiden laatua koskevista käsityksistä voidaan koota useillakin eri tavoilla. Käytettävistä menetelmistä kyseeseen tulevat mm. toiminta- ja kyselytutkimukset, haastattelut, keskustelutilaisuudet sekä erilaiset epäsuorat tavat kuten eri tarpeisiin laaditut tilastot. Lisäksi voidaan tarkkailla mm. jonoja, odotusaikoja, valitusten tai anomusten määrä, hoidon tms. kestoja. Käytetyin menetelmä lienee kuitenkin kyselytutkimus huolimatta menetelmän käyttöön liittyvistä ongelmista. Yhtenä keskeisimmistä ongelmista lienee se, että kysymykset on usein laadittu viranomaisten, tutkijoiden tai olemassa olevien palvelujen näkökulmasta, jolloin osa asiakkaiden tai asukkaiden tarpeista saattaa jäädä huomioimatta. (Esim. Salmela 1997; Skelcher 1992, 24 - 33.) Toisekseen kysymysten sanamuoto, niiden asettelu lomakkeelle sekä niiden yhteydessä jaettu informaatio vaikuttavat mielipiteiden muodostamiseen. Oma vaikutuksensa mielipiteiden muodostumiseen on myös vastaajan mielialalla, virkeydellä sekä arjen vaihtelevilla tilanteilla ja päivän uutistapahtumilla. Tutkittavat asiat voivat näyttäytyä eri valossa em. tekijöistä riippuen. (Suhonen 1997.)

Palvelujen alueittaista tasapuolisuutta voidaan tarkastella vertailemalla palvelujen jakautumista sosiospatiaalisessa tilassa eli pyrkiä etsimään vastauksia kysymyksiin kuka saa, missä, mitä ja kuinka? Alueittainen vertailu ei ole kuitenkaan täysin ongelmatonta. Asuinalueilla vallitseva palvelujen kysyntä vaihtelee suuresti riippuen alueen erityispiirteistä. Ihmisten haiketuessa tai ajautuessa kaltaistensa joukkoon asuinalueet erilaistuvat etnisen taustan, sosioekonomisen statuksen ja elämänvaiheen mukaan. Nämä alueen väestölliset ominaisuudet näkyvät myös alueella ilmenevässä palvelujen tarpeessa - esim. asuinalueella, missä asuu paljon lapsiperheitä on suurempi päivähoito- ja koulupalvelujen kysyntä kuin eläkeläisvaltaisella

asuinalueella (esim. Rich 1978, 123). Etenkin palvelun laadun vertaileminen eri alueiden välillä on ollut hankalaa. Alueen palvelujen kysynnän ja tarjonnan mittaaminen sekä vertaileminen ei kerro vielä palvelun laadukkuudesta, sillä käsitys palvelun laadusta muotoutuu moniulotteisessa vuorovaikutusprosessissa. Vertailemalla eri alueilla asuvien asukkaiden käsityksiä asuinalueensa palvelujen hyvyydestä voidaan piirtää yhdenlainen kuva asuinalueiden palvelujen laadukkuuden eroista.

2.5 Sivistystoimen palvelut

2.5.1 Sivistystoimi kunnallisena toimialana

Kunnallisista palveluista mielenkiinnon kohteena ovat tässä tutkielmassa kunnan järjestämät opetus- ja kulttuuritoimen palvelut, joihin usein viitataan sivistystoimen käsitteellä (vrt. Peruspalvelujen arvioinnin... 1996, 4; Pirhonen & Janhunen 1995, 7). Jakoa opetus- ja kulttuuritoimen palveluihin on käytetty mm. lainsäädännössä. Esimerkiksi opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta säätävässä laissa (705/1992) luetaan opetustoimeen peruskoulut, lukiot, aikuislukiot, ammatilliset oppilaitokset, kansalaisopistot, musiikkioppilaitokset sekä taiteen perusopetusta antavat laitokset. Kulttuuritoimeen taas luetaan kuntien kulttuuri-, liikunta-, nuoris- ja kirjastotoimet sekä museot, teatterit ja orkesterit. Tilastokeskuksen (1986) kuntien tehtäväluokituksessa puhutaan opetustoimesta ja kulttuuritoimesta, joista viimeksi mainittuun luetaan kirjasto, liikunta ja ulkoilu, nuorisotyö, museot, teatterit, orkesterit ja ns. yleinen kulttuuritoimi. Julkisyhteisöjen tehtäväluokitukset ovat muuttuneet viime vuosina niin meillä kuin Euroopassakin. EU:n tilastovirasto Eurostat julkaisi 1999 suosituksen jäsenmaissaan noudatettavasta tehtäväluokituksesta "*COFOG Classification of the Functions of Government - Eurostat*", jonka pohjalta Tilastokeskus laati uuden kansallisen version. Uuden luokituksen mukaisesti julkiset tehtävät jaetaan kymmeneen pääluokkaan, joista aiempien opetus- ja kulttuuritoimen palveluryhmien tilalle tulevat luokat "koulutus" sekä "vapaa-aika, kulttuuri ja uskonto" (Julkisyhteisöjen..., 2001). Viimeksi mainittuun luokkaan on luettu kuntien harjoittama uskonnollisten yhteisöjen tukeminen, uskonnon tutkimus ja kehittäminen sekä uskonnon edistämiseksi laaditut suunnitelmat, koordinoinnit yms. (mt., 55 - 56). Varsinaisesti uskontoon ja uskonnolliseen elämään liittyvästä toiminnasta vastaavat seurakunnat ja uskonnolliset yhteisöt.

Jaottelujen voidaan ajatella ilmentävän samalla sivistystoimen palvelujen jakoa peruspalveluihin ja elämänlaatu palveluihin. Koulutukselliset palvelut mielletään vahvimmin ihmisten

perusturvallisuutta turvaaviksi peruspalveluiksi, kun taas elämänlaatupalveluihin luetaan harrastuksiin, kulttuuriin, urheiluun ja uskontoon liittyvä toiminta, joka tuo ennen kaikkea sisältöä ihmisten elämään (vrt. Hautamäki 1993, 210). Tässä tutkielmassa tarkastelun kohteena olevat kunnalliset sivistystoimenpalvelut ryhmitellään uutta luokitusjärjestelmää mukaellen kolmeen pääryhmään: opetuspalvelut, kulttuuripalvelut ja vapaa-ajanpalvelut. Kunnan järjestämiin opetus, kulttuuri- ja vapaa-ajanpalveluihin yhdessä viitataan tässä tutkielmassa eräänlaisella yleiskäsitteellä sivistystoimen palvelut.

Kunnat voivat järjestellä sivistystoimen hallintoaan nykyisin suhteellisen vapaasti. Ainoastaan opetustoimen hallintoa varten tulee kunnissa olla yksi tai useampi toimielin, joka voi olla vaikkapa kunnanhallitus, kun muun sivistystoimen hallinto on vapaasti kuntien päätettävissä. Tästä johtuen opetus- ja kulttuuritoimen palvelujen organisointi ja hallinto vaihtelevat kunnittain - esimerkiksi kaksikielisissä kunnissa oleva käytäntö poikkeaa yksikielisistä eritoten opetustoimen hallinnon erilaisuuden vuoksi. Yleisin kunnallisen sivistystoimen hallintomalli on kahden lautakunnan järjestelmä, jolloin toiselle kuuluu opetus- ja kirjastopalvelut sekä toiselle kulttuuri-, liikunta- ja nuorisotoimen tehtävät. Pienemmissä kunnissa taas tehtävät on usein organisoitu siten, että sivistystoimi vastaa niin opetuspalvelujen kuin kulttuuri-, liikunta-, nuoriso- ja vapaa-aikapalvelujen järjestämisestä. (Pirhonen & Janhunen 1995, 7 - 8.) Osin tästä johtuen kulttuuri- ja vapaa-ajantoiminta saattaa olla eri kunnissa täysin erilaista (Mäkelä 1998, 8).

2.5.2 Kunnan sivistykselliset tehtävät ja palvelujen tarkoitus

Opetustoimi

Opetustoimi on yksi kunnan vanhimmista tehtävistä. Jo v. 1865 kunnallisasetuksessa kunnat velvoitettiin ensimmäisenä tehtävänään perustamaan kansakouluja. Kunnallisen perusopetuksen tarkoituksena on tasa-arvoisuuden edistäminen ja oppilaiden kasvun tukeminen sekä elämässä tarpeellisten tietojen ja taitojen opettaminen (Kajaste 2000, 42). Lain mukaan julkisen vallan tulee vastata sivistyksellisten perusoikeuksien toteutumisesta turvaamalla jokaiselle mahdollisuus maksuttomaan perusopetukseen (laki Suomen Hallitusmuodon muuttamisesta 13§; Suomen perustuslaki 16§). Samassa yhteydessä mainitaan, että julkisen vallan on taattava perusopetuksen lisäksi jokaiselle kykyjensä ja tarpeidensa mukaisesti myös muuta opetusta varattomuuden sitä estämättä. Kunnan velvollisuus on järjestää oppivelvollisuusikäisille kuntalaisilleen maksutonta perusopetusta, johon kuuluu myös maksuton oppimateriaali

ja kouluateria (Peruskoululaki 44§ - 45§; Perusopetuslaki 31§.) Lisäksi kunnan tulee vastata oppilashuollosta kuten koulukuljetuksesta, kouluterveydenhuollosta, hammashoidosta, koulukuraattorin ja psykologin palveluista sekä erityisopetuksen ja ammatinvalinnanohjauksen järjestämisestä (esim. Oulasvirta 1996, 47).

Perusopetuksen jälkeen oppilas voi hakeutua esim. lukioon, jotka valtaosaltaan ovat kuntien ylläpitämiä. Lukio-opetuksen tarkoituksena on valmistaa oppilaita korkeakouluopintoihin ja lukion oppimäärää vaativiin ammatillisiin oppilaitoksiin. Oppilas voi hakeutua myös ammatilliseen koulutukseen, jota on viime vuosina pyritty kehittämään yhä enemmän työelämäpaineitteiseksi. Kunnat ovat velvollisia varaamaan kuntalaisilleen tietyn määrän ammatillisen oppilaitoksen opiskelupaikkoja. Tosin usein toisen asteen ammatillista opetuksen järjestäjinä toimivat yksittäisten kuntien sijasta useamman kunnan muodostamat kuntayhtymät. Ammatillisen perustutkinnon voi suorittaa myös oppisopimuksen kautta, jolloin käytännön työtaito opetellaan työelämässä ja tarvittava teoretieto saadaan oppilaitoksissa. Näiden lisäksi kunnat ylläpitävät myös ammattikorkeakouluja sekä työvoimapoliittista koulutusta tuottavia ammatillisia koulutuskeskuksia. (Esim. Kajaste 2000, 43 - 44; Oulasvirta 1996, 47 - 48.)

Kunta ylläpitää myös kunnallisia ns. vapaan sivistystyön oppilaitoksia kuten kansanopistoja, kansalaisopistoja ja kesäyliopistoja. Vapaan sivistystyön tarkoituksena on edistää elinikäistä oppimista sekä yhteiskunnan tasa-arvoisuutta ja monimuotoisuutta. Lisäksi kuntien vastuulla on etenkin lapsille ja nuorille suunnatun taiteen perusopetuksen järjestäminen. Lain mukaan kunnat voivat itse päättää annetaanko opetusta erillisissä oppilaitoksissa vai organisoidaanko se osaksi peruskoulua, lukiota tai kansalaisopistoja. (Kajaste 2000, 44; Oulasvirta 1996, 49 - 50.)

Kulttuuripalvelut

Kunnallisella kulttuuritoiminnalla tarkoitetaan kunnan kulttuuritoiminnasta säätävän lain 1§:n mukaan taiteen harjoittamista ja harrastamista, taidepalvelusten tarjontaa ja käyttöä sekä paikallisen kulttuuriperinteen vaalimista ja edistämistä (laki kunnan kulttuuritoiminnasta 1§). Varsinaiset kulttuuripalveluihin liittyvät kunnalliset tehtävät jaetaan usein neljään eri ryhmään: kirjastopalvelut, ammatillisten kulttuuri- ja taidelaitosten sekä museoiden ylläpito ja tukeminen kuten myös ns. yleisten kulttuuripalvelujen tuottaminen. Toisinaan on taiteen perusopetuskin luettu kulttuuripalveluihin, vaikka se esim. lainsäädännössä luetaan opetustoi-

men alaisuuteen kuuluvaksi. Kunnan kulttuuritoiminnan tehtävät perustuvat hyvin pitkälle erityislainsäädäntöön, joita ovat mm. kirjastolaki (235/1986 ja 904/1998), museolaki (729/1992) sekä teatteri- ja orkesterilaki (730/1992).

Koko maan kattavaa yleisten kirjastojen verkostoa ovat kunnat ylläpitäneet jo vuosikymmeniä, vaikka kirjastopalvelut tulivat kunnan lakisääteiksi tehtäviksi vasta vuonna 1999 (Sulin ym. 1999, 4). Kirjastopalvelujen tarkoituksena on kansalaisten omatoimisen opiskelun, tiedonhankinnan ja kulttuurin harrastamisen edistäminen. Lisäksi kunnallisella kulttuuritoiminnalla on huomattava merkitys alueen kulttuuriperinteen vaalimisessa, paikallisten erityispiirteiden ja omaleimaisuuden säilyttämisessä, asukkaiden viihtyvyyden parantamisessa ja alueen imagon rakentamisessa. Kulttuuri- ja kotiseututyöllä on myös taloudellista merkitystä esim. kunnan matkailutoiminnan osana. (Kukkasmäki & Tuominen 1982, 13.)

Vapaa-ajan palvelut

Kunnallinen vapaa-aikatoimi on pääosin lakisääteistä ja on vakiintuneen käytännön mukaan kattanut liikuntatoimen ja nuorisotyön sekä osin myös raittiustoimen toimialaan kuuluvat tehtävät. Vapaa-ajan palvelujen järjestämisessä julkinen sektori on toiminut lähinnä toiminnan mahdollistajana erilaisten järjestöjen huolehtiessa varsinaisen toiminnan järjestämisestä. Kunnallisilla vapaa-ajanpalveluilla on tiettyä yhteiskunnallista merkittävyyttä, jota voidaan perustella mm. sillä, että ne lisäävät väestön terveyttä ja viihtyvyyttä sekä vähentävät sosiaali- ja terveystoimen kustannuksia. Esimerkiksi suomalaiset kansantaudit liittyvät usein liikunnan puutteeseen, jolloin parhaassa mahdollisessa tapauksessa voidaan kansalaisten aktivoimisella liikkumaan saada suuria kansantaloudellisia säästöjä. Liikunta lisää myös taloudellista toimeliaisuutta sekä ehkäisee mm. ennen aikaiselle eläkkeelle siirtymistä. (Esim. Puronaho ym. 1996, 16 - 18; Sjöholm 1995, 21).

Perusteena nuorisotyön järjestämisessä ovat olleet mm. kasvatukselliset kysymykset ja huoli nuorten vapaa-ajan käytöstä (esim. Kärkkäinen 1989, 46 - 47). Nuorisotyölain (235/1995) mukaan nuorisotyön, jonka toteuttamisesta vastaavat valtio, kunnat ja nuorisojärjestöt, tavoitteena on melko laajasti sanottu olevan nuorten elinolojen parantaminen ja nuorisotoiminnan edellytysten luominen. Mäkelä (1998, 37) huomauttaa, että laki ei juurikaan aseta vaatimuksia eikä rajoituksia, joten kunnat voivat melko vapaasti järjestää nuorisotyötään.

2.5.3 Kunnallisten sivistystoimen palvelujen käyttö

Peruskoulupalveluita käyttävät luonnollisesti lapsiperheet, joissa on kouluikäisiä lapsia. Oppivelvollisuuden täytettyään nuori on vapaa valitsemaan jatkokoulutuspaikan haluamastaan oppilaitoksesta. Oikeus jatkokoulutuspaikkaan ei ole subjektiivinen, vaan opiskelupaikoista joudutaan kilpailemaan. Oppilasvalinta perustuu samantarvoisuudelle ja yhteneväisten mahdollisuuksien periaatteille.

Nuorten koulunkäyntihalukkuuden on havaittu olevan riippuvainen ennen kaikkea vanhempien sosioekonomisesta statuksesta. Esimerkiksi työntekijöiden perheiden lapset suhtautuvat yleensä kaikkein välinpitämättömmimmän kouluttautumiseen. Toisaalta myös koulumenestys vaikuttaa opiskeluhaluuteen. Heikko koulumenestys on usein yhteydessä kiinnostuksen puutteeseen ja eräänlaiseen "kouluallergiaan". Kuitenkaan oppilaiden hakeutuminen jatkokoulutukseen ei ole näin yksiselitteistä. Toisen asteen koulutuspaikkaa hakemattomien joukossa on myös sellaisia nuoria, joilla on kunnianhimoisia tavoitteita erityisharrastuksensa suhteen. Asuinalueellakin on merkityksensä, sillä esim. korkeamman statuksen asuinalueella asuvat nuoret menevät useammin lukioon riippumatta vanhempien koulutuksesta. Nuorten koulutushaluuteen vaikuttaa siis osin myös ns. naapurivaikutus. (Vrt. Backman 1996; Karisto & Montén, 1997.)

Koulutuksella on taipumus kasautua niihin perheisiin ja niille yksilöille, joilla jo ennestään on suhteellisen vahva koulutuksellinen tausta. Kivisen ja Rinteen (1993) mukaan koulutus suosii ennen kaikkea kulttuurisesti rikkaita perheitä, joissa koulutus ymmärretään eräänlaisena investointina. Koulutuksen avulla he voivat varmistaa statuksensa ja sosioekonomisen asemansa säilymisen. Koulutus luo samalla myös koulutustarvetta - asiantuntijuuden ylläpitäminen vaatii etenkin nykypäivinä "elinikäistä oppimista". Korkeasti koulutetut osallistuvatkin innokkaasti esim. aikuiskoulutukseen. (Kivinen & Rinne 1993.)

Muista opetuspalveluista mainittakoon kansalaisopistot. Kansalaisopiston vaikuttavuus (KAIKU) -yhteisprojektin yhteydessä tehdyn tutkimuksen mukaan kansalaisopistoissa opiskelevat ovat pääosin yli 35 -vuotiaita naisia. Vaikkakin erityisesti matalammin koulutetut arvostavat kansalaisopistojen opetusta, suurimman opiskelijaryhmän muodostavat ylioppilastutkinnon tai opistoasteen tutkinnon suorittaneet henkilöt. Huolimatta yleissivistävästä kou-

lutustarjonnastaan kansalaisopistossa opiskelun koetaankin nykyisin aiempaa useammin lisäävän työelämässä vaadittavia taitoja. (Hyvää helvetin halvalla 2001.)

Kansalaisten kulttuuripalvelujen käyttöä laajasti kartoittavista tutkimuksista ensimmäisiä on Opetusministeriön vuonna 1999 tekemä haastattelututkimus, minkä yhteydessä haastateltiin lähes kaksituhatta 15 - 65 -vuotiasta suomalaista. Vaikka naiset käyttävätkin kulttuuripalveluita hieman miehiä enemmän, näyttäisi sukupuolella, kuten myös iälläkin, olevan enemmän merkitystä mieltymysten kuin palvelujen käytön suhteen. Sukupuolta ja ikää merkittävämmiin kulttuuripalvelujen käyttöä selittää vastaajan sosiaalinen tausta. Korkeasti koulutetut käyvät selvästi muita useammin niin oopperassa, teatterissa, elokuvissa, taidenäyttelyissä, museoissa kuin konserteissakin. (Viitanen 1999.) Akateeminen koulutus, korkeat tulot ja asuminen lähellä kunnan keskustaa olivat yhteydessä kulttuuripalvelujen korkeaan käyttömäärään myös Ilmosen (1992, 40) tekemän, neljän keskipohjanmaalaisen kunnan asukkaiden kulttuuripalvelujen käyttöä ja arvostusta kartoittavan, tutkimuksen mukaan. Saman suuntaisia havaintoja on tehty myös pääkaupunkiseudun korkeasti koulutettujen tieto- ja taitoammattilaisten vapaa-ajanviettotavoista. Molemmat ammattiryhmät olivat kiinnostuneita taidenäyttelyistä, konserteista, elokuvista ja teatterista (Knuuti 2000, 223).

Eero Valkonen (1997) on taas pohtinut turkulaisten kulttuuripalvelujen käyttöä. Hän vertaili missä määrin kulttuuripalvelujen käyttö oli yhteydessä sukupuoleen, ikään, koulutukseen, tulotasoon tai sosioekonomiseen statukseen niin turkulaisten itsensä, lähikuntien asukkaiden kuin turistien keskuudessa. Sosioekonominen status ja ikä selittävät suurelta osin kulttuuripalvelujen käyttöä. Vastaajan koulutustaso on selkeästi yhteydessä kulttuuripalveluihin liittyviin kysymyksiin. Koulutustason noustessa kiinnostus kulttuuripalveluita kohtaan lisääntyy, kun taas koulutustason laskiessa kulttuuripalvelujen saatavuuden merkitys korostuu. Sosioekonomisen statuksen toisen ulottuvuuden - tulotason - yhteys on vastaavanlainen kuin koulutustason, joskaan ei yhtä selkeä. Iän myötä kiinnostus kulttuuripalveluita kohtaan kasvaa, vaikka toisaalta ikä on myös yhteydessä kulttuuripalvelujen käyttämättömyyteen. Yleisimpiä kulttuuripalvelujen käyttämättömyyden syitä olivat kiinnostuksen puute, joka näytti useimmiten olevan yhteydessä alhaiseen sosioekonomiseen statukseen, kuten myös ajan puute, liian korkea hinta tai tietynlainen liikuntakyvyttömyys - fyysinen vamma tai sairaus. (Valkonen 1997.)

Urheilukilpailussa käyvät etenkin palkansaajiin ja opiskelijoihin lukeutuvat miehet. Koulutuksella ei näytä olevan kovin suurta merkitystä urheilukilpailuissa käynteihin. Näyttäisi kuitenkin siltä, että matalasti koulutetut suosivat urheilukilpailuita taiteen sijasta. Matalimmin koulutettujen ryhmästä löytyivät myös kaikkein passiivisimmat urheilukilpailuissa kävijät. (Ilmonen 1992, 99; Viitanen 1999, 17.) Toinen muista kulttuuripalveluista erottuva ryhmä on kirjastopalvelut, joita suomalaiset käyttävät hyvin runsaasti. Koulutustasolla on jonkin verran vaikutusta kirjastossa käyntien määrään, sillä korkeasti koulutetut käyttävät kirjastoja sekä vapaa-ajan että työn tiedonhakuun useammin kuin matalammin koulutetut. Nuoret käyvät kirjastoissa vanhempia ikäryhmiä enemmän. (Huotari 1992; Viitanen 1999, 27.) Myös tulotaso näyttäisi olevan yhteydessä kirjastopalvelujen käyttöön. Matalatuloiset käyttävät kirjastopalveluita selkeästi enemmän kuin hyvätuloiset (Aronen 1993, 109; Kytö 1999, 8 - 9).

Kulttuuriesitysten lippujen korkeat hinnat rajoittavat osin alempien sosiaaliryhmien, opiskelijoiden ja työttömien kulttuuripalvelujen käyttöä. Myös esim. uimahallien käyttömaksut ovat etenkin kaupungeissa kohonneet niin, ettei kaikilla lapsiperheillä ole varaa käyttää palvelua kuin satunnaisesti. Tulotasolla ei niinkään ole vaikutusta liikuntapalvelujen käyttöön sinänsä. Sitä vastoin käytettävissä olevat taloudelliset resurssit vaikuttavat siihen mitä liikuntapalveluja käytetään. Tulotasoa selkeämmin liikuntapalvelujen käyttöä selittää koulutustaso. Korkeasti koulutetut ovat yleensä muita tietoisimpia liikunnan terveysvaikutuksista ja he käyttävätkin esim. liikuntapaikkoja kaksi kertaa enemmän kuin vähiten kouluttamaton väestö. (Vrt. Aronen 1993, 94 - 113; Suomi 2000; Viitanen 1999, 95.)

Kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelujen käyttöä näyttäisi selkeimmin selittävän koulutustaso. Korkeasti koulutetuille on yleensäkin ominaisempaa osallistua harrastuksiin sekä käyttää palveluja laajasti ja monipuolisesti. Myös tulotasolla on merkityksensä. Ennen kaikkea taloudellisten resurssien vähäisyys rajoittaa valinnan mahdollisuuksia. Todennäköisesti on myös niin, että kaikkein pienituloisimpien kohdalla primaaritarpeiden tyydyttäminen on ensisijaisempaa ja tärkeämpää kuin ylempien tarpeiden, kuten itsensä toteuttamisen tarpeen tyydyttäminen (Aronen 1993, 95).

2.6 Sivistystoimen palvelut muuttuvassa yhteiskunnassa

2.6.1 Koulutuksen ja kulttuurin uusi merkitys

Yhteiskunnan muuttuessa teollisesta yhteiskunnasta jälkiteolliseksi tai postmoderniksi on tiedon, luovuuden, kulttuurin, viestinnän ja taiteen merkitys taloudellisessa toiminnassa lisääntynyt voimakkaasti. Taloudellinen menestyminen vaatii yhä enemmän luovia ja korkeasti koulutettuja työntekijöitä, jolloin paineet laadukkaan ja korkeatasoisen opetuksen järjestämiseksi ovat lisääntyneet. Kansainvälistyvässä maailmassa on laadukkaalla peruskoulutuksella suuri merkitys informaation ja median lukutaidon sekä tiedonhaun taitojen opetuksessa. Korkeakoulujen taas odotetaan lisäävän alueen sivistys- ja tietovarantoa sekä edistävän siten yritystoimintaa. Laadukkaista opetuspalveluista on tullut kaupunkien ja kuntien kilpailuvaltteja (esim. Myllymäki & Uoti 1995, 75).

Taiteen merkitys tulee luultavasti tulevaisuudessa lisääntymään entisestään elämysten tarjoajana politiikan ja uskonnonkin menettäessään merkitystään. Tanskalainen tulevaisuustutkija Rolf Jensenin (1996) mukaan olemme jo nyt siirtymässä informaatioyhteiskunnasta mielikuvituksen ja unelmien yhteiskuntaan (*Dream Society*), missä lisääntyvä vapaa-aika ja kasvava viihdeteollisuus korostavat tarinan merkitystä - myös tavaroiden kaupassa. Unelmien yhteiskunta on tarinankertojien aikaa, jolloin rationaalisuus ja tehokkuus saavat väistyä mielikuvituksen ja tarinan tieltä. Tieteellisen tiedon ja materian merkitys tulee Jensenin mukaan vähemmään taiteen ja luovuuden merkityksen kasvaessa. (Jensen 1006.)

Taiteen ja kulttuurin merkityksen lisääntyminen elämyksellisyyden tarjoajana on havaittavissa jo nyt yhteiskunnassamme etenkin korkeasti koulutettujen keskuudessa. Tieto- ja taitoammatilaisia kiinnostavat taidenäyttelyt, elokuvat, konsertit ja muut kulttuuritapahtumat. Urbanin kulttuurin paikat ja tilat muodostavat näiden ammattilaisten olohuoneen jatkeen, missä viihdytään kulttuurisen kulutuksen parissa. Etniset ravintolat, pikkuputiikit ja design-liikkeet sekä kirjakaupat ovat myös suosittuja kohtaamispaikkoja. (Knuutti 2000, 223.) Toisaalta molemmat ammattiryhmät arvostavat myös monipuolisia ulkoilu- ja liikuntamahdollisuuksia luonnon helmassa (Ilmonen 2000a, 204 - 205).

Myös kaupunkien ja kuntien päättäjät korostavat paikallisten kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelujen merkitystä kilpailu- ja imagotekijänä sekä keinona saavuttaa valtakunnallista julkisuutta ja näkyvyyttä. Usein joku pienempi kunta saatetaan tuntea ainoastaan yksittäisestä kulttuuri-

tai urheilutapahtumasta. Kunnan korkeatasoiset kulttuuripalvelut luovat kuvaa aktiivisesta ja vireästä paikkakunnasta ja niiden toivotaan osaltaan houkuttelevan koulutettua väestöä, matkailijoita ja uusia yrityksiä. (Esim. Mäkelä 1998, 15; Puronaho ym. 1996, 20; Seppälä & Kaipainen 1997, 80 - 88.)

2.6.2 Järjestämisen vapaus ja säästötalkoot

Yhteiskunnan rakenteiden muuttuminen ja murtuminen on merkinnyt lukuisia muutoksia ja haasteita myös kunnallisten sivistystoimen palvelujen järjestämiselle. Hallinnon uudistaminen ja uudelleenorganisointi sekä toimialan lukuisat lainsäädännölliset uudistukset ovat johtaneet milteipä poikkeuksetta kuntien itsemääräämisoikeuksien lisääntymiseen 1990-luvulla. Esimerkiksi aivan viime vuosina tapahtuneen koulutuksen lainsäädännön uudistamisen ja supistamisen seurauksena on opetuksen järjestämisen vapaus kasvanut entisestään. Kuntien palvelujen järjestämismallien lisääntyessä sekä yleisten hallinto- ja tuottamismallien romuttuessa ja joidenkin kuntien taloudellisten voimavarojen supistuessa ovat kuntien väliset erot kasvaneet voimakkaasti. (Esim. Oulasvirta 1996, 45.)

Taloudellisen tilanteen kiristyminen ja valtionosuusjärjestelmän uudistuminen ovat vaikuttaneet myös sivistystoimen palveluihin. Vanha sektorikohtainen valtionosuusjärjestelmä määritteli tarkkaan, miten kunnan tuli saamansa valtionosuus käyttää. Vuoden 1993 voimaan tulleen uudistuksen myötä valtionosuuksien sektorikohtaisuus poistui ja järjestelmä muuttui yleisavustustyypiseksi, jolloin kunnille maksetaan valtionosuus yhtenä kokonaisuutena - tosin joissakin avustuksissa on ehtona, että kunta ylipäättänsä harjoittaa ao. toimintaa (esim. Kajaste 2000, 26 - 27; Oulasvirta 1998, 159 - 160). Valtionosuuden suuruus ei riipu enää perustamis- ja käyttökustannusten suuruudesta vaan määräytyy asukasta, oppilasta, oppituntia tms. kohden tiettyjen perusteiden mukaan lasketun yksikköhinnan mukaan (vrt. laki opetus- ja kulttuuritoimen..., 705/1992; laki kuntien ja kuntainliittojen..., 35/1973). Valtionosuusjärjestelmään liittynyt kuntien kantokykyluokituskin poistui käytöstä lopullisesti vuonna 1995 (Oulasvirta 1996, 51).

Erityisesti 1990-luvun alkupuoliskolla koulutuksen (peruskoulu, lukio ja ammatillinen koulutus) kustannussäästöt johtivat koulupalvelujen karsimiseen, jolloin seurauksena oli alueellinen ja yksilöllinen eriarvoistuminen. Kunnissa vähennettiin koulutuksen tarjontaa, supistettiin koulujen kerhotoimintaa sekä tuki- ja erityisopetusta, joilla on erityinen merkitys mm. nuorten

syrtymiskehityksen ehkäisyssä. Samanaikaisesti oikeus saada kykijensä ja tarpeidensa mukaista opetusta vaarantui. Säästöihin pyrittiin myös suurentamalla opetusryhmiä, vähentämällä tunteja, säästämällä opettajien palkkausmenoissa sekä materiaalihankinnoissa kuten myös kouluruokailussa. Seurauksena oli koulupalvelujen vaihtelevuus ja satunnaisuus niin kuntien välillä kuin kuntien sisälläkin. (Vrt. Ojala 1997, 154; Salmi ym. 1996.)

Myös kirjastot ovat osallistuneet säästötalkoisiin. 1990-luvun alkupuolella sivukirjastoja, laitost kirjastoja, kirjastoautoja ja -pysäkkejä alettiin lakkauttaa vedoten asukasrakenteen muutoksiin, tehokkuusvaatimukseen ja kuntapalvelujen priorisointiin. Kirjastojen taloutta on kiristänyt myös se, että samanaikaisesti on pyritty panostamaan voimakkaasti kasvaviin sähköisiin palveluihin. Tällöin on jouduttu karsimaan mm. aineistojen hankinnasta ja henkilöstömenoista. On arveltu, että rajut aineistoleikkaukset ovat johtaneet esim. Etelä-Suomen läänissä lainauslukujen laskuun vuoden 1997 jälkeen - aineistokokoelmat eivät enää vastaa kysyntää. Kirjasto- ja informaatiopalveluilta vaaditaan yhä korkeampaa laatua, silti monissa kirjastoissa virkoja ja toimia on lakkautettu ja asiakaspalvelutehtäviä hoitaa työllisyysvaroin määräaikaiseen työsuhteeseen palkattu, usein alalle kouluttamaton, henkilö. (Sulin ym. 1999, 4 - 9.)

Ylipäättänsä kuntien pohtiessa säästö- ja leikkauskohteita ovat kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelut pärjänneet heikosti arvo- ja priorisointikeskusteluissa verrattuna koulutus-, terveys- ja sosiaalipalveluihin. Kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelut ovat myös väljimminkin säädeltyjä valtion taholta, joten kunnilla on niiden järjestämisen suhteen enemmän vapautta kuin esim. opetus-, terveys- ja sosiaalipalvelujen suhteen. Tällöin näiden palvelujen yhteydessä kuntien väliset erot tulevat selvimmiksi esille. Arvioitaessa sivistystoimen palvelujen järjestämistapoja ja kustannuksia on keskusteltu myös palvelujen tuottamisvastuun siirtämisestä muiden tahojen hoidettaviksi, jolloin kunta hankkisi esim. kulttuuripalvelut ostopalveluina tai avustaisi ulkopuolista palveluntuottajaa. Vapaa-ajan palveluthan onkin jo järjestetty siten, että julkinen valta on luonut lähinnä edellytykset toiminnalle kansalaisjärjestöjen, kuten urheiluseurojen ja nuorisjärjestöjen, vastatessa vapaaehtoisvoimin toiminnan järjestämisestä (esim. Liikuntalaki 984/1979; Liikuntalaki 1054/1998; Nuorisotyölaki 235/1995). Osaltaan ratkaisua kuntien rahoitusongelmiin on haettu mm. käyttäjämaksuista tai niiden korottamisesta, sponsoreiden käyttämisestä rahoittamisessa sekä kuntien välisestä yhteistyöstä (esim. Mäkelä 1998, 8 - 14; Korpipää 1995, 13 - 14; Puronaho ym. 1996, 14 - 15; Sjöholm 1995, 27).

Äärimmillään on puhuttu kunnallisen kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelujärjestelmän purkamisesta ja siirtämisestä kokonaan vapaan kansalaistoiminnan ja markkinasektorin hoidettavaksi. Kuitenkin Suomen kaltaisessa harvaan asutussa maassa, jonka väkilukukin on suhteellisen pieni, ei ole mahdollista ylläpitää nykyisen kaltaisia kulttuuripalveluita ilman julkisen sektorin tukea. Palvelujen jättäminen kokonaan markkinavoimien varaan todennäköisesti vaarantaisi kansalaisten tasavertaisen aseman esim. erityisryhmien ja syrjäseutujen asukkaiden palvelujen todennäköisesti karsiutuessa. Toisaalta ei myöskään voitane ajatella kuntien, yhdistyksien tai yksityisten tahojen yksinään ottavan vastuuta esim. koko vapaa-aikatoiminnan järjestämisestä tai kansalaisten aktivoimisesta. (esim. Korpipää 1995, 14; Puronaho ym. 1996, 7; Sjöholm 1995, 22.)

2.6.3 Koulutuksen valinnan vapaudesta eliittikouluihin

Huolimatta valtioiden koulujärjestelmien erilaisuudesta on kansainvälisissä tarkasteluissa havaittu joitakin yhteisiä piirteitä julkisten opetuspalvelujen uudelleenorganisoinnissa. Yleisenä suuntauksena vaikuttaisi olevan paikallisten toimijoiden päätösvallan kasvaminen ja oppilaitosten itsenäisyyden voimakas lisääntyminen suhteessa kuntaan. Koulut pyrkivät erikoistumaan ja houkuttelemaan mahdollisimman hyviä oppilaita, jotka eivät tarvitse tukiopestusta ja joilla ei ole sosiaalisia ongelmia jne. Oppilaiden mukana tulee myös raha - joko kunnan, vanhempien tai molempien. Valinnan vapauden toivotaan lisäävän oppilaitosten keskinäistä kilpailua ja sitä kautta edistävän uusliberalistisen ajattelun mukaisesti palvelujen tehokkuutta ja laatua. Positiivisena puolena on oppilaiden valinnan mahdollisuuksien lisääntyminen sekä oppilaitoksien paremmat mahdollisuudet erikoistua ja syventää osaamistaan jollakin tietyllä alueella. Toisaalta taas seurauksena saattaa olla erilaistuminen sekä jakautuminen hyviin ja huonoihin kouluihin, jolloin alueellinen ja väestöryhmien välinen eriarvoisuus saattaa lisääntyä. (Esim. Ojala 1996, 160; Whitty ym. 1998.) Koulujen välinen kilpailu johtaa helposti piilomarkkinoihin ja -markkinointiin ja sitä myötä koulujen kaupallistumiseen. Uudistamisprosessissa hyötyvät ennen kaikkea menestyvät koulut ja oppilaat huonompisaisten koulujen ja oppilaiden joutuessa helposti negatiivisen kehityksen kehään, mistä toipuminen voi olla vaikeaa. (Whitty ym. 1998.)

Ruotsissa otettiin 1990-luvun alussa käyttöön ns. skolpeng -järjestelmä, eräänlainen oppilas-kohtainen määräraha, joka seuraa oppilasta minne tahansa oppilaitokseen hän meneekään. Oppilailla on mahdollisuus valita kunnallisen koulun sijasta myös vapaakoulu (*fristående*

skola), jota ylläpitää joko säätiö, yhdistys, yritys tai osakeyhtiö. (Koulutuspalvelut 1995, 36.) Etenkin vapaalukioiden (*fristående gymnasieskola*) määrä on kasvanut voimakkaasti 1990-luvulla. Vapaalukioidet ovat suurkaupunkimainen ilmiö, sillä valtaosa vapaalukiosta sijaitsee kolmen suurimman kaupungin alueella. Vaikka näiden koulujen yhtenä tarkoituksena on ollut täydentää kunnallisten lukioiden koulutustarjontaa, ei näin käytännössä kuitenkaan ole tapahtunut. Valtaosa vapaalukioiden oppilaista on valinnut koulutusohjelman, jonka periaatteissa myös kunnan lukio voisi tarjota. (Fristående gymnasieskolor... 2001, 15 -33.)

Vapaakouluihin on liitetty eliittikoulujen leima. Vaikka vapaakoulut ovat periaatteessa avoinna kaikille, etenkin lukioihin valikoituu hyvin koulutettujen ja siten myös hyvätuloisten vanhempien lapsia. Suosituimpiin kouluihin on vaikea päästä, joten oppilaat kilpailevat ankarasti sisäänpääsystä. Kilpailua kiristää myös se, että vapaalukioidet voivat ottaa oppilaita koko maan alueelta toisin kuin kunnalliset lukioidet, joiden koulutustarjonta on suunnattu lähinnä oman kunnan oppilaille (Fristående gymnasieskolor... 2001, 77). Suhteellisen pienestä koulutuspaikkojen määrästä on siten kilpailemassa suuri joukko oppilaita. Kilpailussa menestyvät ne oppilaat, joilla on erinomainen peruskoulun päättötodistus (mt., 44). Hyvin koulussa menestyneiden lasten vanhemmat näyttäisivät olevan useimmiten hyvin koulutettuja ja siten myös hyvätuloisia, harvemmin matalasti koulutettuja tai etniseen vähemmistöön kuuluvia (Samband mellan ...1999, 8). Toisekseen monet vapaalukioidet rahoittavat toimintaansa julkiselta sektorilta saamiensa tuen lisäksi oppilailtaan perimillä lukukausi- ja/taieriamaksuilla. Esimerkiksi vuonna 1999 tuli lukio-opiskelu kalleimmaksi tukholmalaisessa Enskilda Gymnasietissa, missä luonnontieteellisen koulutusohjelman valinneilla lukukausi ja ateriamaksut tekivät yhteensä 9000 SKr lukukaudessa. (Fristående gymnasieskolor... 2001, 152.) Sanomattakin on selvää, että vain hyvätuloisten perheiden lapsilla on mahdollisuus käydä koulu.

Myös suomalaisessa yhteiskunnassa on keskusteltu koulutuspalvelujen valinnanvapaudesta ja asiakaslähtöisyydestä sekä markkinaohjauksesta. Oppilaiden valinnanvapautta on lisätty mm. vähentämällä opetussuunnitelmista pakollisten aineitten osuutta sekä tarjoamalla mahdollisuutta valita koulu yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti. Käytännössä tämä on tarkoittanut lähinnä sitä, että oppilaat ovat voineet valita toisen kunnallisen koulun oman koulupiirinsä ulkopuolelta. Valinnan vapauden lisäämistä on perusteltu mm. sillä, että markkinoita muistuttavien ratkaisujen tuominen julkiselle sektorille lisää kilpailua ja sitä kautta parantaa julkisen sektorin tuottavuutta. Joidenkin näkemysten mukaan oppilailta tulisi voida valita myös yksi-

tyinen koulu osoitettujen resurssien puitteissa. Esimerkiksi koulutussetelijärjestelmä tarjoaisi tällaisen mahdollisuuden. (Koulutuspalvelut 1995.)

Julkisen sektorin ylläpitämien koulujen lisäksi maassamme toimii yksityisten säätiöiden ja vastaavien ylläpitämiä oppilaitoksia kuten mm. Steiner-koulut, steinerpedagogiset erityiskoulut, vieraskieliset yksityiskoulut sekä uskonnollisten yhteisöjen ylläpitämät koulut kuten esim. Juutalainen koulu (Niemi & Ojala 1996, 140). Näiden koulujen tuottamat peruskoulu- ja lukioasteen koulutuspalvelut ovat muodostaneet varsin pienen osan koko maan koulutuksen volyyymista. Viime aikoina on yksityinen opetustarjonta kuitenkin lisääntynyt suurissa asutuskeskuksissa. Yksityiskoulut pyrkivät kaikin tavoin erottumaan "massasta", vaikkakin lainsäädäntö velvoittaa - joskin löyhästi - yksityiskoulut noudattamaan samanlaisia opetussuunnitelmia kuin julkisetkin oppilaitokset. Samanaikaisesti myös kunnan omat koulut ovat profiloituneet. Perusopetuksen yhteydessä on siirrytty koulujen yhdenmukaisesta opetustarjonnasta koulukohtaisiin opetuksen variaatioihin. Huolestuttavinta on, jos kehitys johtaa edelleen kohti koulujen eritasoista opetustarjontaa. (Myllymäki & Uoti 1995, 65 - 76.)

3 Informaatioajan kaupunkiseutu ja asuinalueiden erilaistuminen

3.1 Informaatioyhteiskunta ja kaupunkiseudut

Elämä kaupungeissa on muotoutunut usein muuta maata kosmopoliittisemmaksi, sillä kulku-yhteyksien solmukohtiin syntyneet kaupungit ovat aina toimineet eräänlaisina väylinä alueensa ja ulkomaailman välillä. Toisen maailmansodan jälkeisenä kasvun aikana ovat monet teollistuneiden maiden kaupungit muotoutuneet alueidensa taloudellisen elämän keskuksiksi. Kuitenkin perinteisen teollisuuden työntekijämäärät alkoivat laskea jo 1970-luvulla tuotannon automatisoituessa ja osan tuotantolaitoksista siirtyessä matalan palkkatason maihin. Taloudellisen restrukturaation seurauksena teollisuus väistyi antaen tilaa palveluille ja kulttuurille. Elvyttääkseen taloudellista toimintaansa kaupungit ryhtyivät panostamaan infrastruktuurin, liikenneyhteyksien, palvelujen, kulttuuritoimintojen ym. kehittämiseen pyrkiessään tarjoamaan mahdollisimman hyvät sijoittumisedut uuden informaatioteknologian ja tuotantopalvelujen toiminnoille sekä kilpaillakseen niin "aineellisesta, sosiaalisesta kuin kulttuurisestakin pääomasta". (Esim. Kasvio 1998.)

Talouden elpymässä alkoi työpaikkoja syntyä etenkin palvelu- ja rahoitusaloille sekä tiedonkäsitteilyyn ja kommunikointiin perustuvilla tuotannonaloilla. Syntyvät työpaikat eivät kuitenkaan ole korvanneet menetettyjä teollisuuden työpaikkoja. Uusia työtilaisuuksia tarjoutuu erityisesti nuorille, korkeasti koulutetuille ja tietotekniikan käyttöön totuneille ihmisille työttömyyden ja sen uhan kohdistuessa lähinnä ammattitaidottomiin ja heikosti koulutettuihin kuten esim. etnisiin vähemmistöihin. Kapitalistisen talousjärjestelmän muuttuessa yritystoiminta ja etenkin rahamarkkinat ovat nopeasti kansainvälistyneet informaatioteknologian kehityksen mahdollistaessa reaaliaikaisen kommunikoinnin maantieteellisestä sijainnista riippumatta. Erilaisten kansainvälisten, mm. rahoitus- ja sijoitustoimintaan sekä kauppaan liittyvien tuotantopalvelujen, merkitys on kasvanut voimakkaasti. (Esim. Castells 1996, 378 - 386; Sassen 1991, 3 - 4). Samalla talouden globalisoituminen on johtanut kansallisvaltioiden rajojen madaltumiseen, vapaan kanssakäymisen poliittisten ja taloudellisten esteiden heikkenemiseen sekä omalakisemman kansainvälisen kulttuuri- ja talousjärjestelmän syntyymiseen kansallisvaltioiden rinnalle (esim. Väyrynen 1998, 9).

Taloudellisen toiminnan laajetessa investointihalukkuus alueelle lisääntyy. Positiivisen kasvun kehä johtaa tuotannon, kaupan, koulutuksen sekä tieteiden ja taiteiden keskittymiseen tietyille alueille. Myrdalin (1957, 27 - 32) mukaan pääoman ja työvoiman liikehdintä sekä säätelemättömien markkinoiden ruokkimat kasautumisprosessit kehittyvät menestyvillä alueilla positiivisesti ja taantuvilla alueilla negatiivisesti. Menestyvät alueet houkuttelevat etenkin osaavia ja korkeasti koulutettuja, jotka muuttavat sinne, missä on hyvät kouluttautumismahdollisuudet ja työtilaisuudet, laadukkaat palvelut ja asunnot. Erilaiset palvelut, kuten ravintolat, kaupat, siivous- ja turvallisuuspalvelut yms. tarjoavat houkuttelevia työtilaisuuksia myös muulle väestöosalle. Muuttovirrat ovatkin voimistuneet ihmisten liikkeessä niin maalta kaupunkiin kuin maasta toiseenkin instituutioiden sallivuuden ja taloudellisten edellytystensä rajoissa. Ihmiset muuttavat sinne, missä uskovat parhaiten selviytyvänsä. Siirtolaisten ja pakolaisten määrä onkin kasvanut niin Yhdysvalloissa kuin Euroopassakin (Fainstein 1998, 40).

Sassen (1991, 323 - 324) puhuu uudenaikaisista tuotantopalvelujen, ylikansallisten yhtiöiden, rahoitusinstituutioiden ja informaatioteollisuuden keskittymistä - globaaleista kaupungeista, jotka toimivat eräänlaisina keskuksina maailmantalouden verkostossa. Tietointensiivisen ja kansainvälisen liiketoiminnan strategiset toiminnot sijoittuvat sinne, missä on tarjolla parhaat mahdolliset toimintaolosuhteet. Keskeisintä on tiedon saatavuus, mutta tärkeitä tekijöitä ovat myös osaava työvoima, hyvät liikenneyhteydet, kehittynyt infrastruktuuri, korkeatasoiset yhteistyökumppanit ym. (esim. Castells 1996, 384 - 385). Kehitys on samansuuntainen kaikkialla toimintojen kasautuessa kasvaviin alueellisiin ja paikallisiin keskuksiin - solmuihin, jotka kytkevät alueen edelleen globaaliin verkostoon (vrt. Sassen 1991, 326; Castells 1996, 380).

Verkostoituvat kaupungit muodostavat Castellsin (1996, 410) mukaan informaatioyhteiskunnan ja kansainvälisen kaupan tilallisen ilmentymän - eräänlaisen virtojen tilan (*space of flows*). Ajan ja paikan välinen suhde muuttuu jatkuvasti kehittyvän teknologian mahdollistaessa erilaisten pääoma-, informaatio-, elämys- ja teknologiavirtojen yhä nopeamman siirtymisen paikasta toiseen. Castellsin mukaan nämä virrat muodostuvat kolmesta limittyvästä kerroksesta, joista ensimmäinen on virtojen tekninen perusta eli informaatioteknologia. Toisen kerroksen muodostavat elektronisten verkkojen yhdistämät solmut ja navat, jotka toimivat strategisten toimintojen sijoituspaikkoina ja eräänlaisina verkoston kommunikoinnin keskuk-

sina. Kolmannen tason muodostavat virtojen mukana elävä, kosmopoliittinen eliitti, joka eristyy tilallisesti paikallistasolle juurtuneista ihmisistä. (Castells 1996, 412 - 416.)

Globalisoituvan talouden eliitin muodostavat hyväpalkkaiset ammattilaiset, symbolianalytikot, joiden työhön liittyy olennaisesti ongelmaratkaisu sekä symbolien käsitteleminen (Reich 1991, 177 - 179). Tämä kognitiivinen eliitti eroaa perinteisestä valtaeliitistä siinä, että he harvoin omistavat osuuksia niistä yhtiöistä, joissa työskentelevät. Keskiluokasta he erottuvat taas lähinnä kosmopoliittisen elämäntapansa vuoksi. Heillä on varaa kulttuuriseen kulutukseen kuten esim. taiteeseen, luksuspalveluihin, design -tuotteisiin, antiikkiin sekä laadukaisiin asuntoihin. Asunnot sijaitsevat arvostetuilla, usein suljetuilla ja vartioiduilla asuinalueilla, mistä on helppo pääsy korkeatasoisten palvelujen ja vapaa-ajan toimintojen pariin. (Esim. Castells 1996, 416 - 417; Reich 1991, 268 - 271; Sassen 1991, 335)

Kolikolla on myös toinen puoli. Talouden rakennemuutokseen on liittynyt paitsi työttömyys myös matalan palkkatason työpaikkojen määrän lisääntyminen. Työmarkkinat polarisoituivat yhä selvemmin hyvin palkattuihin, koulutusta vaativiin työtehtäviin ja matalapalkkaisiin, usein palvelusektorille sijoittuviin osa-aikatehtäviin, joiden työntekijät ovat yhä useammin naisia tai etnisten vähemmistöjen edustajia. Tuloerot kaupunkialueella kasvavat, sillä sekä köyhien että varakkaiden kotitalouksien määrä on lisääntynyt. (Esim. Fainstein & Harloe 1992, 242 - 243; Musterd & Ostendorf 1998, 2, Sassen 1991; 332 - 333.) Hamnet (1998, 17) huomauttaa, että kotitalouksien taloudelliset erot eivät välttämättä ole pelkästään tuloeroista aiheutuvia, vaan vaikutuksensa on myös mm. kotitalouksien koolla, ikärakenteella, työttömyydellä, sosiaalisilla etuuksilla ja verotuksella. Taloudellinen eriarvoisuus näkyy myös kaupunkien sosiaalisten rakenteiden tilallisessa järjestäytymisessä. Kuitenkaan asuinalueiden erilaistumista tai segregoitumista ei voida selittää pelkästään tuloerojen pohjalta. Kuva on paljon monimutkaisempi, sillä niin etninen tai rodullinen tausta kuin sukupuolikin ym. vaikuttavat osaltaan kaupunkien sosiaalisten rakenteiden muotoutumiseen (esim. Castells & Mollenkopf 1991, 402).

Kansainvälistyvän talouden, tuotantoprosessien automatisoitumisen, jakelujärjestelmien ja yrityshallinnon sekä maankäytön muuttumisen seurannaisvaikutukset näkyvät kaikkialla yhteiskuntien tilallisten ja sosiaalisten rakenteiden muuntuessa ja erilaistuessa. Uudenlaisen, teknis-taloudellisen dynamiikan seurauksena tapahtuvaan kaupunkien asuinalueiden sosiaaliseen erilaistumiskehitykseen on havaittu liittyvän ennen kaikkea huono-osaisten asuinalueiden on-

gelmien syventymistä ja moninaistumista. Kuitenkin se, miten globalisoituvan talouden muutokset ilmenevät, riippuu hyvin pitkälle maiden kehitysasteesta, kaupunkihistoriasta, kulttuurista ja institutionaalisesta rakenteesta (esim. Borja & Castells 1997, 16 - 17; Fainstein & Harloe 1992, 1 - 2; Hammett 1998, 17). Esimerkiksi vahvojen hyvinvointivaltioiden tarjoamien sosiaaliturvan ja julkisten palvelujen on katsottu ehkäisevän tai ainakin lieventävän sosiaalisten ryhmien välistä eriarvoistumista. Kuitenkin on huomioitava, että hyvinvointivaltioidenkin toimintaedellytykset ovat heikentyneet globalisoitumisen, uusliberalismin, vapaan kaupan ja yksityistämisen pyörteissä. (Esim. Musterd & Ostendorf 1998, 3 - 4; Wusten & Musterd 1998, 239.)

Elinkeinojen ja työmarkkinarakenteen muuttuminen näkyy myöskin alue- ja kaupunkirakenteessa. Informaatioajan kaupunkiseutujen erilaiset tilat sulkeutuvat rikkaiden ja köyhienkin "linnoittautuessa" omille alueilleen - rikkaat muurien ja vartioitujen porttien taakse, köyhät taas terrorin valtaamiin ghettoihin. Myös julkinen aktiivisuus on siirretty lokeroihin - käytäviin, katettuihin ostoskeskuksiin ja gallerioihin - valvovan silmän alle. (Ks. Castells 1996, 416; Davis 1990, 223 - 227; Knox 1995, 341.) Luksuskaupunkeja on äärimmillään verrattu apartheid-kaupunkeihin, missä kolmannen maailman palvelutyöntekijät käyvät työssä varakkaiden asuinalueilla (Davis 1990, 227).

3.2 Asuinalueiden erilaistuminen

3.2.1 Sosiaalisen erilaistumisen tilallinen ilmentyminen

Eriarvoisuus näyttäisi olevan aina liittynyt jollakin tavoin ihmisten muodostamiin yhteisöihin. Jopa kaikkein primitiivisimmissäkin kulttuureissa on valta ja vastuu jakautunut iän, sukupuolen tai henkilökohtaisten kykyjen mukaisesti. Myös tämän päivän yhteiskunnassa valta ja sen mukana tila jakautuu luokan tai kastin sekä etnisen alkuperän mukaan. (Basham 1978, 205 - 209.) Keskustelu asuinalueiden erilaistumisesta on ollut kirjavaa ja monitasoista. Ilmiötä voidaan tarkastella useista eri lähtökohdista, kuten esim. fyysisen, demografisten, sosioekonomisen tai mielletyn ympäristön erilaistumisesta käsin (esim. Knox 1995). Puhutaan myös asuinalueiden sosiaalisesta erilaistumisesta, jolloin painopiste tarkastelussa on erilaistumisen sosiaalisissa ulottuvuuksissa, tai alueellisesta erilaistumisesta, jolloin painotetaan sosiaalisen erilaistumisen spatiaalisuutta.

Ihmisillä on taipumus ryhmittyä kielen, kulttuurin, kansallisuuden, rodun, tulotason tms. mukaan tietyille asuinalueille, joko tietojen valintojen tai mahdollisuuksiensa sallimissa rajoissa. Tällöin seurauksena on saman tyyppisten asukkaiden ryhmittäminen samoille asuinalueille. Usein tämänkaltaiseen asuinalueiden erilaistumiseen viitataan segregaatiositeellä, jolla tarkoitetaan tiettyjen yksilöiden tai sosiaalisten ryhmien tilallista järjestymistä siten, että niiden välillä on vain vähän tai ei ollenkaan kanssakäymistä. Käsite on lähellä syrjinnän tai sosiaalisen eristäytymisen käsitettä. (Olsson Hort 1992, 30.) Yleensä segregoitumisen käsitteellä tarkoitetaan ei-toivottavaa alueellista erilaistumista, johon voidaan viitata myös muilla negatiivispainotteisilla käsitteillä kuten syrjäytyminen, marginalisoituminen, huono-osaisuus, urbaani toiseus ja lähiöproblematiikka ja johon liittyy vahvasti negatiivinen kasautuminen (esim. Vaattovaara 1998, 11).

Se, milloin segregoituminen on ongelmallista, on hyvin pitkälle poliittinen kysymys. Toisenlaisena, erilaisena tai segregoituneena nähdään työväestön, naisten, lasten, nuorten tai etnisten ryhmien kaupunki. Tuolloin segregatiopuhe voidaan nähdä myös yhteiskunnallisena vallankäyttönä, jonka avulla tehdään imaginaarisia eroja. (Esim. Ilmonen 1997, 23; Olsson Hort 1992, 31.) Toisaalta segregoitumiseen tai erilaistumiseen voi liittyä myös positiiviseksi tulkittavia piirteitä. Erilaisuus ja moninaisuus sinänsä rikastuttavat paikallisia kulttuureita lisäten kaupunkiseutujen viehätystä (Ilmonen 2000b, 232). Niillä voi olla myös tärkeä innovaatioita synnyttävä merkitys, kuten Aronen ja Hartikainen huomauttavat raportissaan *Kaupunkipolitiikan perusteet* (Suomen Kuntaliitto 1995, 25). Alueellinen segregoituminen voi osaltaan edistää esim. siirtolaisten selviytymistä ja sopeutumista uuteen yhteiskuntaan alueelle aiemmin muuttaneiden, saman kulttuurisen ja etnisen taustan omaavien asukkaiden toimiessa eräänlaisina oppaina ja tukijoina. Tällöin myös asukkaiden erityistarpeita tyydyttävien "täsmäpalvelujen" tms. kohdentaminen alueelle on helpompaa. (Wusten & Musterd 1998, 244.) Onkin ehkä perusteltua käyttää leimaavan käsitteen "segregoituminen" sijasta neutraalimpaa käsitettä "erilaistuminen" viittamaan asuinalueiden sosiaaliseen erilaistumiseen.

Keskeisimpiä tekijöitä, joiden on havaittu tutkimuksissa liittyvän asuinalueiden erilaistumiseen, ovat alueella asuvien kotitalouksien sosioekonominen status, etninen tausta sekä perhetyyppi eli se, onko kyseessä lapsiperhe, eläkeläisten talous jne. Sosioekonomisen statuksen mukaan tapahtuvassa asuinalueiden erilaistumisessa on kysymys hyvin pitkälle siitä, että hyvätuloiset sijoittuvat parhaimmille asuinalueille ja pienituloisemmat taas heikoimmille asuinalueille. Alueen sosioekonomisen statuksen tarkastelussa huomiota kiinnitetään mm. asukkai-

den tulo- ja koulutustasoon sekä sijoittumiseen työmarkkinoille. Etnisestä erilaistumisesta on taas kysymys silloin, kun asukkaat ryhtyvät asuinalueille kulttuurisen taustan, rodun tai uskonnon mukaisesti. Esimerkkeinä tällaisesta erilaistumisesta löytyy runsaasti - mm. New Yorkin afroamerikkalaisten Harlem, kiinalaisten kansoittama China Town ja italialaista alkuperää olevien asukaiden Little Italy. Ihmiset sijoittuvat kaupunkitilassa myös perhestatuksen sekä iän ja sukupuolenkin mukaan, jolloin puhutaan demografisesta erilaistumisesta. Keskuksa-alueiden, usein pieniin asuntoihin valikoituu toisaalta vanhuksia monipuolisten palvelujen pariin ja toisaalta urbaaneja sinkkuja kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelujen läheisyyteen kun lapsiperheet sitä vastoin sijoittuvat väljemmille esikaupunkialueille. (Esim. Olsson Hort 1992, 30 -31.)

Asuntomarkkinat välittävät sosiaalisen epätasa-arvon tilalliseksi epätasa-arvoksi, joka ilmenee voimakkaimmillaan kahtiajakautuneena kaupunkitilana. Toisessa ääripäässä ovat hyvin toimeentulevien eliittiryhmien alueet ja toisessa ääripäässä taas taloudellisesti turvattomien ja poliittisesti voimattomien huono-osaisten asuinalueet. Usein erilaistuminen on monikertaista - asuinalueet jakautuvat samanaikaisesti sekä tulotason että etnisten tekijöiden mukaan. Tällaisiin informaatioajan kaupunkeihin on kirjallisuudessa viitattu lukuisilla erilaisilla käsitteillä - esim. "*dual city*" (Mollenkopf ja Castells 1991) ja "*global city*" (Sassen 1991) sekä "*divided city*" (Fainstein ja Harloe 1992). Vaikka kahtiajakautuminen eli polarisoituminen kaupunkiseudulla onkin voimistunut tuloerojen kasvaessa, on kuitenkin huomattava, että ääripäiden välillä on suuri ryhmä kaupunkiseutujen asukkaita, joiden sijoittuminen tilassa riippuu heidän paikastaan sosiaalisessa kerrostumassa (esim. Mollenkopf & Castells 1991, 407; van Kempen 1994). Polarisoitumisen ja dualisoitumisen käsitteet toimivatkin parhaimmillaan tutkimusta ohjaavina hypoteeseina ilmentäen kaupunkien sosiaalisessa rakenteessa ja tilassa tapahtuvan muutoksen suuntaa (esim. Hamnet, 1998, 16; Marcuse, 1989, 698; Mollenkopf & Castells 1991, 406). Vaikkakaan dualisaatio tai polarisaatio ei kykene täysin tavoittamaan sosiaalisen erilaistumisen moninaisuutta, kuvaa se melko todenmukaisesti köyhimpään ääripäähän sijoittuvien asuinalueiden todellisuutta (van Kempen 1994, 1011).

Hamnetin (1998) mukaan asuinalueiden erilaistuminen on polarisoitumista monimuotoisempaa ilmiöön liittyvän professionaalisen ulottuvuuden vaikutuksesta. Hänen mukaansa väestön jakautuminen, joka on yhteydessä taloudelliseen aktiivisuuteen, koulutukseen ja asemaan ammattihierarkiassa, ilmenee yhä voimakkaammin ammatillisena alueellisena erilaistumisena. Tämän suuntaisia havaintoja on tehty myös Suomessa, esim. helsinkiläisten korkeasti koulu-

tettujen tieto- ja taitoammattilaisten asumistoiveet ja -tavoitteet erosivat toisistaan ammattiryhmittäin (Ilmonen ym. 2000, 230). Asuinalueiden monimuotoiseen erilaistumiseen viittaa myös Marcuse (1989) käsitteellään "*the quartered city*". Asuinalueiden erilaistuminen on yhteydessä moniin eri tekijöihin, kuten yksilön sijaintiin tuotantorakenteessa, kulutusmahdollisuuksiin, rotuun, etniseen taustaan, sukupuoleen, ikään, asunnon hallintamuotoon, perhestatukseen. Keskeisintä ei välttämättä olekaan kysymys köyhistä ja rikkaista, vaan hyväksikäytöstä, riistosta ja vallasta. (Marcuse 1989, 703.)

Urbanin elämän fragmentoitumiseen liittyvää elämäntapojen kirjoa ei ole mahdollista tavoittaa perinteisillä luokkajajoilla tai sosioekonomisen statuksen luokittelulla. Asuinalueiden erilaistuminen on sekä monitasoinen että monitahoinen ilmiö, mihin liittyy myös kysymykset elämäntavoista, elämänhallinnasta, toiminta-alueista, kulutustavoista jne. Asuinalueiden fyysinen ja mielletty ympäristökin vaihtelee - asuinalueet eroavat niin imagonsa, luonnonympäristön, rakennuskannan kuin niille sijoittuvien palvelujen kuten esim. terveys- ja sosiaalipalvelujen, koulutuspalvelujen, turvallisuuden ym. laadun ja saatavuuden mukaan (esim. Knox 1995, 59). Asuinalueen mielletty ympäristö, imago, rakentuu alueen sosiaalisen ja fyysisen ympäristön vuorovaikutuksessa tiivistyksen nimeen, jolla on taas merkityksensä asuinalueiden valintaprosessissa ja sitä kautta asuinalueiden erilaistumisessa (Päivänen 1997, 127).

3.2.2 Miksi asuinalueet erilaistuvat?

Erilaistumista tuotetaan paitsi enemmän tai vähemmän vapaaehtoisesti hakeutumalla samankaltaisten joukkoon myös tuottamalla eroja tilassa tietoisesti (esim. lähes kaikissa kulttuureissa on erotettu miesten ja naisten julkiset wc:t) tai lakisääteisesti kuten esim. Etelä-Afrikassa, missä apartheid-politiikka jakoi ja erotti tilan mustien ja valkoisten alueisiin (Ilmonen, M. 1997, 14). Mutta myös yhteiskunnalliset toimenpiteet sinänsä voivat aiheuttaa ja ylläpitää asuinalueiden erilaistumista. Julkinen sektori voi tietoisesti ohjata tietynlaisia asukkaita tietyille asuinalueille. Erilaisilla kaavoitustoimilla voidaan ohjata rakentamista siten, että asuinalueen asuntojen hinnat muodostuvat niin korkeiksi, että ainoastaan hyvätuloiset kykenevät hankkimaan alueelta asunnon. Julkisten palvelujen sijoittamisella voidaan myös pyrkiä "houkuttelemaan" tiettyjä väestönsiisiä halutuille alueille (Lineberry 1977, 60).

Asuinalueiden erilaistumista selittäviä teorioita on useita. Niistä tunnetuimpia ovat sosiaaliekologiset teorit, rationaalisen valinnan teorit ja ns. maankorkoteorit. Sosiaaliekologisten

teorioiden mukaan asuinalueiden erilaistuminen on seurausta luonnollisesta valinnasta, kilpailusta asuntomarkkinoilla ja samankaltaisten hakeutumisesta yhteen. Sosiaaliekologisen tutkimuksen alkuaikoina on erityisesti Chicagon koulukunta verrannut kaupunkialueen erilaistumista darwinistiseen kilpailuun elintilasta, jonka seurauksena kukin ryhmä asettuu kilpailu- ja menestymismahdollisuuksiaan vastaavalle alueelle. Rationaalisen valinnan teorioiden mukaan alueellinen asukasrakenne muotoutuu asuntomarkkinoilla tapahtuvien valintojen seurauksena. Laskelmoiva ihminen (*rational man* tai *economical man*) vertailee asuinalueiden heikkouksia ja vahvuuksia. Tehdessään rationaalisia valintoja asuntoa hankkiessaan on tuloksena, että samantyyppiset kotitaloudet "päätyvät" samoille alueille. Sitä vastoin ns. maankorkoteoriat korostavat kapitalistisen tuotantoprosessin osuutta erilaistumisprosessissa. Taloudelliset ja hallinnolliset instituutiot sekä voiton maksimointiin pyrkivät sijoittajat luovat tarpeita, kulutustapoja sekä ympäristöjä, joista ihmisten on valittava, halusivat tai eivät. Yksilöiden valinnan vapaus on siis näennäistä. (Arnell-Gustafsson 1975, 12 - 14; Ilmonen 1997, 15 - 19).

Asuinalueiden erilaistumista selittävästä teorioista ovat viime aikoina korostuneet kulttuurista näkökulmaa painottavat teoriat. Konstruktionistinen näkökulman mukaan erilaistuminen on sosiaalisesti tuotettua. Paikat ja tilat ovat sosiaalisesti tuotettuja konstruktioita ympäristöstä - symboleja, joille annetaan tiettyyn järjestelmään perustuva määritelmä ja joiden avulla tuotetaan luokitteluja ja hierarkioita. Esim. kullakin meistä on siitä arvo- ym. järjestelmästä, johon kuulumme, nouseva käsitys hyvästä tai huonosta asuinalueesta. Elämäntapateoriat ja arkisten käytäntöjen teoriat selittävät erilaistumisen olevan kuluttajien sosiokulttuuristen valintojen tulos. Esineet ja asunto valitaan tiettyjen kulttuuristen arvojen mukaisesti ja samalla luokitellaan itseä paitsi muille myös itselleen. (Ilmonen 1997, 20 - 23).

3.2.3 Havaintoja Suomesta

Kiinnostus 1970-luvulla intensiivisenä tutkimuskohteena olleeseen asuinalueiden erilaistumiseen on vilkastunut uudelleen viime vuosina niin kansainvälisellä kuin kansallisellakin tasolla. 1990-luvun tapahtumat - taloudellinen lama ja sitä seurannut taloudellinen elpyminen sekä globalisoituminen - ovat johtaneet Suomessakin yhteiskunnan rakenteiden muuttumiseen ja taloudellisen eriarvoisuuden lisääntymiseen.

Tuloerojen on havaittu alkaneen kasvaa meilläkin. Kotitalouksien taloudellinen tilanne oli heikoin 1994, jonka jälkeen kotitalouksien tulot kääntyivät hiljalleen kasvuun - nopeimmin ja parhaimmin hyvätuloisten keskuudessa. Köyhien kotitalouksien määrä on Suomessa pysynyt melko tasaisena 1990-luvulla, mutta 1998 havaittiin pienituloisten määrän kääntyneen kasvuun ja kehityksen arvellaan jatkuneen sen jälkeenkin. Pienituloisten kotitalouksien joukossa on niin opiskelijoiden ja eläkeläisten kuin työttömienkin kotitalouksia. Uusi, merkillepantava ilmiö on se, että pienituloisten ammatissa toimivien kotitalouksien määrä näyttäisi olevan kasvussa. Eikö palkkatulo enää riitäkään pitämään palkansaajia köyhyysrajan yläpuolella? (Ruotsalainen 2000.)

Rusanen ym. (2000) tarkastelivat tulojen alueellista ja paikallista vaihtelua käyttäen tilastoyksikkönä neliökilometrin ruutua. He havaitsivat etenkin kaupunkien keskusta-alueiden (esim. Helsinki, Tampere, Turku) tulevan esille keskimääräistä alhaisemman tulotason alueina hyvätuloisten ruutujen sijaitessa Helsingin ympäristössä ja kaupunkikeskusten, kuten esim. Tampereen ja Turun läheisyydessä. Tulot vaihtelevat suuresti suurimpien kaupunkien sisällä ollen esim. vuonna 1995 Helsingissä, Turussa ja Espoossa yli kymmenkertainen matalimman tulotason ja korkeimman tulotason alueiden välillä. (Rusanen ym. 2000.)

Missä määrin sitten suomalaisten kaupunkien yhteydessä voidaan puhua kansainvälisessä keskusteluissa mainituista duaalikaupungeista? Vaikkakaan suomalaisten kaupunkien yhteydessä tuskin voidaan puhua ghetoista tai slummeista siinä mielessä kuin ne on ymmärrettävissä kansainvälisen kirjallisuuden perusteella, ilmenevät väestöryhmien väliset sosiaaliset erot tilallisesti myös suomalaisten kaupunkien rakenteessa. Mielenkiinto suomalaisissa tutkimuksissa on useimmiten kohdistunut pääkaupunkiseutuun - jo klassikoksi muodostuneesta Heikki Wariksen vuonna 1932 Kallion työväenkaupunginosaa tarkastelevasta tutkimuksesta lähtien. Kiinnostus pääkaupunkimme sosiaalisen erilaistumisen tilalliseen ilmentymiseen lisääntyi etenkin 1990-luvulla. Esimerkiksi Mauryn (1997) tutkimuksen mukaan pääkaupunkiseudun asuinalueiden erilaistuminen näyttäytyy "segregoituneena mosaiikkina" asuinalueiden erilaistuessa kahden perusulottuvuuden, resurssien ja urbanisoituneisuuden (perheettömyyden) mukaan. Samansuuntaisia tuloksia ilmeni myös Vaattovaaran (1998) tutkimuksessa. Hän havaitsi tutkimuksessaan pääkaupunkiseudun jakaantuneen mosaiikkimaisesti sosiaalisesti erityyppisiin alueisiin neljän pääulottuvuuden mukaan. Kotitalouksien sijoittumiseen kaupunkitilassa vaikutti elämänvaihe, sosioekonominen status, koulutus sekä ulkomaalaisuus ja

vuokra-asuminen. Kuitenkaan huono-osaisuus ei vaikuttanut olennaisesti kasautuneen tietyille asuinalueille.

Pääkaupunkiseudun asuinalueiden erilaistumiskehitystä 1990-luvun lopulla tarkastelevassa tutkimuksessa havaittiin sosioekonomisesti heikentyneiden alueiden keskittyneen Helsingin itä- ja koillisosiin. Samoilta alueille keskittyivät myös etniset vähemmistöt. Myös muuttoliike vahvistaa alueellisen koulutusrakenteen eroavaisuuksia. Korkeakoulututkinnon suorittaneet muuttavat erityisesti pientalovaltaisille asuinalueille kantakaupunkiin, rannikolle sekä Espooseen. Sitä vastoin kaupunkiseudun itäosien, Itä- ja Koillis-Helsingin sekä Vantaan, pientaloihin muuttaa matalammin koulutettuja. Näyttäisi siltä, että kaupunkialue olisi jakautumassa itä-länsi suunnassa. Itäisen kaupunkiseudun haluttavuus vaikuttaisi heikentyneen ja hyväosaiset ja korkeasti koulutetut muuttavat muualle. (Kortteinen & Vaattovaara 2000; Vaattovaara & Vuori 2000.)

Asuinalueet vaikuttavat Suomessakin siis jakautuvan asukkaiden sosioekonomisen statuksen mukaan. Mielenkiintoinen, kansainvälisistä tuloksista poikkeava havainto on kuitenkin se, että hyväosaisen eliitin asuinalueet jakautuvat edelleen toisaalta korkean tulotason asuinalueisiin ja toisaalta korkeasti koulutettujen asuinalueisiin. Vaikuttaisi siis siltä, että taloudellinen ja kulttuurinen eliitti ovat eriytymässä toisistaan tilallisesti. (Vaattovaara 1999.) Pääkaupunkiseudun muuttoliikkeen tarkastelu viittaa siihen, että asumisvalinnat eriytyvät esim. koulustaustan mukaan samaan tuloluokkaan kuuluvien ihmisten keskuudessa. Selvitettäessä Helsingin seudulla asuvien tieto- ja taitoammattilaisten asumistavoitteita havaittiin näiden keskimääräistä hyvätuloisempien ja korkeasti koulutettujen ammattiryhmien asumistavoitteiden eroavan paitsi keskivertoväestöstä myös toisistaan (Ilmonen 2000b, 229 - 230). Asumisen valintoja näyttäisikin ohjaavan tulotason, koulutuksen ohella myös elämäntyyli ja siihen liittyvät arvostukset.

Vastaavanlaisia tuloksia on saatu myös Lahdessa, missä huolimatta väestön yleisestä pienituloisuudesta ja työttömyydestä huono-osaisuus vaikuttaa kasautuvan joillekin tietyille asuinalueille hyvätuloisten ja korkeasti koulutettujen keskittyessä taas toisaalle (Seppänen & Rusanen 2000). Vastaavanlaisia tutkimuksia ei juurikaan ole viime aikoina muista kaupungeista tehty, mutta lehtikirjoitusten perusteella voisi olettaa samansuuntaisia tuloksia saatavan esim. Tampereella (esim. Aamulehti 10.2.2000; Aamulehti 23.9.2000).

4 Erilaistuva kaupunkialue ja sivistystoimen palvelut

4.1 Asuinalueittain erilaistuvat palvelut

Miksi julkiset palvelut sitten eroavat saatavuudeltaan tai laadultaan esim. jonkin tietyn kaupungin alueella eri asuinalueiden välillä? Ensimmäisiä merkittäviä teoksia, joissa pyrittiin selvittämään julkisten palvelujen jakautumista selittäviä tekijöitä, oli Harold Lasswellin vuonna 1938 ilmestynyt tutkimus *Politics: Who gets what, when and how. New York: McGraw Hill*. Sittemmin aiheesta on ilmestynyt lukuisia tutkimuksia, joissa on esitetty useita erilaisia selitysmalleja. Eniten tukea kansainvälisissä tutkimuksissa on saanut poliittisiin ja hallinnollisiin kriteereihin liittyvät tekijät (esim. Parkin 1982, 21; Rowana & Ittipone 1994, 512).

Lineberry (1977) on jakanut ilmiötä selittävät tekijät viiteen ryhmään. Hänen mukaansa julkisten palvelujen erilaistumista voidaan selittää etnisyyteen, sosiaaliluokkaan, eliitin valta-asemaan, ekologisiin tekijöihin tai päätöksentekoon liittyvillä seikoilla. Kolmeen ensimmäiseen voidaan viitata myös alaluokkaistumisen (*underclass*) käsitteellä, johon amerikkalaisessa keskustelussa liitetään etenkin etnisyys ja köyhyyskulttuuri sekä kysymys älykkyydestä, kun taas eurooppalainen keskustelu ei ole juurikaan käsitettä käyttänyt, vaan puhuu enemmänkin syrjäytymisestä työttömyyden seurannaisvaikutuksena (Kuurre 2000). Selitysvoimaimpia näistä viidestä tekijästä olivat Lineberryn (1977, 183 - 186) mukaan päätöksentekoon ja osin ekologisiin seikkoihin liittyvät tekijät.

Alaluokkaistumishypoteesin mukaan alueen asukkaiden etninen tausta, sosioekonominen rakenne tai eliitin valta-asema vaikuttavat paitsi siihen millaisia palveluita alueelle syntyy myös palvelujen määrään ja laatuun. Palvelujen asuinalueittaisia eroja selittää ensinnäkin se, että matalan tulotason perheillä, jotka Yhdysvalloissa usein kuuluvat etnisiin vähemmistöihin, ei ole useinkaan mahdollisuuksia hankkia palveluita kaupalliselta sektorilta. Siksi heille tulee tarjotaan julkisia palveluita, joiden tulisi olla myös laadukkaita. Palvelujen tarjontaa voidaan käyttää myös väestönsien ohjailemiseen halutulle asuinalueelle. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on ohjailtu mustia tietyille asuinalueille tarjoamalla alueella heille "sopivia" palveluja. Tällöin muodostuu eräänlainen kehä: tietynlaiset palvelut houkuttelevat tietynlaisia asukkaita, mikä taas edelleen lisää alueelle ominaisten palvelujen kysyntää. Tämä taas voi johtaa ko.

palvelujen tarjonnan lisääntymiseen, mikä taas saa juuri näitä palveluita tarvitsevien asukkaiden muuttamaan alueelle jne. Eliitin valta-asema taas voi vaikuttaa asuinalueen palvelutarjontaan sitä kautta, että he ajaessaan omaansa ja kaltaistensa etuja järjestävät omalle asuinalueelleen parhaat mahdolliset palvelut. Tällöin voidaan ajatella, että palvelujen määrä ja laatu ovat riippuvaisia siitä, moniko alueen asukkaista on mukana päättämässä palvelujen jakamisesta. (Lineberry 1977, 58 - 61.)

Ekologinen hypoteesi taas lähtee olettamuksesta, että asuinalueiden eroavaisuuksia julkisten palvelujen suhteen selittävätkin muut kuin etniset, sosioekonomiset tai poliittiset tekijät. Merkittävimpinä selittäjinä olisivatkin mm. maantieteelliset tekijät, kuten asuinalueen ikä, väestötiheys tai puhtaasti historialliset tekijät. Esimerkiksi uudet asuinalueet syntyvät usein kaupungin reunamille ja kestää aikansa ennen kuin sinne ilmaantuu julkisia tai kaupallisiakaan palveluita. Päätöksenteon hypoteesin mukaan taas palvelujen määrä ja laatu määräytyy päätöksentekoprosessissa, jossa hallinnollisia resursseja säästääkseen päätöksentekijät päättävät palvelujen sijoittumisesta nopeasti ja rutiininomaisesti asiaa sen kummemmin pohtimatta, jolloin esim. alueelliset erityistarpeet jäävät helposti huomioimatta. (Mt., 62 -64.)

Uudempaa tutkimusta edustaa Rowanan ja Ittiponen (1994) selvitys. Heidän mukaansa julkisten palvelujen alueittaista erilaistumista voivat selittää kolme eri tekijää: äänien "kalastelu" (*electoral-coalition*), ns. epävirallisen tukijajärjestelmän säilyttäminen (*regime-maintenance*) ja byrokraattisen päätöksentekoon liittyvät säännöt. Äänien "kalastelu" liittyy siihen, että poliittiset päätöksentekijät pyrkivät kohdentamaan julkiset palvelut kannattajiensa vaatimusten mukaisesti tavoitteenaan turvata uudelleenalintansa. Poliittisten päätöksentekijät voivat pyrkiä kohdentamaan palvelut myös niin, että ne palvelisivat mahdollisimman hyvin toisia päätöksentekijöitä. Tällöin keskeisimpänä tavoitteena on saada toisten päätöksentekijöiden tuki omille toimille ja tätä kautta saada lisää vaikutusvaltaa sekä resursseja eli pyrkiä vahvistamaan olemassa olevaa epävirallista tukijajärjestelmää. Kolmantena selittävänä tekijänä Rowana ja Ittipone mainitsevat byrokraattisen päätöksenteon säännöt. Tämän hypoteesin mukaan palvelujen alueittainen jakautuminen on seurausta yksinkertaisesti päätöksentekoon liittyvistä säännöistä, teknisistä kriteereistä ja toimintatavoista. Näistä tekijöistä äänien "kalastelu" ja epävirallisen tukijajärjestelmän säilyttäminen eli poliittiset tekijät näyttivät parhaiten selittävän julkisten palvelujen jakautumista kaupunkialueella (Rowana & Ittipone 1994, 519.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa keskeisimpiä palvelujen alueellista sijoittumista ohjaavista byrokraattisen päätöksenteon säännöistä ovat kaavat, kuten esim. seutukaava, aluekaava ja asemakaava, joilla pyritään ohjaamaan kaupunkien sekä kuntien maankäyttöä. Esimerkiksi asemakaavassa määrätään varsin tarkasti mitä rakennetaan ja minne. Asemakaavaa laadittaessa tulee kunnan noudattaa asuinalueen kaavoitusohjeita, joissa määritellään mm. eri palvelujen ja virkistysalueiden mitoitusperiaatteet. Palvelujen tarveselvitys tehdään väestöennusteen pohjalta - esim. perusopetusryhmän väestöpohja on 2000 asukasta ja kerhohuoneiston perustaminen edellyttää 1000 asukasta. Vastaavasti virkistysalueiden mitoitusohjeissa on määriteltä mm. alueiden koko tai reittien pituus sekä enimmäisetäisyys asunnosta. Asuinalue-suunnittelun puitteissa tärkein edellytys palvelujen olemassaololle on riittävä kysyntä, joten asuinalueiden palvelutarpeeseen vaikuttavat keskeisesti alueen asukasmäärä ja alueen demografiset tekijät. (Jalkanen ym. 1997.)

Asemakaavoitukseen ei yksistään selitä asuinalueiden palvelutarjontaa, sillä asemakaava ei velvoita kuntaa rakentamaan esim. koulua, vaikka sitä varten kaavaan olisikin alue varattu. "Vahvistettu kaava antaa oikeuden rakentamiseen, mutta ei pakota siihen," kuten Jalkanen ym. (1997, 52) asian kiteyttävät. Lähiöiden palvelurakennetta tarkasteltaessa on havaittu alueen kotitalouksien määrän ja tulotason olevan positiivisesti yhteydessä asuinalueen palvelujen määrään. Kuitenkaan esim. kotitalouksien määrä ei selitä riittävästi ilmiötä. Ilmeisestikin merkittävin lähiön palvelurakennetta selittävistä tekijöistä on lähiön sijainti kaupunkirakenteessa suhteessa muihin lähiöihin. Asuinalueen palvelutarjonnan muotoutuminen on siis varsin moniulotteinen ilmiö ja useiden tekijöiden summa. (Lankinen 1997, 51.)

4.2 Asuinalue ja sivistystoimen palvelut

4.2.1 Asuinalueen valinta ja julkiset palvelut yleensä

Asuinalueen tarjoamat niin julkiset kuin kaupallisetkin palvelut voivat osaltaan vaikuttaa ihmisten muuttopäätöksiin. Asuinalueen valinta on saman aikaisesti valintaa paitsi naapureiden, työmatkan, kaupallisten palvelujen suhteen, myös valintaa julkisten palvelujen suhteen. Hyvätuloisilla on parhaimmat mahdollisuudet valita omia palvelutarpeitaan vastaavat asuinalueet ja heillä on myös parhaimmat mahdollisuudet muuttaa alueelta pois mikäli esim. alueen palveluvarustus tai ympäristö muuttuu heidän mielestään negatiiviseen suuntaan. Hyvätuloisille ovat tärkeitä ennen kaikkea asuinympäristön ilme, häiriöttömyys ja hyvät liikenneyhteydet.

Tästä johtuen korkean statuksen asuinalueiden palveluvarustus saattaa olla heikompi kuin matalan tulotason alueilla. (Vrt. Aronen 1993, 75 - 94; Aronen 1994, 62; Kytö 1999, 17.)

Asuinalueen valinnassa on kysymys osaltaan myös asuinalueen imagosta - mielikuvasta, joka liittyy alueeseen ja sen fyysisiin olosuhteisiin sekä siellä asuviin ihmisiin. Alueen imago tai stigma välittyy myös itse palveluihin niiden käyttäjien välityksellä, jolloin esim. asukkaiden huono-osaisuus ja sosiaaliset ongelmat leimaavat sekä asuinalueen että siellä tarjottavat palvelut. Esimerkiksi huonomaineisella alueella sijaitsevan koulun negatiivinen leima vaikuttaa henkilökunnan asenteisiin ja johtaa helposti mm. huonotasoiseen opetukseen. Koulun leimautuessa "ongelmakouluksi" vanhemmat eivät halua lähettää sinne lapsiaan ja pätevien ja innostuneiden opettajien saaminen on yhä vaikeampaa. Seurauksena saattaa olla esim. opetuksen tason heikkeneminen entisestään ja eräänlaisen leimautumiskierteen alkaminen. (Aronen 1994, 46 - 52.)

Pääsääntöisesti lapset käyvät oman asuinalueensa koulua, joten asuinalueen sosiaalinen koostumus on tärkeä. Kotitaloudet muuttavat kaltaistensa joukkoon, jolloin asuinalueen kuten koulunkin sosiaalinen ja taloudellinen tausta on mahdollisimman lähellä omaa. Etenkin hyvätuloiset vanhemmat toivovat lastensa omaksuvan samanlaisia arvoja koulussa kuin kotonaan. Esimerkiksi Yhdysvalloissa keskiluokkaiset vanhemmat pelkäävät lastensa menestyvän heikommin mikäli he opiskelevat alempien sosiaaliluokkien koulussa. Varmin keino saada lapsi keskiluokkaiseen kouluun onkin muuttaa asumaan keskiluokkaiselle asuinalueelle. (Johnston 1982, 169 - 171; Johnston 1984, 10 - 11.) Suomessa tosin asuinalueen valinta ei välttämättä takaa pääsyä tiettyyn kouluun, sillä peruskouluasetus ei enää rajaa ala-asteenkaan oppilaiden koulumatkaa viiteen kilometriin. Luokkien tarkka täyttäminen on johtanut siihen, että lapsi saattaa joutua jo 1. ja 3. luokan vaiheissa asuinalueensa ulkopuolella sijaitsevaan kouluun. (Salmi ym. 1996, 110.)

Asuinalueen palvelurakenne vaikuttaa alueen väestörakenteeseen kahdella tavalla. Palvelut voivat toimia väestöä houkuttelevina tekijöinä kuten esim. hyvät ulkoilumahdollisuudet, koulu- tai päivähoitopalvelut tai monipuoliset kulttuuripalvelut. Toisaalta ihmiset pyrkivät valitsemaan myös sellaisen asuinalueen, missä on vähiten epämukavuuksia. Tällaisia epämukavuuksia voivat olla myös julkiset palvelut. Palvelut, joita ei juurikaan haluta omalle asuinalueelle, liittyvät usein yhteiskunnan infrastruktuuriin esim. kaatopaikat, voimalaitokset, moottoritiet jne. Tiedyt sosiaali- ja terveydenhuollon laitokset, kuten mm. mielisairaalat, van-

kilat, alkoholistien majat, pakolaiskeskukset, nuorten asuntolat ja kunnalliset vuokratalot, ovat sellaisia joita ei naapurustoon haluta. Joskus koulut tai päiväkoditkin voivat olla tällaisia NIMBY:ja (*not in my back yard*). Yleisin vastustuksen taustalla löytyvistä syistä on asunnon arvon aleneminen tai sen pelko. Jonkin tällaisen NIMBY:n tai LULU:n (*locally unwanted land use*) sijoittuminen alueelle tai jopa sen suunnitteleminen voi johtaa asukkaiden, etenkin hyväosaisten, muuttoon pois alueelta. (Esim. Knox 1995, 316 - 318; Virtanen 1994; Wolch 1982, 26 - 27.)

4.2.2 Asuinalueittaiset sivistystoimenpalvelut hyvinvoinnin turvaajina

Asuinalueella sijaitsevat niin kaupalliset kuin julkisetkin palvelut ovat merkityksellisiä ihmisten arkielämän sujumisen kannalta. Perinteisessä asuinalueen suunnittelumallissa koulut, kaupat, terveyspalvelut ym. pyrittiin sijoittamaan kävelymatkan päähän asunnosta. Yksityisautoilun voimakas lisääntyminen on osaltaan johtanut siihen, että monet palvelut - kuten useimmat harrastusmahdollisuudet ja kulttuuripalvelut - ovat sijoittuneet mahdollisimman edullisesti ihmisten kulkureittien varsille. Yksityisautoilun suomasta henkilökohtaisesta vapaudesta nauttivat etenkin keskiluokkaiset, keski-ikäiset miehet. Ne, joilla ei ole mahdollisuutta käyttää autoa, ovat yleisimmin vanhuksia, vähävaraisia, etniseen vähemmistöön kuuluvia tai naisia. Näille liikkuvuudeltaan rajoitetuille asukkaille on asuinalueiden tarjoamien palvelujen merkitys korostuneempi. Hyvätuloisilla on myös varallisuutensa ansiosta mahdollisuus täydentää tai korvata julkisia peruspalveluita kaupallisilla palveluilla, joten he eivät ole niinkään riippuvaisia asuinalueen tarjoamista palveluista. Tällöin asuinalueen lähipalvelut saattavat jäädä heikkoresurssisen väestönosan ja siten alemman tason palveluiksi. (Aronen 1994, 59 - 63; Karvinen 1998, 29; Knox 1995, 330 - 332; Kytö 1999.)

Etenkin kaupan ja vapaa-ajan palvelut ovat viime aikoina keskittyneet vakiintuneen kaupunkialueen ulkopuolelle johtaen asuinalueiden toiminnalliseen ja sosiaaliseenkin tyhjenemiseen. Kuitenkin sosiaalisen ja toiminnallisen ympäristön merkitys on entisestään voimistunut yhteiskunnallisten muutosten seurauksena. Työttömyyden ja osa-aikatyön lisääntymisen sekä vanhusten ja yksinelävien määrän kasvu ovat lisänneet asuinalueiden päiväväestön määrää. Asuinalueiden monipuoliset toimintamahdollisuudet niin työn, harrastusten kuin vapaa-ajan vietonkin suhteen auttavat osaltaan ehkäisemään syrjäytymistä. Näiden lisäksi asuinalueella tulisi olla tilaa myös asukkaiden omille toiminnoille. Työelämän ulkopuolella oleville ihmisille ovat erilaisten palvelujen puitteissa saatavat sosiaaliset kokemukset erityisen merkityksellisiä.

sellisiä esim. harrastus voi olla joillekin työttömille ainoa syy lähteä kotoa ihmisten pariin. Kulttuuri- ja vapaa-ajanpalveluilla on suuri merkitys paitsi syrjäytymisen ehkäisemisessä myös identiteetin vahvistamisessa sekä laajemmin ajatellen myös yhteiskunnallisen tiedon lisäämisessä ja arvojen uudistamisessa. Esimerkiksi työttömien, nuorten ja muiden erityisryhmien kuten pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden yhteiskuntaan integroitumista voidaan lisätä aktivoimalla heitä osallistumaan liikunta- ja kulttuuriharrastuksiin sekä tarjoamalla heille harrastusmahdollisuuksia ja alennuksia. (Esim. Jalkanen ym. 1997, 35 - 37; Karvinen 1998, 112; Offord ym. 1998; Puronaho ym. 1996, 16 - 20; Sjöholm 1995, 21 - 28.)

Lasten ja nuorten sosiaalistumisprosessin kannalta asuinalue sinänsä on tärkeä tekijä kuten koulukin. Lapset viettävät suuren osan valveillaoloajastaan koulusta, joten laadukkaiden opetuspalvelujen tarjoaminen on tärkeää. Perheiden pahoinvointi ja sosiaaliset ongelmat ilmenevät usein lasten erilaisina oireiluina - oppimisvaikeuksina ja häiriökäyttäytymisenä. Etenkin niillä asuinalueilla, missä on paljon sosiaalisia ongelmia, kasvaa usein myös tuki- ja erityisopetuksen tarve. Kouluateria saattaa joillekin lapsille olla päivän ainoa ateria ja joissakin kouluissa on jopa päädytty tarjoamaan pientä aamupalaa sitä tarvitseville oppilaille. Etenkin matalatuloisten perheiden lapsille koulujen erilaiset kerhot ja muut harrastusmahdollisuudet tarjoavat mahdollisuuden monimuotoisempaan toimintaan. Esimerkiksi usein koulujen tietotekniikkakerhot ja -opetus on pienituloisten vanhempien lapsille ainoa varteen otettava tilaisuus opetella tärkeitä tietoyhteiskuntataitoja. (Vrt. Salmi ym. 1996.)

4.3 *Sivistyspalvelujen vaihtelevuus kaupunkiseudulla*

4.3.1 Koulujen erilaisuus ilmentää asuinalueiden erilaisuutta

Yhdysvalloissa koulujen erilaistumisessa on usein kysymys koulujen erilaistumisesta rodun suhteen huolimatta pyrkimyksestä koulujen tasavertaisuuteen ja rodullisen diskriminoinnin lainvastaisuudesta. Koulujen eroavaisuudet rodun suhteen johtuvat suurelta osin siitä, että koulupiirit ovat erilaistuneet väestön etnisen taustan mukaisesti. Koulupiirit nimittäin noudattavat usein varsin tarkasti asuinalueiden rajoja, jolloin seurauksena on koulupiirien ja koulujen erilaistuminen siinä missä asuinalueidenkin sosioekonomisen statuksen ja etnisen taustan mukaan. Tästä johtuen koulupiirin väestöllistä koostumusta on mahdollista säädellä esim. asuntomarkkinoiden ja kaavoituksen avulla. Koulujen erilaistumista etnisen taustan suhteen on pyritty välttämään mm. järjestämällä koulukuljetuksia siten, että erilaista etnistä

alkuperää olevat lapset sijoitetaan samaan kouluun. Usein on kyllä käynyt niin, että hyvätuloiset valkoiset ovat tuolloin joko muuttaneet toiselle, "valkoisemmalle" asuinalueelle tai siirtäneet lapsensa yksityisiin tai kirkkojen ylläpitämiin kouluihin. (Johnston 1982, 272 - 273; Johnston 1984, 105 - 121.) Sinällään erilaistuminen etnisten tekijöiden suhteen ei välttämättä ole ongelmallista, jos eri väestöryhmillä on yhtäläiset kouluttautumismahdollisuudet ja jos etnisiltä taustoiltaan erilaisten koulujen tarjoamat opetuspalvelut eivät eroa laadullisesti toisistaan (Gramberg 1998).

Koulujen väliset eroavaisuudet ilmenevät yleisimmin niin, että matalan tulotason ja usein juuri etnisten vähemmistöjen asuinalueilla sijaitsevat koulut ovat heikompi tasoisia kuin valkoisten asuinalueilla sijaitsevat koulut. Etenkin Yhdysvalloissa koulujen väliset eroavaisuudet juontuvat osin asuinalueiden käytettävissä olevien resurssien eroavaisuuksista. Asuinalueilla on oikeus kantaa alueeltaan veroja - lähinnä omaisuusveroa, joilla ne ylläpitävät mm. asuinalueen koulupiirin kouluja. Seurauksena on, että koulupiirien taloudelliset resurssit vaihtelevat melkoisesti. (Reich 1991, 275; Sugarman & Kremer 1999.)

Mutta eroavaisuuksia koulujen välillä voidaan havaita myös koulupiirin sisällä. Koulut voivat erota ensinnäkin tiloiltaan ja varustustasoltaan. Liian usein köyhimpien alueiden koulujen tilat rappeutuvat, kun varakkaampien alueiden koulut ovat hyvin varusteltuja ja niiden tiloja kunnostetaan tarvittaessa. Koulut eroavat myös opetusresursseiltaan. Kokeneimmat ja korkeimmin palkatut opettajat valitsevat useimmiten alueen parhaimmat tai "helpoimmat" koulut. Tällöin köyhimpien alueiden kouluille jää suhteessa vähemmän varoja käytettäväksi ja niiden on tyytyminen vähemmän palkkaa vaativiin nuoriin ja kokemattomiin opettajiin. Toki tähän voi liittyä tiettyjä etujakin esim. opettajat ovat ehkä vielä innostuneita ja heillä on alan viimeisin tietämys. Köyhimpien alueiden kouluilla ei useinkaan ole resursseja vastata oppilaiden erityistarpeisiin, jolloin voidaan ajatella koulujen eroavan myös sen suhteen missä määrin ne kykenevät vastaamaan oppilaidensa tarpeisiin. (Sugarman & Kremer 1999)

Koulujen asuinalueittainen erilaistuminen ei ole yksistään yhdysvaltalainen ilmiö. Esimerkiksi Amsterdamin kaupungin kouluja vertailevassa tutkimuksessa havaittiin etenkin ala-asteen (tai vastaavan) koulujen erilaistumisen olevan voimakkaasti yhteydessä asuinalueiden erilaistumiseen. Amsterdamissa melkeinpä kaikilla asuinalueilla on omat koulunsa, joillakin asuinalueilla useampiakin, joten lapsilla on periaatteessa aina mahdollisuus käydä oman asuinalueensa koulua. Kuitenkin tietyt erikoiskoulut houkuttelevat oppilaita oman alueensa

ulkopuoleltakin - erityisesti varakkaampien perheiden lapsia. Matalatuloisten ja samalla etnisten vähemmistöjen asuinalueilla sijaitsevat koulut kärsivät alueen yleisestä sosiaalisesta ilmapiiristä sekä koulutusvastaisuudesta. Kouluissa taas opetuksen laatu kärsii opettajien turhautuessa. Hyvätuloiset perheet muuttavat toisaalle tai ovat valmiita lisäkustannuksiinkin saada lapselleen korkeatasoista opetusta - vanhemmat esim. maksavat koulumatkat kaupan sijaitsevaan, paremmaksi kokemaansa kouluun. Etniseltä taustoiltaan erilaisten siirtolaisten ja pakolaisten keskuudessa ratkaisee ennen kaikkea koulun läheisyys, ei niinkään opetuksen laatu - lähellä oleva koulu kun on useimmiten se halvin ratkaisu. Tosin syynä saattaa osittain olla myös se, etteivät siirtolaiset usein ole tietoisia uuden kotimaansa koulujärjestelmästä tai heidän kulttuurissaan hyvän koulutuksen hankkiminen ei välttämättä ole mitenkään merkityksellistä. Toisaalta työttömien, matalapalkkaisten tai heikosti koulutettujen keskuudessa ei lasten koulun käyntiin ehkä paneuduta samassa suhteessa kuin hyvätuloisten ja korkeasti koulutettujen perheissä. (Esim. Gramberg 1998.)

Hollantilaiset toisen asteen oppilaitoksilla on kullakin mahdollisuus tarjota ammatillista, yleissivistävää ja korkeakouluun valmistavaa koulutusta. Hyvätuloisten asuinalueilla toisen asteen oppilaitoksia oli ensinnäkin enemmän kuin matalan tulotason asuinalueilla. Toisekseen ne tarjosivat matalatuloisten asuinalueiden kouluja useammin korkeamman tasoista opetusta ja vastaavasti vähemmän ammatillista koulutusta. Tätä oli selitetty mm. sillä, että hyvätuloisten ja korkeasti koulutettujen (usein myös valkoisten) perheiden lasten "koulutusurat" ovat erilaiset kuin etnisten vähemmistöjen tai matalamman tulotason perheiden lapset. He siis hakeutuvat useammin teoreettisempaa opetusta tarjoaviin kouluihin, jotka esim. valmentavat korkeakouluopintoihin. (Mt.)

Vaikka Suomessa koulutuksen perusrakenne onkin varsin yhtenäinen, vaihtelevat kuntien resurssit opetuspalvelujen järjestämisessä suuresti. Kuntaraja erottelee koulut toisistaan mm. tuntikehysresurssien, valinnaisaineiden ja opetushenkilöstön määrän sekä varustelutason suhteen. (Esim. Mäkelä 2000.) Pelkona on se, että koulut erilaistuvat myös saman kunnan sisällä. Etenkin kasvukeskuksissa, missä kamppaillaan kasvavan palvelutarpeen täyttämiseksi, on väestön ja sen seurauksena asuinalueiden jakautuminen hyvä- ja huono-osaisiin asettanut paineita samantasoisien perusopetuksen järjestämiseen. Kuntien pyrkiessä säästämään mm. erityisluokista ja -opetuksesta eivät kaikki saa tarvitsemaansa opetusta. Seurauksena on usein koulujen järjestyshäiriöiden lisääntyminen. Hyvätuloiset vanhemmat haluavat lapsensa pois

kouluista, missä on paljon taloudellisista ja sosiaalisista ongelmista kärsivien perheiden lapsia. (Myllymäki & Uoti 1995, 64 - 76.)

Oma kysymyksensä on myös se, mikä merkitys perheille annetulla kouluvalintamahdollisuudella on asuinalueiden koulujen erilaistumiskehityksessä. Suokas-Laaksosen (1998) helsinkiläisissä kouluissa tekemän tutkimuksen tulokset viittasivat siihen suuntaan, että koulunsa aloittavien lasten vanhempien koulutuksella ja sosioekonomisella taustalla olisi jonkin verran merkitystä koulun valinnassa. Vanhemmat, jotka valitsivat jonkun muun kuin lähikoulun, olivat keskimäärin korkeammin koulutettuja ja sosioekonomiselta asemaltaan korkeammalla kuin vastaavan ikäryhmään kuuluvat muut helsinkiläiset. Hyvätuloiset mainitsivat valinnan perusteeksi useammin koulun maineen kuin taloudellisilta resursseiltaan heikommassa asemassa olevat vanhemmat, joille taas koulumatka oli yksi merkittävimmistä valinta perusteista. Korkeasti koulutetut vanhemmat painottivat valinnoissaan lisäksi koulukohtaista opetustarjontaa, kun taas matalammin koulutetut mainitsivat valinnan perusteeksi useimmin koulun koon ja koulurakennuksen. Tutkimuksen ajankohtana vuonna 1994 muun kuin lähikoulun valitseminen oli varsin uusi käytäntö. Uutta oli tuolloin myös koulujen profiloituminen. Käytäntöjen vakiintuessa koulun valintaan vaikuttavien syiden painotukset ovat saattaneet sittemmin muuttua. (Suokas-Laaksonen 1998.)

Seppänen (2001) analysoi tutkimuksessaan 7. luokalle siirtyvien oppilaiden kouluvalintaa kolmessa suuressa kaupungissa. Kaikissa kaupungeissa koulujen valinta oli polarisoitunut. Suosituimpia olivat kaupunkien keskustoissa sijaitsevat alkujaan 1900-luvun taitteessa perustetut oppikoulut. Torjutuimpia olivat 1970-luvun peruskoulu-uudistuksen yhteydessä lähiöihin perustetut peruskoulut. Näiden väliin jäi ns. eteiskoulujen ryhmä, jotka sijaitsivat hiekan kauempana ydinkeskustasta, mutta eivät kuitenkaan lähiössä. Näihin kouluihin hakeuduttiin etenkin lähiökouluista ja niistä hakeuduttiin yleisimmin ydinkeskustan suosittuihin oppilaitoksiin. (Seppänen 2001, 198 - 199.)

4.3.2 Kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelujen asuinalueittaiset eroavaisuudet

Palvelun saavutettavuus, jolla tarkoitetaan kodin ja palvelun käyttöpaikan välistä etäisyyttä, on yksi palvelujen laatulementeistä. Monet kulttuuripalvelut sijoittuvat kaupunkiseudun rakenteessa kärkikunnan keskusta-alueille, kuten esim. teatterit, konserttitalit sekä useimmiten myös museot ja näyttelyhallit. Asuinalueet eroavat kulttuuripalvelujen suhteen ennen kaikkea

palvelujen saavutettavuuden mukaan. Kaupunkien keskustojen kulttuuripalvelujen käyttö edellyttää etenkin lähikunnissa asuvilta suurempaa taloudellista ja ajallista panostusta kuin kaupunkialueella asuvilta (Viitanen 1999, 95). Vastaavasti liikuntapaikkojen saavuttaminen on usein varsin vaikeaa. Liikuntapaikoista pururadat ja pyöräilytiet ovat suosituimpia pienituloisten keskuudessa, sillä ne ovat ilmaisia ja sijaitsevat usein kävelyetäisyydellä kodista. Sitä vastoin esim. hiihtoladut sijaitsevat usein niin etäällä, että hiihtämään meno vaatii julkisen tai oman ajoneuvon käyttöä. Hiihtolatuja käyttävätkin hyvätuloiset selkeästi pienituloisia enemmän. Vastaavasti uima- ja liikuntahallit, usein myös kuntoliikuntasalit ja ulkoilureitit sijaitsevat monien ihmisten kannalta syrjässä. (Suomi 2000, 191.) Suomi (2000, 195) toteaa-kin: "[a]lueilla, joissa ei ole tarjontaa ja joissa varallisuus ei riitä laadukkaiden palvelujen hankintaan, ei myöskään väestö katso liikuntapalvelujen vastaavan odotuksiaan."

Suomessa on kuntien ylläpitämä, varsin kattava kirjastoverkosto. Kirjastopalvelut pyritään tuomaan kaikkien kuntalaisten ulottuville laitos- ja sivukirjastojen sekä kirjastoautojen välityksellä. Laajin valikoima sijaitsee useimmiten kunnan keskustassa sijaitsevassa pääkirjastossa, mutta aineisto on tarvittaessa tilattavissa myös sivupisteisiin. Esimerkiksi yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa on todettu myös kirjastopalvelujen vaihtelevan suuresti asuinalueittain kokonaisuuden laadun, henkilökunnan ammattitaidon yms. mukaan. Vaikkakaan ei ole voitu osoittaa, että kirjastopalvelut olisivat systemaattisesti huonommat heikomman tulotason asuinalueilla, on sivukirjastoja todettu olevan todennäköisemmin valkoisten kuin mustien tai muiden etnisten vähemmistöjen asuinalueilla. Tätä on osaltaan selitetty sillä, että lukeminen on yleensäkin hyvin koulutettujen harrastus, joten kirjastoja ei tarvitakaan niin paljon vähätuloisten ja matalasti koulutettujen asuinalueilla. (Lineberry 1977, 120 - 129). Kirjastopalveluissa on lisäksi havaittu kaupunkikohtaisia eroja, nimittäin joissakin tietyissä yhdysvaltalaisissa kaupungeissa on havaittu vahva yhteys kirjastopalvelujen laadun sekä asuinalueen tulotason ja etnisen rakenteen välillä (mt., 185).

4.4 Asuinalueittainen tyytyväisyys sivistystoimen palveluihin

Useissa kansainvälisissä tutkimuksissa on asuinalueittaisessa vertailussa havaittu, että julkiset palvelut vaihtelevat sekä määrällisesti että laadullisesti, joidenkin asuinalueiden saadessa parasta mitä verovaroin voidaan kustantaa toisten kärsiessä puutteellisista palveluista. Puutteellisista palveluista kärsivät useimmiten matalan tulotason asuinalueet, missä ongelmana on mm. koulujen puutteelliset resurssit, poliisipalvelujen saatavuus ja katujen ym. infrastruktuurin kunnossapito.

Myös pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa on havaittu hienoista eroavaisuutta asukkaiden tyytyväisyydessä asuinalueensa tarjoamiin palveluihin tulotasoltaan erilaisten asuinalueiden välillä. Tutkimuksessa, missä tarkasteltiin kolmen ruotsalaisen suurkaupungin - Tukholman, Göteborgin ja Malmön - asuinalueiden asukkaiden näkemyksiä alueensa julkisista palveluista yleensä, havaittiin korkeamman tulotason alueen asukkaiden olevan jonkin verran tyytyväisempiä kuin matalan tulotason alueiden asukkaat. Tulokset vaihtelivat hieman eri palveluryhmien välillä. Vapaa-ajan tilojen, nuorisotyön tai kulttuuritarjonnan ollessa kyseessä ei eroja asuinalueiden välillä ollut havaittavissa. Sitä vastoin koulutus-, urheilu- ja liikuntapalveluihin, päivähoitoon sekä poliisi- ja terveydenhuoltopalveluihin oltiin korkeamman tulotason alueilla tyytyväisempiä kuin matalan tulotason alueilla. Saman suuntainen tulos saatiin myös vanhusten palvelujen ollessa kyseessä. Tulotasoltaan erilaisten asuinalueiden asukkaiden vastaukset vaihtelivat myös tiedusteltaessa heiltä mihin palveluihin kaupungin tulisi erityisesti panostaa. Tulotasoltaan alhaisten asuinalueiden asukkaiden vastauksissa esiintyivät useimmiten paitsi työmarkkinatoimenpiteet myös nuorisotyö ja vanhusten päivätoiminta. Hyvätuloisten vastauksissa painottuivat erityisesti opetuspalvelut ja terveydenhoito. (Välfärd i verkligheten 1997, 30 - 31.)

Suomalaisissa tutkimuksissa on julkisia palveluita tarkasteltaessa yleensä keskitytty arvioimaan hyvinvointipalveluiksi voimakkaimmin miellettyjä sosiaali- ja terveystoimen palveluita. Jonkin verran kuitenkin löytyy kunnallispalvelututkimuksia, joissa on kartoitettu yhtenä osaluueena asukkaiden tyytyväisyyttä koulu, kulttuuri- ja vapaa-ajanpalveluihin. Esimerkiksi 1980-luvulla Suomen kaupunkiliitto käynnisti laajan kaupunkipalvelututkimuksen, jonka yhteydessä kartoitettiin laajasti eri väestöryhmien palvelutyytyväisyyttä, palvelujen käyttöä ja asennoitumista kunnallisiin palveluihin sekä tehtiin vertailua eri kaupunkien välillä (Outinen & Varhe 1985). Myös Kuntaliitto on tutkimuksissaan kartoittanut jo usean vuoden ajan asukkaiden tyytyväisyyttä kotikuntansa palveluihin. Tuoreimman, syyskuussa 2001 ilmestyneen

tutkimusraportin mukaan kuntien palveluihin ollaan edelleenkin varsin tyytyväisiä vaikkakin tyytyväisyystaso on hieman laskenut sitten vuoden 1997 (Kuntapalveluihin ... 2001).

Palvelujen laatua tai palvelutyytyväisyyttä tarkastelevissa tutkimuksissa on lähinnä vain viitattu esim. koulupalvelujen välisiä laadullisia eroavaisuuksia löytyvän myös kuntien sisältä (esim. Ojala 1997, 160). Asuinalueiden erilaistumisen dynamiikkaan liittyvä palvelujen tarkastelu vaikuttaisi jääneen kokonaisuudessaan paitsioon, eikä kunnan tai kaupungin sisällä ilmeneviä, etenkin sivistystoimen palvelujen laatueroavaisuuksia kartoittavia tutkimuksia ole maassamme juurikaan tehty.

Asumisviihtyvyyteen ja muuttoon liittyvissä tutkimuksissa on kuitenkin jonkin verran tarkasteltu kansalasten tyytyväisyyttä myös asuinalueensa tarjoamien palvelujen saavutettavuuteen ja laadukkuuteen. Esimerkiksi Veikko Vilmi (1993) on selvittänyt väitöskirjassaan, joka käsittelee kuopiolaisten tyytyväisyyttä kaupunkinsa palveluihin, myös tyytyväisyyttä opetus-, kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluihin osana muuta palvelutarjontaa. Hän tarkastelee palvelutyytyväisyyttä paitsi väestön demografisten ja ympäristön ekologisten tekijöiden mukaan myös suunnittelalueiden ja asuinaluetyyppien mukaan. Asuinaluetyypit hän jakaa keskusta-alueisiin sekä lähiö- ja esikaupunkialueisiin. Tulokset heijastelevat etäisyystekijöistä ja vastaajien ikärakenteesta johtuvia eroavaisuuksia palvelutyytyväisyydessä. (Vilmi 1993, 174 - 192.)

Vantaan kaupunki järjesti vuonna 1997 asukaskyselyn, jonka tarkoituksena oli tarkastella asumisen laatua kaupunkialueella useasta eri näkökulmasta. Asukkailta tiedusteltiin mm. julkisten palvelujen käyttöä sekä arvioita palveluista ja niiden saavutettavuudesta. Vantaalaiset olivat varsin tyytyväisiä asuinkuntansa ulkoilumahdollisuuksiin, kouluihin ja kirjastopalveluihin. Tyytymättömiä oltiin taasen kulttuuripalveluihin ja asuinalueen tarjoamiin toimintamahdollisuuksiin. Vastaajan tuloilla ei näyttänyt olevan yhteyttä käsityksiin palvelujen hyväydestä lukuun ottamatta Tikkurilan asuinaluetta, missä hyvätuloisimmat arvioivat palvelut paremmiksi kuin matalatuloiset. Vastaavasti vastaajien sosioekonominen status näyttäisi olevan vain joidenkin asuinalueiden kohdalla yhteydessä palveluarvioihin. Esim. Hakunilassa asuvat vastaajat arvioivat alueen palveluympäristön sitä paremmaksi, mitä matalampi hänen sosioekonominen statusensa oli. Keskeisin palvelujen tyytyväisyyteen vaikuttava tekijä oli palvelujen saavutettavuus - ts. mitä lähempänä palvelupiste oli sitä tyytyväisempiä vastaajat olivat. (Kytö 1999.)

Viimeaikaisimpiin tutkimuksiin kuuluu esim. Raunion ja Linnamaan (2000) osaajien asumispreferenssejä kartoittava tutkimus, jossa todettiin etenkin Helsingin ja Tampereen seudulla asuvien olevan varsin tyytyväisiä asuinalueensa tarjoamiin palveluihin. Osaajilla oli tutkimuksessa tarkoitettu pääsääntöisesti korkeasti koulutettuja erityisosaajia - eräänlaista tieto- ja taitoeliittiä, joiden voitaneen ajatella olevan varsin hyvätuloisia ja asuvan siis korkean sosioekonomisen statuksen omaavilla asuinalueilla. Tutkimuksessa jaettiin asuinympäristön laadun elementit fyysiseen, toiminnalliseen, taloudelliseen ja sosiaaliseen ympäristöön. Toiminnallisella ympäristöllä ymmärrettiin kaupunkiseudun tarjoamat palvelut. Tutkimuksen mukaan Helsingin ja Tampereen seutujen osaajat olivat varsin tyytyväisiä asuinseutunsa palveluihin. Tyytyväisimpiä asuinseutunsa tarjoamiin palveluihin olivat Helsingin seudulla asuvat osaajat. Kaikkein tyytyväisimpiä oltiin alueen korkeakulttuurisiin palveluihin ja aikuisten jatko- ja täydennyskoulutusmahdollisuuksiin. Tampereen seudun vastaajat olivat jonkin verran tyytymättömämpiä kuin Helsingin seudun vastaajat, mutta tyytyväisempiä kuin muiden kaupunkiseutujen vastaajat. Kaikkein tyytyväisimpiä Tampereen seudulla oltiin alueen aikuis- koulutusmahdollisuuksiin, joskin ero muihin palveluihin oli varsin pieni. (Raunio & Linnamaa 2000.)

Sitä vastoin tutkimuksessa, missä kartoitettiin helsinkiläisen tieto- ja taitoeliitin asumispreferenssejä, havaittiin tyytyväisyyden asuinalueen tarjoamiin palveluihin olevan varsin vaihtelevaa. Palvelut mainittiin usein yhtenä asuinalueen parhaimpina ominaisuuksina, mutta toisaalta monet pitivät palvelujen puutetta yhtenä merkittävimpänä asuinalueen puutteena. Kantakaupungin alueella asuvat olivat usein varsin tyytyväisiä kulttuuriin, elokuvateattereihin ja konsertteihin. Tyytyväisiä oltiin myös harrastusmahdollisuuksiin, kouluihin, leikkipuistoihin ja ulkoilumahdollisuuksiin. Toisaalta lapsiin ja nuoriin liittyvät tekijät esim. harrastusmahdollisuuksien vähäisyys ja liian pitkät koulumatkat mainittiin melko usein myös yhtenä asuinalueen ongelmakohtina. (Ilmonen 2000a.)

5 Tutkimuksen tekeminen

5.1 *Tarkastelun kohteena kaupunkiseutujen asuinalueet*

Kaupunkien kehittyminen on Suomessa ollut vallitsevimmin seutuistumista - toiminnallisen kaupunkiseudun kasvua, joka voimistui 1980-luvulla. Tällöin kaupunkialue laajeni kehyskuntiin, minne on kaavoitettu etenkin tiestön ja vesistöjen läheisyyteen pientalovaltaisia lähiöalueita. Työpaikat taas pääosin sijoittuivat keskuskaupungin alueelle. Taloudellisen laman jälkeen lähes pysähdyksissä ollut kehitys elpyi ja muuttoliike kiihtyi etenkin kasvuseuduilla.

Tämän tutkielman tarkastelun kohteena ovat kahden kaupunkiseudun asuinalueet. Kaupunkiseudun rajaaminen on usein varsin ongelmallista, sillä maaseudun ja kaupunkiseudun välisen rajan vetäminen on hankala tehtävä. Perinteisestihän kaupunkien määrittämisessä on käytetty perusteina väestömäärää, väestötiheyttä tai ns. kaupunkitoimintojen olemassaoloa. Kuitenkin alueellisesti kaupunki määrittyy ensisijaisesti toiminnallisen alueena, jonka rajamisessa käytetään yleisimmin työssäkäyntialuetta. Tällaisen toiminnallisen kaupunkiseudun keskuskunta l. kärkikunta on paitsi kaupunkijärjestelmän solmukohta myös seudullisten, yli-seudullisten ja jopa ylikansallisten toimintojen sijaintipaikka. (Vartiainen 1995; Antikainen & Vartiainen 1998.)

Kaupunkiseudulla sijaitsevien asuinalueiden valintaa tarkastelun kohteeksi voidaan perustella ensinnäkin sillä, että ns. kärkikuntien vaikutusalue ulottuu myös kehyskuntiin ja jopa laajemmaltikin erityisesti kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelujen ollessa kyseessä. Suurten kaupunkien tarjoamia teatteri-, konsertti- ja oopperapalveluita sekä taide- ym. museoita käyttävät laajasti naapurikuntien ja koko talousalueenkin asukkaat. Toiseksi tutkielman tavoitteena on vertailla asukkaiden tyytyväisyyttä palveluihin sekä palvelujen käyttöä (kulttuuri- ja vapaa-aikapalvelujen yhteydessä) sosioekonomiselta statukseltaan erilaisten asuinalueiden välillä. Kaupunkiseutujen asuinalueiden erilaistumisen dynamiikkaan liittyy voimakkaasti se, että hyvätuloiset asettuvat asumaan keskuskaupunkia ympäröivien maaseutumaisien kuntien arvostetuille asuinalueille - luonnon ja urbaanin välimaastoon (esim. Lankinen 2000, 114).

Olisikin ollut perusteltua valita tähän tutkielmaan mukaan kokonaisia kaupunkiseutuja - kärkikuntia kaikkine naapurikuntineen. Kuitenkin nyt oli tyytyminen huomattavasti suppeampaan aineistoon. Valmiina saadussa aineistossa oli kysytty 21 kunnan asukkaiden mielipiteitä asuinkuntansa palveluista. Näiden kuntien joukosta oli mahdollista poimia kaksi "kunta-paria" eli neljä kuntaa, jotka sijaitsevat kahden voimakkaasti kasvavan kaupunkiseudun alueella. Pääkaupunkiseutu muodostaa laajan toiminnallisen alueen, Suomen oloissa ainutlaatuisen metropolialueen, jonka hallinnollisista kunnista tarkasteltavana ovat kärkikunta Helsinki sekä sen naapurissa sijaitseva Espoo. Espoon postinumeroalueista neljäsosa kuuluu maamme sadan rikkaimman alueen joukkoon. Toisena tarkastelun kohteena olevana alueena on Tampereen seutu, joka Turun ja Helsingin seudun ohella on maamme monipuolisimpia ja vahvimpia kaupunkiseutuja (Antikainen & Vartiainen, 1998). Tampereen seutua edustavat kärkikunta Tampere ja sen naapurikunta Kangasala. Tampereen seudun tekee mielenkiintoiseksi se, että alueella on aiemmin ollut voimakas perinteisen teollisuuden keskittymä ja nyt se on yksi nopeimmin kasvavista osaamiskeskuksista. Tampereen seudulla voisi olettaa työmarkkinoiden rakennemuutosten seurauksena asuvan runsaasti sekä perinteisen teollisuuden alalta työttömäksi jääneitä että informaatioaloilla työskenteleviä korkeasti koulutettuja huippuosaajia.

Vaattovaaran (1998, 57) mukaan kaupunkiseutujen (kuten myös kaupunkien) sisäisessä, yksityiskohtaisemmassa tarkastelussa kyseeseen tulevat lähinnä erilaiset toiminnalliset alueet tai erilaiset hallinnolliset osa-alueet, kuten kaupunginosat tai tilastoalueet. Asuinalueena tässä tutkielmassa on ymmärretty postinumeroalue, jonka käyttöä asuinalueiden rajaamiseksi puoltaa esim. se, että posti toiminta-alueineen jäsentää kaupunkilaisten toiminnallista ympäristöä mukaillen rakennettua ympäristöä ja sen vyöhykkeitä (Karvinen 1998, 128).

5.2 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkielmassa vertaillaan asuinalueita kirjasto-, kulttuuri-, vapaa-aika- ja liikuntapalvelujen käytön sekä asukkaiden sivistystoimen palveluihin liittyvän tyytyväisyyden pohjalta. Keskeisintä on selvittää voidaanko tulotasoltaan erilaisten alueiden välillä havaita eroavaisuutta em. palvelujen käytössä ja asukkaiden näkemyksissä palvelujen laadusta. Tutkimus nojaa toisaalta kaupunkiseutujen asuinalueiden erilaistumisen ja toisaalta julkisten palvelujen arvioimisen tutkimusperinteeseen.

Keskeisimmät kysymykset:

- Voidaanko havaita eroavaisuutta tulotasoltaan erilaisilla asuinalueilla asuvien vastaajien tyytyväisyydessä kunnallisten palvelujen sijaintiin yleensä ?
- Voidaanko asukkaiden tyytyväisyydessä koulutoimen palvelujen hyvyyteen havaita eroavaisuutta asuinalueen tulotason suhteen? Onko niin, että korkean tulotason alueen asukkaat ovat tyytyväisempiä koulupalveluihin kuin matalamman tulotason alueiden asukkaat?
- Voidaanko havaita eroavaisuuksia kulttuuritoimen palvelujen käytössä tulotasoltaan erilaisilla asuinalueilla asuvien välillä? Entä mitä voidaan sanoa asukkaiden tyytyväisyydestä kulttuuri-, liikunta- ja vapaa-ajan palvelujen tarjonnan riittävyyteen? Onko niin, että matalamman tulotason alueiden asukkaat ovat tyytymättömmämpiä palvelujen tarjontaan ja riittävyyteen?

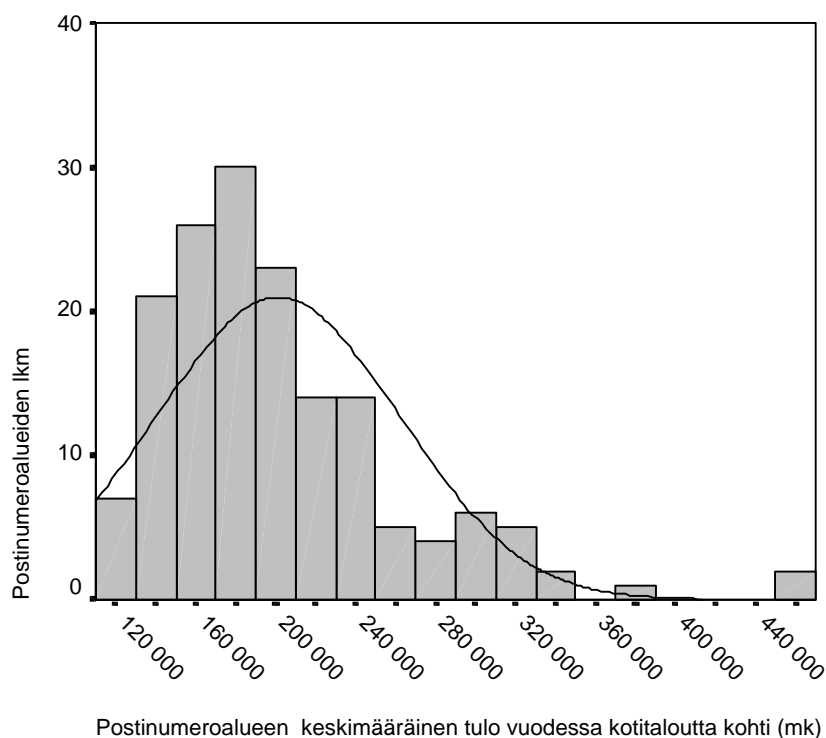
5.3 Tutkimusaineisto

5.3.1 Asuinalueittainen tietoaaineisto

Tutkimusaineisto koostuu kahdesta eri aineistosta, joista toinen sisältää aluetason tietoa ja toinen yksilötason tietoa. Alueellista tietoa käsittävä aineisto on peräisin Tilastokeskuksen vuonna 1998 tuottamasta paikkatietotuotteesta, Suomi-CD:stä. Se on aluetietokanta, johon on koottu vuosilta 1995 - 1997 tilastollista tietoa kunnittain ja postinumeroalueittain - asukkaisista, talouksista, yrityksistä, rakennuksista, palveluista, tuloista ja kulutusmenoista sekä työpaikoista ja työmatkoista jne. Tietoa on kaiken kaikkiaan yli 2800 postinumeroalueelta ja 455 kunnasta. Tästä aineistosta on poimittu tarvittavat Helsingin, Espoon, Tampereen, Kangasalan postinumeroalueita kuvaavat tiedot. Postinumeroalueita näiden kuntien alueella on yhteensä 164 kpl, joista neljä on jätetty pois tarkastelusta. Meilahden sairaala-alue ja Hermannin teollisuusalue olivat sellaisia alueita, mistä ei ollut ketään kyselyssä mukana. Roihupellon teollisuusaluetta ja Pikonlinnan sairaala-aluetta Kangasalta koskevaa aluetietoa ei ollut mukana Suomi-CD aineistossa. Näin ollen tarkasteltavia postinumeroalueita on kaikkiaan 160.

Postinumeroalueen tulotaso kuvaa alueen kotitalouksien vuoden keskitulo, joka ilmaisee alueen keskimääräisen valtionveronalaisen tulon vuodessa taloutta kohti. Valtionveronalaisia tuloja ovat yrittäjätulot, palkkatulot sekä esim. eläketulot, omaisuustulot ja työttömyysturvetuudet. Tulotiedot ovat ajankohdalta 31.12.1996. Koska ristiintaulukoinnin käyttö edellyttää muuttujien luokittelua, on tässä tutkimuksessa postinumeroalueet luokiteltu vuoden keskitulon suhteen kolmeen eri tuloluokkaan.

Postinumeroalueiden jakauma kotitalouksien vuoden keskitulojen mukaisesti poikkeaa normaalijakaumasta (kuvio 2). Huomioitavaa on, että joidenkin harvojen alueiden kotitalouksien vuositulot ovat varsin korkeat, jopa yli 460 000 mk (77366 euroa). Tästä johtuen jakauma on oikealle vino, minkä positiivinen vinouden arvokin osoittaa ($skewness=1,56$). Jakauma poikkeaa normaalijakaumasta myös huipukkuuden suhteen ($kurtosis=3,62$). Analysoinnin kannalta tällä ei ole merkitystä, koska ristiintaulukointi tai χ^2 -testi eivät aseta vaatimuksia otoksen jakauman suhteen.

KUVIO 2. Espoon, Helsingin, Kangasalan ja Tampereen postinumeroalueiden jakauma kotitalouksien vuoden keskitulojen mukaan. 1997. (1 euro=5,94573 mk.)

Postinumeroalueiden jaottelu tuloluokkiin perustuu fraktiileihin, jotka jakavat järjestetyn aineiston yhtä suuriin osiin. Alueet on tässä asetettu pienimmästä suurimpaan kotitalouksien vuoden keskitulojen osoittaman järjestyksen mukaisesti. Tällöin alimpaan kvartiiliin sijoittuvan sellaiset postinumeroalueet, joiden talouksien vuotuinen keskitulo on alle 160 000 mk (26 910 euroa). Ylimpään kvartiiliin kuuluvien alueiden talouksien keskitulot ovat yli 228 000 mk (38 347 euroa) vuodessa. Ala- ja yläkvartiilin väliin jäävät alueet luetaan keskimmäiseen tuloluokkaan. Näiden postinumeroalueiden talouksien keskitulot vaihtelevat 160 000mk:n ja 228 000mk:n (26 910 euron ja 38 347 euron) välillä.

Alin tuloluokka

Alimpaan tuloluokkaan lukeutuvien postinumeroalueiden talouksien keskimääräinen vuotuinen keskitulo on alle 160 000 mk. Tähän tuloluokkaan lukeutuu 39 postinumeroaluetta, joista valtaosa sijoittuu pääkaupunkiseudulle - Helsinkiin 59% ja Espooseen 5%. Tuloluokkaan sijoittuvista postinumeroalueista 36% sijaitsee Tampereelle. Sitä vastoin Kangasalan kunnan alueella ei yhdenkään postinumeroalueen keskimääräinen tulotaso jää alle 160 000mk/vuodessa (26 910 euroa/vuodessa).

Kymmenestä pienituloisemmasta postinumeroalueesta viisi sijaitsee Tampereella, neljä Helsingissä ja yksi Espoossa. Tampereella sijaitsevia postinumeroalueita ovat Kaleva, Nekala, Osmonmäki-Petsamo, Tampereen keskusta ja Hervanta. Helsingissä sijaitsevia alueita ovat Sörnäinen, Alppiharju, Vallilla, ja Kallio. Espoon alueista Otaniemi kuuluu tähän ryhmään. Pienituloisin postinumeroalue on Kaleva, missä kotitalouksien keskimääräinen vuositulo oli vuoden 1996 lopussa 112 514 mk (18 923 euroa). (Liite 2.)

Tähän alimpaan tuloluokkaan kuuluvilla postinumeroalueilla eläkeläisten ja työttömien osuudet ovat suurempia kuin ylempiin tuloluokkiin kuuluvilla asuinalueilla. Myös kerrostalojen osuus asuinrakennuksista on suurempi kuin varakkaimmilla alueilla. Sitä vastoin omistusasuntojen osuus asunnoista sekä lasten osuus väestöstä ovat pienemmät kuin ylempiin tuloluokkiin kuuluvilla alueilla. (Taulukko 1.) Niistä vastaajista, jotka asuivat tähän luokkaan kuuluvilla asuinalueilla, liki 40% luonnehti asuinalueitaan keskusta tai kantakaupunkialueeksi. Haja-asutusalueeksi sitä vastoin kuvasi asuinalueitaan vain 2% vastaajista. (Liite 1 taulukko 1.)

Keskimmäinen tuloluokka

Keskimmäiseen tuloluokkaan kuuluvien postinumeroalueiden talouksien keskitulot vaihtelevat 160 000mk:n ja 228 000mk:n (26 910 - 38 347 euron) välillä (liite 3). Tähän tuloluokkaan lukeutuvia postinumeroalueita on kaikkiaan 80, joista Helsinkiin sijoittuu 42%, Espooseen 20% sekä Tampereelle 25% ja Kangasalle 12%. Tämän tuloluokan postinumeroalueilla ovat eläkeläisten ja työttömien osuudet pienempiä kuin alemman tuloluokan alueilla, mutta kuitenkin suurempia kuin ylimpään tuloluokkaan kuuluvilla postinumeroalueilla. Lasten osuus väestöstä on suurempi kuin heikompituloisilla alueilla, mutta pienempi kuin varakkaimmilla alueilla. Samoin omistusasuntojen osuus asunnoista. Sitä vastoin kerrostaloissa sijaitsevien asuntojen osuus on suurempi kuin ylemmän tuloluokan alueilla, vaikkakin pienempi kuin heikompituloisilla alueilla. (Taulukko 1.) Niistä vastaajista, jotka asuivat tähän ryhmään kuuluvilla asuinalueilla, neljännes kuvasi asuinalueuttaan keskusta-alueeksi. Määrä on selkeästi pienempi kuin matalatuloisten asuinalueiden ollessa kyseessä. Noin 70% vastaajista kuvasi asuinalueuttaan esikaupunkialueeksi tai lähiöksi ja haja-asutusalueella katsoi asuvansa 6% vastaajista. (Liite 1 taulukko 1.)

TAULUKKO 1. Espoon, Helsingin, Kangasalan ja Tampereen postinumeroalueiden tuloluokittainen vertailu eräiden asuinalueiden ominaispiirteiden mukaan. 1997.

Asuinalueen ominaisuus	alle 160 000 mk/ 26 910 euroa	160 000 - 228 000mk/ 26910 - 38347 euroa	yli 228 000 mk/ 38 347 euroa
Työttömyysaste	18,0 %	13,0 %	8,8 %
Eläkeikäisten osuus väestöstä	16,6 %	11,8 %	10,3 %
Kerrostaloasuntojen osuus asunnoista	88,5 %	65,6 %	39,2 %
Omistusasuntojen osuus asunnoista	53,3 %	63,5 %	76,1 %
Lasten (0 - 17 v.) osuus väestöstä	15,4 %	21,8 %	25,4 %

%-luvut ovat keskimääräisiä ja ainoastaan suuntaa antavia.

Ylin tuloluokka

Ylimpään kvartiiliin kuuluvien alueiden talouksien keskitulot ovat yli 228 000 mk (38 347 euroa) vuodessa. Tähän tuloluokkaan sijoittuvista postinumeroalueista melkein kaikki sijoittuvat pääkaupunkiseudulle - Espooseen 56% ja Helsinkiin 42%. Näistä 41:stä alueesta ainoastaan yksi on pääkaupunkiseudun ulkopuolella - Leinola-Vehmaisän postinumeroalue

Tampereelta. Tuloluokkaan kuuluvista postinumeroalueista kymmenen vauraimman joukossa on kolme Helsinkiin sijoittuvaa aluetta ja kuusi Espooseen kuuluvaa aluetta. Helsingin alueelta tähän ryhmään kuuluvia postinumeroalueita ovat Paloheinä, Tammisalo sekä Kuusisaari-Lehtisaari. Espoossa sijaitsevia alueita ovat Haukilahti, Kaitaa, Suvisaaristo, Mankkaa, Friisilä, Laaksolahti ja Westend. Yksistään näiden kymmenen varakkaimman postinumeroalueen kotitalouksien vuotuiset keskitulot vaihtelevat melkoisesti Paloheinän alueen 318 691 mk:sta (53 600 eurosta) Westendin 469 254 mk:aan (78 923 euroon). Kaksi selkeästi muita vauraimpina erottuvat postinumeroalueet ovat Westend, jossa kotitalouksien vuotuiset keskitulot olivat tarkasteluajankohtana 469 254 mk (78 923 euroa), sekä Kuusisaari-Lehtisaaren alue, jonka kotitalouksien keskitulot olivat vuodessa 461 368 mk (77 597 euroa). (Liite 4.) Pienituloisimman postinumeroalueen, Tampereella sijaitsevan Kalevan, kotitalouksien keskimääräinen vuositulo on ainoastaan noin 25% vauraimman alueen, Westendin, tulotasosta.

Ylimpään tuloluokkaan kuuluvien postinumeroalueiden työttömyysaste on pienempi kuin alempiin tuloluokkiin kuuluvien alueiden työttömyysaste. Samoin eläkeläisten osuus on pienempi, kuten myös kerrostaloissa sijaitsevien asuntojen osuus. Sitä vastoin omistusasuntojen osuus asunnoista sekä lasten osuus väestöstä ovat suuremmat kuin alempiin tuloluokkiin kuuluvilla alueilla. (Taulukko 1.) Vain kymmenesosa hyvätuloisilla asuinalueilla asuvista vastaajista luonnehti asuinaluettaan keskustan tai kantakaupungin alueeksi. Valtaosa vastaajista luonnehti asuinaluettaan esikaupunkialueeksi ja haja-asutusalueeksi asuinaluettaan kuvasi noin 7% vastaajista. (Liite 1 taulukko 1.)

5.3.2 Kyselyaineisto

Yksilötason aineisto on Efektia Oy:n vuonna 1997 kaiken kaikkiaan 21 kunnassa suorittamasta kyselytutkimuksesta, jossa kysyttiin kuntalaisten mielipiteitä kaupungin hallinnon ja palvelujen nykytilanteesta ja kehittämistarpeista. Tutkimusraportissa *"Heikki Miettinen ym. 1997. Kaupunki- ja kuntapalvelut 1997: asukaskyselyn tulokset 21 kunnassa. Helsinki: Efektia"* esitellään jakaumia ja kuntien välistä vertailua keskeisissä kysymyksissä. Vastaajat tutkimuksessa oli valittu satunnaisella otannalla väestörekisteristä 18 - 70 -vuotiaista kuntalaisista. Koko otoksen suuruus oli yhteensä 19 550 henkilöä, joista 11 582 palautti kyselylomakkeen, joten vastausprosentti oli 58,1. Tästä aineistosta on poimittu Helsingissä, Espoossa, Tampereella ja Kangasalla asuvien vastaajien antamat tiedot. Kaikista kyselyyn vastanneista

henkilöistä 5884 asui jossakin tarkasteltavana olevista kunnista. Koko aineistosta heidän osuutensa oli 30%. Tässä tutkielmassa vastaajalla tarkoitetaan em. kyselyyn osallistunutta henkilöä, jonka kotipaikka on jokin tarkasteltavana olevista kunnista.

Valmiin aineiston käyttöön liittyy monia keskeisiä etuja, joista taloudelliset syyt eivät liene niitä vähäisempiä. Kuitenkin on huomioitava, että valmiin aineiston käyttöön liittyy myös tiettyjä riskitekijöitä. Aineisto ei välttämättä sisällä informaatiota, joka vastaisi parhaalla mahdollisella tavalla tutkimuskysymykseen. Myös kadon analyysi on usein ongelmallista. (Frankfurt-Nachmias & Nachmias 1996, 308.)

Otoksen edustavuus

Missä määrin espoolaisten, helsinkiläisten, kangasalalaisten ja tamperelaisten vastaajien joukko edustaa tarkasteltavana olevaa perusjoukkoa eli ko. kuntien koko väestöä? Otokseen oli valittu väestöstä 18 - 70-vuotiaita henkilöitä. Edustavuustarkastelu on iän suhteen hieman puutteellinen, sillä sen yhteydessä ei ole selvitetty missä määrin otoksessa mukana olevien 70-vuotiaiden henkilöiden osuus vastaa ko. tilannetta perusjoukossa. Käytettävissä olevien tilastollisten aineistojen pohjalta tarkasteltavana olevien kuntien 70-vuotiaiden asukkaiden lukumäärän selvittäminen osoittautui odotettua hankalammaksi, joten siitä luovuttiin. Vastaajien joukossa 70-vuotiaiden henkilöiden osuus oli kuitenkin varsin pieni (1,5%). Vaikka ko. ikäryhmä jätettäisiinkin huomiotta, voitaneen edustavuustarkastelua pitää riittävän luotettavana.

TAULUKKO 2. Vastaajien ja perusjoukon ikäjakaumat.1997

Ikäluokka	Väestö		Vastaajat	
	lkm	%	lkm	%
18-19 -vuotiaat	20 777	3,1	176	3,0
20-24 -vuotiaat	71 112	10,5	561	9,7
25-29 -vuotiaat	79 939	11,8	667	11,5
30-34 -vuotiaat	86 991	12,9	660	11,4
35-39 -vuotiaat	75 217	11,1	647	11,2
40-44 -vuotiaat	70 255	10,4	592	10,2
45-49 -vuotiaat	73 680	10,9	631	10,9
50-54 -vuotiaat	71 239	10,5	602	10,4
55-59 -vuotiaat	49 722	7,4	474	8,2
60-64 -vuotiaat	39 825	5,9	395	6,8
65-69 -vuotiaat	36 949	5,5	372	6,4
Yhteensä	675 706	100	5777	100

Väestöä koskevat tiedot: Tilanne 31.12.1997 (Väestörakenne 1997).

TAULUKKO 3. Vastaajien ja väestön koulutus rakenne. 1997.

Koulutus	Väestö		Vastaajat	
	lkm	%	lkm	%
Perus-, kansa- tai keskikoulu	260281	35,4	1679	28,7
Ylioppilas tai ammatillinen tutkinto (myös alin korkea-aste I. opistot)	364863	49,6	2852	48,8
Korkeakoulu- tai ammattikorkeakoulututkinto	110006	15,0	1313	22,5
Yhteensä	735150	100,0	5844	100,0

Väestöä koskevat tiedot: 18 vuotta täyttäneiden koulutus rakennetiedot 31.12.1996. (Suomi-CD).

Kyselyyn vastanneista 18 - 69 -vuotiaista henkilöistä naisia oli 57,5% ja miehiä 42,5%. Perusjoukossa ko. ikäryhmään kuuluvista henkilöistä taas naisia oli 52,2% ja miehiä 47,8%. Toisin sanoen naiset ovat otoksessa hieman yllidustettuina. Vastaajien ikäjakaumaa tarkasteltaessa voidaan havaita, että otoksen ikäjakauma noudattaa varsin hyvin perusjoukon ikäjakaumaa (taulukko 2). Sitä vastoin vastaajien ja perusjoukon koulutus rakennetta vertailtaessa voidaan havaita, että vastaajien joukossa on korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus suurempi kuin perusjoukossa (taulukko 3). Vastaavasti perus-, kansa- tai keskikoulututkinnon suorittaneiden osuus vastaajissa on pienempi kuin perusjoukossa. Osaltaan tämä tukee useiden kysely tutkimusten yhteydessä tehtyjä havaintoja, joiden mukaan hyvin koulutetut vastaavat todennäköisemmin kyselyyn kuin matalasti koulutetut (Frankfort-Nachmias & Nachmias 1996, 230 - 231). Tämän kaltainen vinouma saattaa aiheuttaa sen, että vastausten jakaumat poikkeavat perusjoukon mielipidejakaumasta. Poikkeama ei välttämättä ole kovin suuri perusjoukon tasolla, sillä pois jääneet eivät kuitenkaan täysin poikkea mukaan tulleista. Toisaalta pois jääneet edustavat yleensä useita pieniä osaryhmiä. Ongelmallisinta on, jos haluttomuus vastata liittyy tarkastelun kohteena oleviin mielipiteisiin. (Suhonen 1997, 126.)

5.4 Aineiston analysointi

5.4.1 Menetelmät

Tutkielma on aikaperspektiivin suhteen ns. poikkileikkaustutkimus eli kertaluonteinen yhden ajankohdan kattava tutkimus Helsingin, Espoon, Tampereen ja Kangasalan tilanteesta vuonna 1997. Pyrkimyksenä on tilastollisin menetelmin selvittää tarkasteltavan ilmiön rakennetta ja

tarkastella muuttujien välisiä riippuvuuksia ja ennen kaikkea sitä, voidaanko muuttujien välillä havaita jonkinlaista systemaattista yhteisvaihtelua.

Eräs yhteiskuntatieteen perusajatuksia on se, että yksilön käyttäytyminen on ainakin jossakin määrin riippuvainen siitä ympäristöstä missä hän elää. Toisaalta yksilö myös vaikuttaa ympäristöönsä. Tutkimusasetelmaa, jossa pyritään selvittämään yksilön käyttäytymistä mikrotason ja makrotason muuttujilla, kutsutaan monitasoanalyyksiksi (*multilevel analysis*). Yksilö ja ympäristö voidaan ymmärtää hierarkkisen rakenteena, jossa alemman tason muodostavat yksilöt. Kun eritasoisia muuttujia tarkastellaan samanaikaisesti on kiinnitettävä huomiota ns. ekologisen harhan mahdollisuuteen. Ekologisella harhalla tarkoitetaan sitä, että yhteisötason yhteyksien perusteella väitetään jotakin yksilötasosta tai päinvastoin. (Hox & Kreft 1994, 283 - 284.)

Tutkielman keskeisenä tavoitteena on pyrkiä selvittämään tulotasoltaan erilaisilla alueilla asuvien kuntalaisten näkemyksiä asuinalueensa palveluista. Jotta asukkaiden vastausten perusteella voitaisiin sanoa jotakin suhteessa heidän asuinalueeseen, oli ensimmäisenä tehtävänä kunkin vastaajan "kiinnittäminen" asuinalueeseensa. Asuntonsa välityksellä ihminen on sidoksissa aina johonkin alueeseen, koska asunto sinänsä sijaitsee aina kiinteästi jollakin alueella. Suomessa, ilmastollisista olosuhteista johtuen, lienee vähän heitä, joiden kotina on asuntoauto, asuntovene tms. Käytännössä yksilötason ja aggregaattitason tietojen yhdistämisen teki mahdolliseksi se, että kyselytutkimuksessa oli vastaajilta tiedusteltu heidän asuinalueensa postinumeroa. Kun taas paikkatietokannasta voi poimia tietoja paitsi kunnittain myös postinumeroalueittain, oli mahdollista liittää postinumeron perusteella kunkin vastaajan antamiin vastauksiin hänen asuinalueensa ominaisuuksia kuvaavia tietoja, kuten esim. asuinalueen keskimääräinen tulotaso. Alueellisen tason tieto muuntui ikään kuin vastaajan ominaisuudeksi, jolloin kyselyaineistosta voitiin poimia tietyn ominaispiirteen omaavan asuinalueen asukkaat. Esimerkiksi aineistosta voitaisiin poimia omaksi ryhmäkseen kaikki ne vastaajat, jotka asuvat asuinalueilla, missä on keskimääräistä enemmän omistusasuntoja, vuokra-asuntoja tai eläkeläisiä jne.

Analyysimenetelminä on käytetty korrelaatioanalyysejä ja ristiintaulukointia. Korrelaatiokerrointa käytettiin selvittäessä riippuvan muuttujan yhteyttä erilasiin asuinalueen ominaispiirteitä kuvaaviin muuttujiin. Koska Spearmanin järjestyskorrelaatio edellyttää molempien muuttujien olevan järjestysasteikollisia, on tarvittavat välimatka- ja suhdelukuasteikolliset

muuttujat luokiteltu. Spearmanin korrelaatiokertoimet ovat hieman pienempiä kuin Pearsonin korrelaatiokertoimet (Kytö 1998, 110). Järjestyskorrelaatiokertoimen arvo on +1, jos molemmilla muuttujilla järjestys on sama, kun taas järjestyksen ollessa täysin vastakkainen on kertoimen arvo - 1. Suuria aineistomääriä käytettäessä voivat suhteellisen pienetkin korrelaatiokertoimet olla merkittäviä etenkin yhteiskunnallisten tutkimusten ollessa kysymyksessä, esim. 500 havaintoparin ollessa kyseessä 0,1 :n suuruiset korrelaatiokertoimet ovat 5%:n merkitsevyystasolla merkitseviä. (Heikkilä 1999, 195 - 196.)

Voimakaskaan korrelaatio muuttujien välillä ei kerro mitään syy-seuraussuhteesta. Kahden muuttujan välisen yhteyden lähempään tarkasteluun on käytetty ristiintaulukointia, jonka avulla on pyritty selvittämään millä tavalla tarkasteltavat muuttujat vaikuttavat toisiinsa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää asuinalueiden erilaistumista ilmentävän alueen tulotason yhteyttä asukkaiden palvelutyytyväisyyteen ja kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelujen käyttöön. Koska keskeisimmät asuinalueiden erilaistumiseen liittyvien taustamuuttujien, tulotason ja koulutuksen, vaikutukset saattavat olla yhteydessä toisiinsa, on analyysissa vakioitu koulutusmuuttuja alueen tulotason vaikutuksen selvittämiseksi. Ristiintaulukoinnin yhteydessä on muuttujien välisen korrelaation voimakkuuden mittaamisessa käytetty gamma -suuretta (G), joka sopii erityisesti järjestys- tai välimatka-asteikollisten muuttujien tarkasteluun (Rea & Parker 1997, 193 - 194).

Tyytyväisyyttä kartoittavissa kysymyksissä vastaaja valitsi annetuista vaihtoehdoista sen, jonka katsoi parhaiten kuvaavan hänen tyytyväisyyttään ko. olevaan palveluun. Useiden kysymysten yhteydessä on mittauksessa käytetty asennemittauksissa yleisesti käytettävää viisiportaista Likertin asteikkoa, jolloin kyseessä on järjestysasteikon tasoinen muuttuja (esim. Heikkilä 1999, 53). Mitattaessa asukkaiden tyytyväisyyttä asuinalueensa opetuspalveluihin (liite 5 kysymykset 20 - 22) on analyysivaiheessa viisiluokkainen asteikko muutettu kolmiluokkaiseksi. Arvot 1 (erittäin tyytymätön tai erittäin huono) ja 2 (tyytymätön tai melko huono) on yhdistetty tyytymättömyyttä tai huonoutta kuvaavaksi luokaksi, joka saa uudessa luokituksessa arvon 1. Arvot 5 (erittäin tyytyväinen tai erittäin hyvä) ja 4 (tyytyväinen tai melko hyvä) on yhdistetty uudeksi tyytyväisyyttä tai hyvyyttä kuvaavaksi luokaksi, joka saa arvon 3. Arvo 3 (en kumpaakaan tai ei hyvä eikä huono) saa uudessa luokituksessa arvon 2.

Palvelujen käyttöä mitattaessa (liite 5 kysymyksessä 32) on käytetty neliportaista asteikkoa, josta vastaaja valitsi sen vaihtoehdon, joka hänen käsityksensä mukaan vastasi parhaiten hä-

nen ko. palvelun käyttökertojen lukumäärää edellisten 12 kuukauden aikana. Analyysia varten neliportainen asteikko on muutettu kolmiportaiseksi. Arvot 1 (en lainkaan) ja 2 (1 - 3 kertaa) on säilytetty ennallaan, mutta arvot 3 (4 - 9 kertaa) ja 4 (useammin) on yhdistetty yhdeksi luokaksi, joka saa uudessa luokituksessa arvon 3.

Mitattaessa (liite 5 kysymys 33) asukkaiden tyytyväisyyttä palvelujen riittävyteen suhteessa omiin tarpeisiinsa on käytetty asteikkoa, joka saa arvot 1 - 4. Analyysivaiheessa on vastauksista poistettu ne, jotka ovat valinneet arvon 4 (en osaa sanoa). Rean ja Parkerin (1997, 194) mukaan gamma-suureen käyttö edellyttää molempien tarkasteltavien muuttujien mittaamiseen käytettyjen asteikkojen olevan saman suuntaiset, joten alkuperäinen asteikko on "käännetty toisin päin". Alun perin arvo 1 tarkoitti "liikaa" ja arvo 3 "liian vähän", muutoksen jälkeen taas 1 tarkoittaa "liian vähän" ja arvo 3 taas "liikaa". Muiden arvojen merkitys pysyi samana.

5.4.2 Sivistystoimen palvelujen kartoitus

Tässä tutkielmassa on pyritty vertailemaan asuinalueita alueella saatavilla olevien sivistystoimen palvelujen suhteen. Alueella asuvien vastaajien arvioinnin kohteena olivat palvelujen saavutettavuus ja laatu. Lisäksi kyselyssä oli vastaajilta tiedusteltu yleisesti tyytyväisyyttä kunnallisten palvelujen sijaintiin asuinalueella.

Yleensä palveluista

"Jos ajattelette omaa asumistanne ja asuinalueettanne, miten tyytyväinen te olette seuraaviin asioihin?" (kyselylomake liite 5, kysymys 15). Mittarina kaupungin/kunnan palvelujen sijainti.

Opetustoimi

Peruskoulun ala-asteen osalta koulupalveluita on selvitetty kysymyksellä: "Millaisen arvosanan annatte seuraavista koulunkäyntiasioista ala-asteen koulusta?" (liite 5, kysymys nro 20.) Mittareina olivat koulu yleensä, kodin ja koulun yhteistyö, kouluterveydenhuolto, opetus, henkilökunta, ilmapiiri ja turvallisuus sekä tilojen kunto ja varusteet.

Yläasteen osalta kysyttiin: "Millaisen arvosanan annatte seuraavista koulukäyntiasioista yläasteen koulusta?" (liite 5, kysymys 21). Lukion osalta taas: "Millaisen arvosanan annatte seu-

raavista koulunkäyntiasioista lukiossa?" (liite 5, kysymys 22). Sekä ylä-astetta että lukiota koskevissa kysymyksissä mittarit olivat samat kuin ala-astetta koskevassa kysymyksessä.

"Jos ajattelette elämistä asuinkunnassa yleensä, miten hyvin seuraavat asiat mielestänne ovat?" (liite 5, kysymys 37) Mittareina kansalais- ja työväenopistot, nuorten ammattikoulutus ja aikuiskoulutus.

Kulttuuripalvelut

Kulttuuritoimen palvelujen käyttöä oli kartoitettu kysymyksellä: "Kuinka monta kertaa olette käynyt edellisten 12 kuukauden aikana?" (liite 5, kysymys 32). Mittareina kirjastossa, teatterissa, konsertissa, taidenäyttelyssä, museossa ja elokuvissa käyntien määrä.

Palvelujen tarvetta taas oli kartoitettu kysymyksellä: " Onko asuinkunnassanne kulttuuri- (ja liikunta)palveluita riittävästi teidän tarpeitanne ajatellen?" (liite 5, kysymys 33). Mittareina kirjasto, teatteri, konsertti, taidenäyttelyt, museot ja elokuvat.

Vapaa-ajan palvelut

Käyttöä oli kartoitettu kysymyksellä: " Kuinka monta kertaa olette käynyt edellisten 12 kuukauden aikana?" (liite 5, kysymys 32). Mittareina urheilukilpailuissa katsojana käyntien sekä uimahallissa, kuntosalilla sekä nuorisotiloissa käyntien määrä.

"Onko asuinkunnassanne kulttuuri- ja liikuntapalveluja riittävästi teidän tarpeitanne ajatellen?" (liite 5, kysymys 33). Mittareina urheilukilpailut, uimahallit, kuntosalit ja nuorisotilat.

"Jos ajattelette elämistä asuinkunnassanne yleensä, miten hyvin seuraavat asiat mielestänne ovat?" (liite 5, kysymys 37). Mittareina nuorten harrastustoiminta, urheilu- ja liikuntamahdollisuudet sekä luonto- ja retkeilyreitit.

6 Asuinalueiden tulotaso ja vastaajien näkemyksiä sivistustoimen palveluista

6.1 Vastauksia yleisiin kysymyksiin

6.1.1 Taustatietoja vastaajista

Helsingin, Espoon, Tampereen ja Kangasalan alueelta kyselyyn vastanneita on kaiken kaikkiaan 5884. Heistä noin 75% oli kotoisin pääkaupunkiseudulta, jokseenkin yhtä paljon Espoosta ja Helsingistä. Tampereella vastaajista asui noin 20 % ja pienimmässä kunnassa eli Kangasalla asui noin 5% vastaajista. Otokseen valituista vastaajista 25% ilmoitti asuvansa keskustassa tai kantakaupungissa ja 70% ilmoitti asuvansa esikaupunkialueella, lähiössä tai kunnan taajamassa. Vastaajista 5% luonnehti asuinalueen haja-asutusalueeksi.

Otokseen valituista vastaajista oli miehiä 42 % ja naisia 58%. Perhetilanteensa mukaisesti vastaajat jakautuivat seuraavasti: 38% vastaajista oli kaksinhuoltajaperheen isä tai äiti, yksinasuvia oli 23%, yksinhuoltajia 4%, vanhempien luona asuvia noin 6%, lapsettomia puolisoita noin 13% ja muita 15%. Vastaajien ikä- ja koulutusrakennetta on selvitetty aineiston edustavuuden tarkastelun yhteydessä sivuilla 66 - 67.

6.1.2 Kunnan palvelujen sijainti yleensä

Vastaajia pyydettiin arvioimaan tyytyväisyyttään erilaisiin omaan asumiseensa ja asuinalueeseensa liittyviin tekijöihin. Tässä tutkimuksessa lähemmän tarkastelun kohteeksi on otettu tyytyväisyys kaupungin tai kunnan palvelujen sijaintiin (liite 5, kysymys 15).

Yli puolet vastaajista oli tyytyväisiä asuinkuntansa kunnallisten palvelujen sijaintiin. Tyytymättömiä palvelujen sijaintiin oli viidennes vastaajista. Samoin viidennes vastaajista ilmoitti, ettei ole tyytyväinen eikä tyytymätön palvelujen sijaintiin asuinkunnassaan (Liite 1 taulukko 2). Tyytyväisyys kunnan tai kaupungin palvelujen sijaintiin näyttäisi olevan käänteisesti, melko voimakkaasti yhteydessä asuinalueen tulotasoon - ts. alueen tulotason noustessa tyytymättömyys palvelujen sijaintiin kasvaa. Vastaajien koulutustasoa kuvaavan muuttujan vakiointia ei muuta kuvaa, vaan lähinnä selventää sitä. Erityisesti korkeasti koulutettujen vastaajien keskuudessa tyytyväisyys kunnan palvelujen sijaintiin näytti riippuvan huomatta-

vasti asuinalueen tulotasosta. Tulos on tilastollisesti merkitsevä kaikissa koulutusryhmissä. (Taulukko 4.)

TAULUKKO 4. Asuinalueen tulotaso ja tyytyväisyys kunnan palvelujen sijaintiin vastaajien koulutustaustan mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997.

Vastaajien koulutustausta	Gammakerroin G
Perus-, keski- tai kansakoulu	- .289 p = .000 (N= 1679)
Ylioppilas tai ammatillinen tutkinto	- .252 p = .000 (N= 2852)
Korkeakoulu tai ammattikorkeakoulu	- .351 p = .000 (N= 1313)

Asuinalueen etäisyyttä kuntakeskuksesta ilmentävän asuinalueen tyypin yhteys palvelujen sijaintiin liittyvään tyytyväisyyteen on varsin voimakas ($G = -.381$). Haja-asutusalueella asuvista vain 40% on tyytyväisiä palvelujen sijaintiin kun taas keskustassa tai kantakaupungissa asuvista vastaajista tyytyväisiä on 70%. Hyvätuloisten asuinalueella asuvista vastaajista noin 10 % luonnehti asuinalueettaan keskusta- tai keskustaaajamaksi, kun sitä vastoin matalimman tuloluokan asuinalueen vastaajista liki 40% asui keskustan alueella (liite 1, taulukko 1).

Palvelujen heikko saavutettavuus on yksi keskeisimmistä tyytymättömyyttä aiheuttavista tekijöistä (Ilmonen 2000a; Kytö 1999; Vilmi 1993.) Hyvätuloisten suosimat asuinalueet sijaitsevatkin useammin kaupunkiseutujen pientalovaltaisilla reuna-alueille urbaanin ja maaseudun välimaastoon, missä väestöpohja ei useinkaan ole riittävän suuri tietyille julkisille palveluille (vrt. Rusanen 2000, 70, Strandell 1999, 54). Hyvätuloiset arvostavat myös asuinalueen häiriöttömyyttä, mikä osaltaan selittää korkean statuksen asuinalueiden palveluvarustuksen heikoutta verrattuna matalan tulotason asuinalueiden palvelutarjontaan (vrt. Aronen 1993, Aronen 1994; Kytö 1999).

6.2 Tyytyväisyys koulupalveluihin

Niin ala-asteen, ylä-asteen kuin lukionkin koulunkäyntiin liittyviin kysymyksiin vastanneita oli varsin vähän. Tämä toi osaltaan ongelmia analysoinnin yhteydessä. Varsin usein ristiintaulukoinnin yhteydessä havaintoyksikköjen määrä muodostui liian pieneksi, jotta χ^2 -testin edellytykset olisivat voimassa. Tällöin tuloksen tilastollisesta merkitsevyydestä ei voida sanoa mitään varmaa.

6.2.1 Koulunkäyntiasiat ala-asteella

Ala-asteen koulupalvelujen sijainnin suhteen tulotasoltaan erilaisten asuinalueiden välillä ei juurikaan ole eroavaisuuksia. Tarkasteltavana olevista asuinalueista vain noin 10 % oli sellaisia, missä ei sijainnut peruskoulun ala-asteen oppilaitosta. Ala-asteen koulu löytyi niin pientalo- kuin kerrostaloalueeltakin eikä mainittavia eroja ollut havaittavissa keskusta-alueiden ja lähiöiden tai haja- asutusalueiden välillä palvelun saavutettavuuden suhteen. Ala-asteen sijoittamisessa onkin maassamme yleensä pyritty noudattamaan läheisyysperiaatetta, vaikkakin se olisi samalla merkinnyt useiden suhteellisen pienienkin koulujen ylläpitoa (Mäkelä 2000, 167.)

Näkemyksiä peruskoulun ala-asteen koulusta kartoitettiin kysymyksellä, jossa vanhempia pyydettiin antamaan arvosana erilaisista koulunkäyntiin liittyvistä seikoista (liite 5, kysymys 20). Alkuperäisessä kysymyksessä ollut viisiportainen asteikko on muutettu analyysia varten kolmiportaiseksi (ks. s. 69). Kaikista vastanneista oli 13% vastannut ala-astetta koskeviin kysymyksiin. Ylipäättänsä ala-asteen koulunkäyntiasioihin oltiin varsin tyytyväisiä. Kaikkein kriittisimmin suhtauduttiin kouluterveydenhuoltoon sekä koulun tilojen kuntoon ja varusteisiin. Ala-asteen koulun tilojen kunto ja varusteet olivat hyvät joka toisen vastaajan mielestä, huono taas joka viidennen vastaajan mielestä. Liki neljänneksen mielestä tilojen kunto ja varustelutaso, kuten myös kouluterveydenhuollon tila, ei ollut hyvä eikä huono. Kouluterveydenhuoltoa pidettiin kuitenkin useammin hyvänä kuin tilojen kuntoa varusteiden tilannetta. (Liite 1 taulukko 3.)

Asuinalueen tulotason ja ala-asteen koulunkäyntiasioiden saamien arvioiden välillä vallitseva yhteys näyttäisi usean seikan kohdalla johtuvan todennäköisemmin sattumasta. Valitulla riskitasolla ($p < .05$) tilastollisesti merkitseviä tuloksia on havaittavissa kodin ja koulun väliseen

yhteistyöhön, henkilökuntaan sekä koulun ilmapiiriin ja turvallisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Se, miten vastaajien tyytyväisyys on yhteydessä asuinalueen tulotason, on varsin erilainen riippuen vastaajien koulutuksellisesta taustasta, vaikkakaan vastaajan koulutukseen ei yksinään näytä olevan riittävän selitysvoinainen (liite 6 taulukko 1).

Ala-asteen koulut ilmentävät ehkä selvimmin alueensa sosiaalista jakaumaa - ottavathan ne oppilaansa yleisimmin juuri siltä asuinalueelta missä sijaitsevatkin. Ala-asteen saamat arviot saattavat siten ainakin joiltakin osin ilmentää sosioekonomiselta taustaltaan erilaisten vastaajien toisistaan eroavia näkemyksiä lastensa koulunkäyntiin liittyvistä seikoista. Korkeasti koulutetut ja hyvätuloiset arvostavat koulutusta ja ovat kiinnostuneita lastensa koulunkäyntiasioista (vrt. Backman 1996). Toisaalta he ovat myös valmiimpia kritisomaan asioita.

Kodin ja koulun välinen yhteistyö arvioitiin ylioppilas- tai ammatillisen tutkinnon suorittaneiden keskuudessa sitä huonommaksi mitä korkeamman tulotason asuinalueella vastaaja asui. Koulutukselliselta taustaltaan erilaisten väestöryhmien keskuudessa ei yhteyttä asuinalueen tulotason sekä kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön liittyvässä tyytyväisyydessä ollut havaittavissa. Myös vastaajien antamat arviot ala-asteen henkilökunnasta vaihtelivat vastaajien koulutuksellisen taustan mukaan. Korkeasti koulutetut ja peruskoulun tai vastaavan suorittaneet olivat sitä tyytyväisempiä mitä parempituloisilla asuinalueilla he asuivat. Ylioppilas- tai ammatillisen tutkinnon suorittaneiden keskuudessa yhteys oli päinvastainen, joskin erittäin heikko. (Taulukko 5.)

Korkeasti koulutettujen keskuudessa oltiin melko voimakkaasti sitä tyytyväisempiä koulun ilmapiiriin ja turvallisuuteen mitä paremman tulotason asuinalueilla vastaajat asuivat. Kerrostalovaltaisilla, korkeamman työttömyysasteen asuinalueilla, missä vuokra-asuntojen osuus on suurempi, oltiin yleisimmin tyytymättömämpiä ala-asteen koulun ilmapiiriin ja turvallisuuteen kuin korkeamman tuloluokan omistusasunto- ja pientalovaltaisilla asuinalueilla (liite 6 taulukko 1). Pientaloalueilla, missä hyvätuloiset lapsiperheet yleensä asuvat, ala-asteen koulut ovat usein pienempiä ja rauhallisempia - siten myös turvallisempia - kuin kerrostalovaltaisten asuinalueiden suuret koulut, joissa järjestyshäiriöt saattavat olla yleisempiä (esim. Myllymäki & Uoti 1995, 64 - 76).

Seuraavassa tarkastellaan vielä lyhyesti kunkin osa-alueen tulokset:

Ala-aste yleensä: Tyytyväisyys ala-asteen kouluun yleensä ei näyttäisi olevan tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä vastaajien asuinalueiden tulotasoon sen paremmin kuin vastaajien koulutustasoonkaan (taulukko 5). Tarkasteltaessa vastaajien antamia arvioita suhteessa asuinalueiden ominaispiirteitä kuvaaviin muuttujiin havaitaan, että vastaajat koululle yleensä antamat arviot ovat jonkin verran sitä parempia mitä pientalo- ja omistusasuntovaltaisemmasta asuinalueesta on kysymys (liite 6 taulukko 1.)

Kodin ja koulun välinen yhteistyö ala-asteella: Arviot kodin ja koulun välisestä yhteistyöstä eivät vaikuttaisi ensisilmäyksellä olevan merkitsevästi yhteydessä alueen tulotasoon, kuten ei myöskään muihin asuinalueen piirteitä ilmentäviin muuttujiin siinä määrin kuin tyytyväisyys ala-asteeseen yleensä (liite 6 taulukko 1). Tarkasteltaessa kysymystä lähemmin voidaan havaita, että ylioppilas- tai ammatillisen tutkinnon suorittaneet vastaajat arvioivat kodin ja koulun yhteistyö hieman huonommaksi ylemmän tulotason alueella kuin matalan tulotason alueilla (taulukko 5). Tämä tulos on myös tilastollisesti merkitsevä. Tulos on saman suuntainen, joskin heikompi korkeasti koulutettujen vastaajien keskuudessa, mutta päinvastainen kuin peruskoulun tai vastaavan suorittaneiden keskuudessa. Viimeksi mainittujen koulutusryhmien kohdalla ei voida tosin sanoa mitään varmaa asuinalueen tulotason ja yhteistyön hyvyyden välisestä yhteydestä.

TAULUKKO 5. Asuinalueen tulotaso ja ala-asteen koulunkäyntiin liittyvien tekijöiden hyvyys vastaajien koulutustason mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997. (gammakerroin G)

Vastaajien oma koulutustaso	Koulu yleensä	Kodin ja koulun yhteistyö	Kouluterveydenhuolto	Opetus	Henkilökunta	Ilmapiiri ja turvallisuus	Tilojen kunto ja varusteet
Perus-, keski- tai kansakoulu	.065 p= .546 (N=183)	.066 p= .171 (N=184)	.100 p= .967 (N=184)	.177 p= .396 (N=185)	.188 p= .197 (N=182)	.233 p= .556 (N=182)	-.055 p= .974 (N=183)
Ylioppilas tai ammatillinen tutkinto	.128 p= .427 (N=360)	-.141 p= .021 (N=359)	.005 p= .782 (N=359)	-.068 p= .408 (N=359)	-.012 p= .064 (N=357)	.085 p= .918 (N=359)	-.089 p= .327 (N=356)
Korkeakoulu tai ammattikorkeakoulu	.216 p= .497 (N=218)	-.087 p= .421 (N=219)	-.054 p= .761 (N=219)	.170 p= .690 (N=219)	.179 p= .052 (N=218)	.366 p= .035 (N=220)	.054 p= .624 (N=219)

Kouluterveydenhuolto ala-asteella: Tyytyväisyys kouluterveydenhuoltoon ei näyttäisi olevan yhteydessä vastaajien asuinalueiden tulotason sen paremmin kuin muihinkaan tarkastelussa mukana oleviin asuinalueen piirteitä ilmentäviin tekijöihin kuten esim. työttömyysasteeseen, kerrostalojen osuuteen asuinrakennuksista (liite 6 taulukko 1). Myöskään vastaajien koulutustaustan vakioiminen ei tuo esille tilastollisesti merkitsevää yhteyttä asuinalueen tulotason ja kouluterveydenhuoltoon liittyvän tyytyväisyyden välillä (taulukko 5).

Opetus ala-asteella: Ala-asteen opetuksen hyvyyttä ilmaisevat mielipiteet eivät vaikuta olevan merkitsevästi yhteydessä asuinalueen tulotasoja ilmentävään tekijään (taulukko 5). Tyytyväisyys ala-asteen opetukseen laatuun näyttäisi olevan selkeämmin ja voimakkaammin yhteydessä asuinalueen etäisyyttä kaupungin keskustasta ilmentävään asuinalueen tyyppiin kuin tulotason sinänsä. Kuitenkin tulotaso on ainakin jossakin määrin yhteydessä asuinalueen tyyppiin - varakkaammat asuvat yleensä esikaupunkialueilla kauempana keskustoista (liite 1 taulukko 1). Haja-asutusalueella sijaitsevilla asuinalueilla oltiin useammin tyytymättömämpiä ala-asteen opetukseen kuin keskustan alueilla (liite 6 taulukko 1).

Henkilöstö ala-asteella: Tarkasteltaessa vastaajien käsityksiä ala-asteen henkilöstöstä voidaan havaita tilastollisesti merkitsevä, heikko yhteys asuinalueen tulotason ja henkilökuntaan liittyvän tyytyväisyyden välillä. Koulutusryhmittäisessä tarkastelussa huomio kiinnittyy peruskoulu- ja korkeakoulututkinnon suorittaneiden vastaajien joukkoon (taulukko 5). Heidän ryhmässään korkeamman tulotason alueen asukkaat antoivat hieman paremman arvosanan koulujen henkilökunnalle kuin matalan tulotason alueen asukkaat. Korkeasti koulutettujen vastaajien keskuudessa tulos on myös tilastollisesti merkitsevä. Henkilökuntaan liittyvä tyytyväisyys ei näyttäisi kuitenkaan olevan yhteydessä muihin asuinalueiden ominaisuuksia kuvaaviin muuttujiin kuten esim. työttömyysaste, asuinalueen tyyppi, kerrostalojen tai omistusasuntojen osuuteen asuinrakennuksista (liite 6 taulukko 1).

Ala-asteen koulun ilmapiiri ja turvallisuus: Käsitykset koulun ilmapiiristä ja turvallisuudesta vaihtelevat siten, että matalamman tulotason asuinalueilla asukkaat arvioivat koulun ilmapiirin ja turvallisuuden hieman huonommaksi kuin korkeamman tulotason asuinalueilla (liite 6 taulukko 1). Miten kuva muuttuu tarkasteltaessa koulutustasoltaan erilaisia vastaajaryhmiä? Tällöin voidaan todeta vastaajien arvioivan koulun ilmapiirin ja turvallisuuden sitä useammin hyväksi mitä korkeamman tulotason alueella hän asui. Korkeasti koulutettujen

keskuudessa yhteys on varsin voimakas. Korkeasti koulutetut vaikuttavat suhtautuvan erityisen kriittisesti koulun ilmapiiriin ja turvallisuuteen liittyviin kysymyksiin. (Taulukko 5.)

Tyytymättömyys koulun ilmapiiriin ja turvallisuuteen näyttäisi olevan yhteydessä asuinalueen kerrostalovaltaisuuteen, työttömyysasteeseen ja omistusasuntojen vähäisyyteen. Asuinalueilla, missä asuu korkeasti koulutettuja ja hyvätuloisia omistamissaan pientaloissa, ala-asteen koulut saavat paremmat arvosanat kuin kerrostalovaltaisilla, korkeamman työttömyyden asuinalueilla. (Liite 6 taulukko 1.)

Ala-asteen koulun tilat ja varusteet: Ala-asteen koulun tilojen kuntoa ja varusteita koskevat arviot vaikuttavat olevan varsin riippumattomia asuinalueen tulotasosta. Myöskään koulutukselliselta taustaltaan erilaisten väestöryhmien mielipiteitä vertailtaessa ei ole havaittavissa, että asuinalueen tulotasolla olisi yhteyttä arvioihin ala-asteen koulujen tiloista ja kunnosta (taulukko 5). Näyttäisi siltä, että ala-asteen koulujen tilojen ja varustetason hyvyys kuten myös puutteellisuuskin vaihtelee asuinalueen ominaispiirteistä riippumatta.

6.2.2 Koulunkäyntiasiat yläasteella

Ylä-asteen koulut sijaitsevat kaupunkiseudulla huomattavasti harvemmassa kuin ala-asteen koulut. Hieman yli puolet asuinalueista on vailla omaa ylä-asteen koulua - hyvätulaiset asuinalueet useammin kuin matalan tulotason alueilla.

Näkemyksiä peruskoulun yläasteen koulusta kartoitettiin kysymyksellä, jossa vanhempia pyydettiin antamaan arvosana erilaisista koulunkäyntiin liittyvistä seikoista (liite 5 kysymys 21). Alkuperäisessä kysymyksessä ollut viisiportainen asteikko on muutettu analyysia varten kolmiportaiseksi (ks. s. 69). Kaikista vastaajista noin 8% oli vastannut yläastetta koskeviin kysymyksiin.

Tarkasteltaessa vastaajien käsityksiä yläasteen koulunkäyntiin liittyvien asioiden hyvyydestä voidaan havaita suurimman osan vastaajista antavan arvosanan hyvä. Yläasteen oppilaiden vanhemmat tuntuvat suhtautuvan kuitenkin kautta linjan kriittisemmin koulunkäyntiin liittyviin asioihin kuin ala-asteella olevien oppilaiden vanhemmat. Keskinen (1995, 34 - 35) huomauttaa, että yläasteeseen kouluun liittyvä tyytymättömyys johtuu todennäköisesti "tyytymättömyydestä" murrosikäisiin lapsiin, joiden kanssa on todennäköisemmin enemmän on-

gelmia ja kiistoja kuin ala-asteikäisten kanssa. Huomioitavaa on, että yläasteen oppilaiden vanhemmat valitsevat ala-asteen oppilaiden vanhempia useammin vaihtoehdon "ei hyvä eikä huono". Voisiko tämä johtua siitä, että vanhemmat eivät ehkä seuraa niin tiiviisti yläasteikäisten lastensa koulunkäyntiä kuin ala-asteella olevien lastensa koulunkäyntiasioita? (Liite 1 taulukko 4.)

Ylipäättänsä tyytyväisyys yläasteen koulunkäyntiasioihin ei vaikuttaisi olevan merkitsevästi yhteydessä asuinalueen tulotason. Ainoastaan pari yksittäistä havaintoa näyttäisi tukevan tutkimushypoteesia. Ylioppilas- tai ammatillisen tutkinnon suorittaneet arvioivat yleiseltä tasoltaan yläasteen koulut sitä paremmaksi mitä korkeamman tulotason asuinalueella he asuvat. Tulos on myös lähellä tilastollista merkitsevyyttä ($p < .066$). Tarkasteltaessa tyytyväisyyden ja tyytymättömyyden suhdetta asuinalueen ominaispiirteitä ilmentäviin muuttujiin voidaan havaita, että tyytymättömyys yläasteeseen näyttäisi liittyvän jossakin määrin asuinalueen suhteellisen korkeaan työttömyysasteeseen. Voisiko tässä tapauksessa tyytymättömyys yläasteen kouluun liittyä ko. opetuspalvelun saavutettavuuteen? Yläasteen koulut sijaitsevat huomattavasti harvemmassa kuin ala-asteen koulut, joten yläasteella olevien lasten koulumatkat ovat todennäköisesti pitempiä. Jos koulumatka on alle viisi kilometriä, ei kunnilla ole lakisääteistä velvollisuutta järjestää koulukuljetusta (Niemi & Ojala, 1996, 15). Tällaisessa tapauksessa koulumatkasta aiheutuneet kustannukset saattavat aiheuttaa tyytymättömyyttä etenkin työttömien ja pienituloisten keskuudessa.

Seuraavassa tarkastellaan vielä lyhyesti kunkin osa-alueen tulokset:

Yläasteen koulut yleensä: Yhteyden voimakkuutta mittaava gammakerroin ilmaisee, että peruskoulu-, ylioppilas- tai ammatillisen tutkinnon suorittaneiden keskuudessa yläasteen koulu yleensä arvioidaan sitä paremmaksi mitä paremman tulotason alueella vastaaja asui. Hyvin lähellä tilastollista merkitsevyyttä on tulos, jonka mukaan ylioppilas- tai ammatillisen tutkinnon suorittaneet vastaajat ovat sitä tyytyväisempiä yläasteen kouluun mitä paremman tulotason alueella he asuvat. Korkeammin koulutetun väestönosan keskuudessa yhteyden suunta muuttuu, joskin yhteys on todennäköisesti sattumaa. (Taulukko 6.) Yläasteen koulun saamat arviot näyttävät olevan yhteydessä myös asuinalueen työttömyysasteeseen. Korkeamman työttömyyden asuinalueilla ollaan useammin tyytymättömiä kouluun kuin matalamman työttömyysasteen asuinalueilla (liite 6 taulukko 2).

Kodin ja koulun yhteistyö ylä-asteella: Arviot kodin ja koulun yhteistyön laadusta ei näytä olevan yhteydessä asuinalueen tulotasoon tai muihinkaan asuinalueen ominaisuuksia kuvaaviin tekijöihin (liite 6 taulukko 2). Koulutustasoltaan erilaisten väestöryhmien keskuudessa ei ole havaittavissa merkitseviä eroavaisuuksia kodin ja koulun välisen yhteistyötä koskevissa käsityksissä (taulukko 6).

Kouluterveydenhuolto ylä-asteella: Käsitykset yläasteen kouluterveydenhuollon hyväydestä eivät merkitsevästi vaihtelee tulotasoltaan erilaisten asuinalueiden välillä. Vastaajien koulutustason vakioiminen ei juurikaan tuo valaistusta asiaan. Vaikka matalimmin koulutettujen keskuudessa asuinalueen tulotaso näyttäisikin olevan jonkin verran yhteydessä käsityksiin kouluterveydenhuollon laadusta, johtuu tulos melko varmasti sattumasta (taulukko 6). Kouluterveydenhuoltoon liittyvät käsitykset eivät saa muutoinkaan selitystä asuinalueen ominaispiirteistä (liite 6 taulukko 2).

TAULUKKO 6. Asuinalueen tulotaso ja yläasteen koulunkäyntiin liittyvien tekijöiden hyväys vastaajien koulutustason mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997. (gammakerroin G)

Vastaajien oma koulutustaso	Koulu yleensä	Kodin ja koulun yhteistyö	Kouluterveydenhuolto	Opetus	Henkilökunta	Ilmapiiri ja turvallisuus	Tilojen kunto ja varusteet
Perus-, keski- tai kansakoulu	.262 p= .298 (N=125)	.181 p= .679 (N=125)	.208 p= .736 (N=124)	.200 p= .231 (N=124)	.121 p= .673 (N=125)	.059 p= .649 (N=125)	.066 p= .059 (N=125)
Ylioppilas tai ammatillinen tutkinto	.235 p= .066 (N=217)	.077 p= .865 (N=216)	.033 p= .904 (N=216)	.139 p= .449 (N=217)	.135 p= .446 (N=216)	.131 p= .463 (N=216)	.063 p= .919 (N=356)
Korkeakoulu tai ammattikorkeakoulu	-.068 p= .435 (N=146)	-.073 p= .973 (N=145)	.030 p= .516 (N=144)	.000 p= .711 (N=143)	-.118 p= .320 (N=144)	-.067 p= .228 (N=144)	-.150 p= .361 (N=143)

Opetus ylä-asteella: Vaikka vastaajien antamat arviot yläasteen opetuksen laadusta näyttäisivät olevan varsin riippumattomia asuinalueen tulotasosta, täsmentää vastaajien koulutusryhmittäinen tarkastelu jossakin määrin kuvaa. Voimakkaimmin tyytyväisyys opetukseen näyttäisi olevan yhteydessä asuinalueen tulotasoon matalasti koulutettujen keskuudessa. Sattuman todennäköisyys on jopa 23%, joten ajatus täytyy hylätä. Mitä korkeammin koulutetuista on

kysymys, sitä heikompi on asuinalueen tulotason yhteys käsityksiin yläasteen opetuksesta ja sitä todennäköisemmin on kysymys sattumasta. (Taulukko 6.) Käsitys opetuksen laadusta ei näytä olevan yhteydessä muihinkaan asuinalueen ominaisuuksia ilmentäviin tekijöihin (liite 6 taulukko 2.)

Ylä-asteen henkilöstö: Asuinalueen piirteitä kuvaavat tekijät, kuten alueen tulotasokaan, eivät vaikuttaisi olevan yhteydessä käsityksiin yläasteen henkilökunnasta (liite 6 taulukko 3). Vastaajien koulutustason mukainen tarkastelu täsmentää hieman kuvaa (taulukko 6). Tulokset vihjaavat hieman siihen suuntaan, että yläasteen henkilökunta saamat arvosanat vaihtelevat koulutukseltaan eritasoisten vastaajaryhmien välillä. Tulokset eivät kuitenkaan ole yleistettävissä.

Ilmapiiri ja turvallisuus ylä-asteella: Asuinalueen tulotasolla tai muullakaan alueiden ominaispiirteitä ilmentävällä tekijällä ei näyttäisi olevan tilastollisesti merkittävää vaikutusta asukkaiden näkemyksiin yläasteen koulun ilmapiiristä ja turvallisuudesta (liite 6 taulukko 3). Koulutustaustaltaan erilaisten väestöryhmien välisten mielipiteiden välinen vertailu muuttaa hieman, joskaan ei merkittävästi, kuvaa. Kuten useimpien yläasteen koulunkäyntiin liittyvisä asioiden suhteen yhteyden suunta on korkeasti koulutettujen keskuudessa päinvastainen kuin matalamman tulotason väestöryhmien keskuudessa. Tulokset eivät kuitenkaan ole yleistettävissä. (Taulukko 6.)

Tilat ja varusteet ylä-asteella: Arviot koulun tilojen kunnosta ja turvallisuudesta eivät näyttäisi olevan yhteydessä asuinalueen tulotasoon, muutoin kuin matalasti koulutettujen keskuudessa. Heidän keskuudessaan matalan tulotason asuinalueilla asuvat antavat yläasteen tiloille ja varustelutasolle heikomman arvosanat kuin korkeamman tulotason alueilla asuvat (taulukko 6). Yhteys on tosin varsin heikko. Vastaajan koulutusaste näyttäisi liittyvän voimakkaammin ja merkittävämmiin koulun tiloja ja varustelutasoa koskeviin arvioihin kuin esim. työttömyysaste, omistusasuntojen osuus tai kerrostalovaltaisuus (liite 6 taulukko 3). Huomioitavaa on myös se, että vastaajista ainoastaan puolet piti koulujen tiloja ja varustelutasoa hyvänä.

6.2.3 Koulunkäyntiasiat lukiossa

Asukkaiden näkemyksiä lukiosta kartoitettiin kysymyksellä, jossa vanhempia tai lukiolaisia itseään pyydettiin antamaan arvosana erilaisista koulunkäyntiin liittyvistä seikoista (liite 5 kysymys 22). Alkuperäisessä kysymyksessä ollut viisiportainen asteikko on muutettu analyysia varten kolmiportaiseksi (ks. s. 69). Kaikista vastaajista noin 6% vastasi lukion koulunkäyntiasioihin liittyviin kysymyksiin. Lukioasteen oppilaitoksia sijaitsee alueilla jotakuinkin yhtä tiheästi kuin yläasteenkin kouluja. Alemman tulotason asuinalueista yli puolet on sellaisia, joissa sijaitsee lukioasteen koulu. Sitä vastoin ylemmän tulotason asuinalueilla lukioasteen kouluja on hieman harvemmassa.

Vastaajat arvioivat lukion yleensä paremmaksi kuin yläasteen koulut. Lukiolaiset tai lukiolaisten vanhemmat pitivät kuitenkin kodin ja koulunvälistä yhteistyötä sekä kouluterveydenhuoltoa huonompana kuin ylä- tai ala-astelaisten vanhemmat. Sitä vastoin opetus, henkilökunta sekä koulun ilmapiiri ja turvallisuus arvioitiin paremmiksi lukioissa kuin yläasteen kouluissa. Lukion tilojen kuntoon ja varustelutasoon tyytyväisiä oli noin puolet vastanneista. Tämä tulos oli saman suuntainen muidenkin kouluasteen koulujen ollessa kyseessä. (Liite 1 taulukko 5.)

Lukiolaisten tai heidän vanhempiensa koulunkäyntiin liittyvien käsitysten tarkastelua suhteessa asuinalueiden tulotason hankaloittaa osaltaan se, että kysymyksiin vastanneista ainoastaan 14 % asui matalamman tulotason asuinalueilla, kun sitä vastoin ylimmän tuloluokan asuinalueilla asui 32%. Tämä viittaa osaltaan siihen, että hyvätuloisten ja korkeasti koulutettujen vanhempien lapset menevät useammin lukioon kuin sosioekonomiselta statukseltaan matalamman tulotason perheiden lapset. (Vrt. Karisto & Monté 1997; Kivinen & Rinne 1993.)

Tyytyväisyys lukion koulunkäyntiasioihin ei vaikuta kovin selvästi olevan yhteydessä asuinalueen tulotason. Ehkäpä selkeimmin asuinalueen tulotaso liittyy kysymykseen lukion tiloista ja varusteista. Hyvätuloisilla asuinalueilla asuvat vastaajat ovat näyttävät olevan useimmin tyytymättömiä asiantilaan kuin matalamman tulotason asuinalueilla asuvat. Tulosta tukee myös asuinalueiden ominaispiirteiden tarkastelu. Pientalovaltaisilla omistusasuntojen asuinalueilla ollaan todennäköisemmin tyytymättömiä koulun varustelutasoon kuin kerrostalovaltaisilla asuinalueilla. Yhteys on samansuuntainen riippumatta vastaajien koulutuksellisesta taustasta - tosin yhteyden tilastollinen merkitsevyys heikkenee.

Tulokset vihjaavat hienokseltaan siihen suuntaan, että parempituloisten asuinalueilla asuvat arvioivat kodin ja koulun välinen yhteistyön sekä lukion henkilöstön paremmaksi kuin matalan tulotason asuinalueilla asuvat. Sitä vastoin kouluterveydenhuoltoon ovat todennäköisemmin tyytyväisempiä kerrostalovaltaisilla, matalamman tulotason asuinalueilla asuvat - etenkin ylioppilas- tai ammatillisen tutkinnon suorittaneiden keskuudessa. Kerrostalovaltaiset asuinalueet ovat keskimäärin matalamman tulotason alueita, joiden asukkaille kouluterveydenhuollon merkitys on suurempi kuin varakkaimmille vastaajille, jotka halutessaan voivat hankkia terveydenhoitopalvelut mm. yksityiseltä sektorilta. Ihmisillä on taipumus arvostaa sellaista palvelua mitä kokee itse tarvitsevänsä (vrt. Forma 1998).

Seuraavassa tarkastellaan vielä lyhyesti kunkin osa-alueen tulokset:

Lukio yleensä: Asuinalueen tulotaso ei näyttäisi juurikaan vaikuttavan lukion saamiin arvosanoihin. Tarkasteltaessa lähemmin vastaajien antamia arvosanoja suhteessa vastaajien koulutustaustaan voidaan havaita, että korkeasti koulutettujen antamat arvosanat ovat voimakkaimmin yhteydessä asuinalueen tulotasoon. Matalammin koulutettujen keskuudessa asuinalueen tulotason yhteys tyytyväisyyteen on varsin heikko. Kuitenkaan tulokset eivät ole yleistettävissä. (Taulukko 7). Myöskään asuinalueita kuvaavat muuttujat eivät näyttäisi selittävän lukioon kohdistuvia arvioita (liite 6 taulukko 3).

Kodin ja koulun välinen yhteistyö lukiossa: Arviot kodin ja koulun välisestä yhteistyöstä näyttäisivät korkeasti koulutettujen keskuudessa olevan selkeimmin yhteydessä asuinalueen tulotasoon. Hyvätuloisten asuinalueilla yhteistyö arvioidaan hieman paremmaksi kuin matalan tulotason alueilla asuvat. Heikommin koulutettujen vastaajien antamat arviot eivät taas näyttäisi olevan yhteydessä asuinalueen tulotasoon. (Taulukko 7.) Miten yhteistyötä koskevat arviot ovat yhteydessä asuinalueita kuvaaviin muuttajiin? Näyttäisi siltä, että tulotason ja vastaajan koulutustason lisäksi myös omistusasuntojen osuus ja työttömyysaste ovat yhteydessä kodin ja koulun välisen yhteistyön saamiin arvioihin - tosin varsin heikosti. Kuitenkin muuttajien väliset korrelaatiot ovat varsin loogisia - näyttää hienokseltaan siltä, että asuinalueen tulotason, omistusasuntojen osuuden ja vastaajien koulutustason noustessa sekä työttömyysasteen pienentyessä yhteistyö arvioidaan paremmaksi. (Liite 6 taulukko 3.)

TAULUKKO 7. Asuinalueen tulotaso ja lukion koulunkäyntiin liittyvien tekijöiden hyvyys vastaajien koulutustason mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997. (gammakerroin G)

Vastaajien oma koulutustaso	Koulu yleensä	Kodin ja koulun yhteistyö	Kouluterveydenhuolto	Opetus	Henkilökunta	Ilmapiiri ja turvallisuus	Tilojen kunto ja varusteet
Perus-, keski- tai kansakoulu	-.038 p= .682 (N=84)	.031 p= .955 (N=81)	-.055 p= .897 (N=81)	-.151 p= .864 (N=81)	-.171 p= .339 (N=80)	-.188 p= .671 (N=80)	-.223 p= .218 (N=80)
Ylioppilas tai ammatillinen tutkinto	.042 p= .989 (N=195)	-.023 p= .412 (N=194)	-.212 p= .359 (N=193)	.113 p= .587 (N=193)	.145 p= .362 (N=193)	-.071 p= .763 (N=193)	-.184 p= .299 (N=190)
Korkeakoulu tai ammattikorkeakoulu	-.260 p= .491 (N=113)	.156 p= .155 (N=113)	.038 p= .559 (N=112)	.139 p= .337 (N=113)	-.123 p= .296 (N=111)	.135 p= .672 (N=113)	-.218 p= .404 (N=113)

Kouluterveydenhuolto lukiossa: Tyytyväisyys lukion kouluterveydenhuoltoon ei näyttäisi olevan merkitsevästi yhteydessä asuinalueen tulotason. Voimakkaimmillaan yhteys on ylioppilaiden tai ammatillisen tutkinnon suorittaneiden vastaajien keskuudessa - asuinalueen tulotason noustessa tyytyväisyys kouluterveydenhuoltoon laskee. (Taulukko 7.) Muuttujien välisten korrelaatioiden tarkastelu vihjaa siihen suuntaan, että kerrostalovaltaisilla asuinalueilla oltaisiin hieman tyytyväisempiä lukion kouluterveydenhuoltoon kuin pientalovaltaisilla asuinalueilla. (Liite 6 taulukko 3.)

Opetus lukiossa: Lukio-opetuksen saamien arvioiden yhteyden suunta asuinalueen tulotason vaihtelee riippuen vastaajan koulutustasosta. Sinänsä vastaajan koulutustaso tai alueiden tulotaso eivät ole kovinkaan selitysvomaisia. Lukuun ottamatta peruskoulun suorittaneiden ryhmää vastaajat vaikuttaisivat olevan hienokseltaan sitä tyytyväisempiä opetukseen mitä korkeamman tulotason asuinalueilla he asuvat. Myöskin asuinaluetta kuvaavien muuttujien yhteys lukio-opetuksen arvioihin viittaa hieman tähän suuntaan. Tulokset eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä.

Lukion henkilöstö: Kuten useimpien lukion koulunkäyntiin liittyvien asioiden kohdalla vaihtelevat arviot lukion henkilöstöstä riippuen vastaajien koulutuksellisesta taustasta. Kunkin väestöryhmän yhteydessä henkilöstöä koskevien arvioinnin yhteys asuinalueen tulotason ei kuitenkaan ole tilastollisesti merkitsevä. Vastaajien koulutuksellinen taustakaan ei ole riittävän selitysvomainen. Ylioppilas- tai ammatillisen tutkinnon suorittaneet vastaajat arvioivat lukion henkilöstön sitä paremmaksi mitä korkeampi on heidän asuinalueensa tulotaso. Sitä

vastoin peruskoulun tai vastaavan sekä korkeakoulututkinnon suorittaneiden keskuudessa asia on päinvastoin - matalan tulotason asuinalueilla asuvat arvioivat henkilöstön todennäköisesti paremmaksi kuin korkean tulotason asuinalueella asuvat. (Taulukko 7.) Asuinalueiden ominaispiirteitä kuvaavien muuttujien tarkastelu ei juurikaan selvennä kuvaa. (Liite 6 taulukko 3.)

Lukion ilmapiiri ja turvallisuus: Arviot lukion ilmapiiristä ja turvallisuudesta eivät myöskään vaikuta olevan merkitsevästi yhteydessä asuinalueen tulotasoon tai vastaajien koulutustasoon. Muuttujien tarkastelu viittaa hienokseltaan siihen suuntaan, että korkeasti koulutettujen keskuudessa ollaan sitä tyytyväisempiä mitä paremman tulotason alueella asutaan. Matalammin koulutettujen vastaajien joukossa yhteys oli päinvastainen. (Taulukko 7.) Asuinalueiden ominaispiirteitä kuvaavien muuttujien tarkastelu ei juurikaan selvennä kuvaa (liite 6 taulukko 3.)

Lukion tilat ja kunto: Vastaajat ovat sitä tyytymättömämpiä lukion tilojen kuntoon ja varustetasoon mitä korkeamman tulotason asuinalueella hän asuu. Tulos on myös tilastollisesti merkitsevä ($p = .007$). Vastaajien koulutustason vakioiminen ei muuta kuvaa, vaan yhteys säilyy saman suuntaisena. Toisin sanoen hyvätuloiset suhtautuvat varsin kriittisesti asiaan riippumatta vastaajan koulutustasosta. (Taulukko 7.) Asuinalueiden ominaispiirteitä ilmentävien muuttujien yhteys vastaajien antamiin lukion tilojen kuntoa ja varustetasoa koskeviin arvioihin tukee saatua tulosta. Pientalojen ja omistusasuntojen osuuden noustessa lisääntyy tyytymättömyys koulujen tiloihin ja varusteisiin. (Liite 6 taulukko 3.)

6.2.4 Muut koulupalvelut

Vastaajia pyydettiin esittämään mielipiteensä siitä, miten hyvin tietyt asiat ovat heidän asuinkunnassaan (liite 5 kysymys 37). Arviointia pyydettiin mm. kansalais- ja työväenopistoista, nuorten ammattikoulutuksesta sekä aikuiskoulutuksesta. Alkuperäisessä kysymyksessä ollut viisiportainen asteikko on muutettu analyysia varten kolmiportaiseksi (ks. s. 69). Analysoitaessa vastaajien käsityksiä em. palveluista suhteessa asuinalueen tulotasoon on aineistosta jätetty pois ne, jotka olivat valinneet vaihtoehdon "en osaa sanoa".

Vastaajat pitivät kansalais- ja työväenopistojen, nuorten ammatillisen koulutuksen sekä aikuiskoulutuksen tilaa yleisesti varsin hyvänä asuinkunnassaan. Erittäin tai melko huonona piti asiantilaa näiden koulutuspalvelujen kohdalla varsin pieni osa. Sitä vastoin "en osaa sanoa" -

vastaajien osuus vaihteli kysymyskohtaisesti. Hieman vajaa kolmannes (29%) vastaajista ei osannut sanoa mielipidettään kansalais- ja työväenopistoista. Nuorten ammattikoulutukseen liittyvän kysymyksen yhteydessä heidän osuutensa oli noin puolet (51%) ja aikuiskoulutukseen liittyvän kysymyksen yhteydessä taas kaksi viidesosaa (41%). Ne vastaajat, jotka olivat valinneet vaihtoehdon "en osaa sanoa", jakautuivat kunkin kysymyksen yhteydessä tulotasoltaan erilaisille asuinalueille jota kuinkin samassa suhteessa kuin vastaajat yleensäkin. Kansalais- ja työväenopistojen ollessa kyseessä "en osaa sanoa" -vastausten antajat ovat useammin peruskoulun tai vastaavan suorittaneita kuin mitä voisi olettaa sen perusteella miten otokseen valitut vastaajat yleensä jakautuvat koulutustason mukaan. Tämä johtunee mitä todennäköisemmin siitä, että peruskoulun tai vastaavan suorittaneet eivät osallistu siinä määrin kansalaisopiston tarjoamaan opetukseen kuin korkeammin koulutetut (vrt. Hyvää helvetin halvalla 2001).

Tyytyväisyys asuinkunnan kansalais- ja työväenopistoihin näyttäisi olevan selkeimmin yhteydessä asuinalueen tulotasoon korkeasti koulutettujen vastaajien keskuudessa. Tyytyväisyys ao. palveluihin kasvaa asuinalueen tulotason noustessa. Voisiko tyytyväisyys tässäkin yhteydessä liittyä palvelun saavutettavuuteen? Hyvätuloisilla on paremmat mahdollisuudet liikkumiseen, joten harrastuspaikan sijainnilla ei ole heille ehkä niin suurta merkitystä. Toisaalta heikompituloiset asuvat useimmin keskusta-alueilla tai lähiöissä missä työväen- ja kansalaisopistojen kurssitarjonta ei ehkä riitä tyydyttämään kysyntää toisin kuin kärkikunnan naapurikunnassa, missä mahdollisuudet mahtua kurssille ovat ehkä paremmat. Osaltaan kysymys voisi olla siis palvelun saavutettavuudesta.

Sitä vastoin tyytymättömyys nuorten ammattikoulutuksen näyttäisi lisääntyvän asuinalueen tulotason noustessa riippumatta juurikaan vastaajien koulutuksellisesta taustasta. Aineiston perusteella ei voida vastata liittykö tyytymättömyys palvelun saavutettavuuteen vai koulutustarjontaan sinänsä. Ehkä hyvätuloiset eivät löydä sellaisia kursseja, jotka kehittävät heidän ammatillisia taitojaan edelleen (vrt. Kivinen & Rinne 1993). Tätä ajatusta puoltaa myös se seikka, että aikuiskoulutukseen tyytyväisiä löytyy todennäköisemmin kerrostalovaltaisilla, matalan tuloluokan asuinalueilla asuvien työttömien keskuudesta.

Vastaavasti tyytymättömyys aikuiskoulutuksen asiantilaan näyttäisi lisääntyvän siirryttäessä ylemmän tulotason asuinalueille. Ylioppilaiden ja ammatillisen tutkinnon suorittaneiden keskuudessa yhteys on voimakkain ja myös tilastollisesti merkitsevä. Onko kysymys palvelun

saavutettavuudesta vai opetuspalvelun laadun heikkoudesta? Kysymykseen ei voida vastata aineiston pohjalta. Tyytymättömyys liittyy todennäköisesti ammatillisten koulutuspalvelujen heikkoon saavutettavuuteen ja heijastaa osaltaan hyvätuloisten koulutuksella antamaa arvoa. Ammatilliset oppilaitokset sijaitsevat harvassa etenkin hyvätuloisten asuinalueiden ollessa kyseessä, joten osaltaan tyytymättömyys saattaisi liittyä ammattikoulujen saavutettavuuteen.

Kansalais- ja työväenopistot: Asuinalueen tulotaso sinänsä ei selitä juurikaan tyytyväisyyttä tai tyytymättömyyttä kansalais- ja työväenopistoihin. Tarkasteltaessa lähemmin asukkaiden mielipiteitä asuinkuntansa kansalais- ja työväenopistoista voidaan havaita, että korkeasti koulutettujen keskuudessa matalamman tulotason asuinalueilla asuvat olivat jonkin verran tyytymättömämpiä ko. palveluihin kuin tulotasoltaan paremman asuinalueen asukkaat. Tulos on myös tilastollisesti merkitsevä. (Taulukko 8.) Myös asuinalueiden ominaisuuksia ilmentävien muuttujien tarkastelu viittaa samaan suuntaan. Tyytyväisyys näyttäisi hienokseltaan kasvavan samalla kun asuinalueen omistusasuntojen osuus kasvaa.

TAULUKKO 8. Asuinalueen tulotaso ja muiden koulutuspalvelujen hyvyys vastaajien koulutustason mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997. (gammakerroin G).

Vastaajien oma koulutustaso	Kansalais- ja työväenopistot	Nuorten ammattikoulutus	Aikuiskoulutus
Perus-, keski- tai kansakoulu	.010 p= .791 (N=1029)	-.175 p= .148 (N=724)	-.105 p= .124 (N=850)
Ylioppilas tai ammatillinen tutkinto	.001 p= .642 (N=2021)	-.174 p= .032 (N=1434)	-.207 p= .009 (N=1716)
Korkeakoulu tai ammattikorkeakoulu	.261 p=.042 (N=950)	-.166 p= .153 (N=525)	-.091 p= .667 (N=741)

Nuorten ammatillinen koulutus: Tyytyväisyys nuorten ammattikoulutukseen liittyviin seikkoihin näyttäisi olevan jonkin verran käänteisesti yhteydessä asuinalueen tulotasoon kaikissa koulutusryhmissä. Toisin sanoen korkeamman tulotason asuinalueilla ollaan hieman useammin sitä mieltä, että nuorten ammattikoulutuksen asiantila on huonosti. Tulos on tilastollisesti merkitsevä ylioppilas- tai ammattitutkinnon suorittaneiden keskuudessa, mutta myös muiden koulutusryhmien kohdalla merkitsevyys on suhteellisen korkealla tasolla (taulukko 8).

Asuinalueen muut ominaispiirteet eivät näyttäisi olevan merkityksellisessä yhteydessä nuorten ammatilliseen koulutukseen liittyvässä tyytyväisyyteen.

Aikuiskoulutus: Tyytyväisyys asuinkunnan aikuiskoulutustilanteeseen näyttäisi olevan käänteisessä yhteydessä asuinalueen tulotasoon lukuun ottamatta korkeasti koulutettujen ryhmää (taulukko 8). Tyytyväisten asukkaiden osuus hieman kasvaa siirryttäessä matalamman tulotason alueille. Voimakkaimmillaan yhteys on ylioppilas-, tai ammattitutkinnon suorittaneiden vastaajien keskuudessa. Tarkasteltaessa tyytyväisyyttä suhteessa asuinalueen muihin ominaispiirteisiin voidaan havaita tyytyväisimpien vastaajien löytyvän todennäköisemmin työttömien, matalatuloisten, keskustan kerrostaloissa asuvien keskuudesta.

6.3 Kulttuuripalvelujen käyttö ja tyytyväisyys niiden riittävyteen

6.3.1 Yleiskuva kulttuuripalvelujen käytöstä ja riittävydestä

Kulttuuripalveluita tarkasteltaessa on kyselyssä kiinnitetty huomiota palvelujen tarjontaan ja palvelujen käyttöön. Palvelujen käyttöä kartoitettaessa on vastaajaa pyydetty arvioimaan kuinka monta kertaa kutakin palvelua hän on käyttänyt viimeisen 12 kuukauden aikana (liite 5 kysymys 32). Palvelujen tarjonnan riittävyttä on taas selvitetty kysymällä onko vastaajan asuinkunnassa ko. palveluita riittävästi hänen tarpeitaan ajatellen (liite 5 kysymys 33).

Tarkastelemalla näihin kahteen kysymykseen annettuja vastauksia voidaan arvioida ainakin jossakin määrin miten palvelujen kysyntä ja tarjonta kohtaavat tulotasoltaan erilaisilla asuinalueilla. "En osaa sanoa" -vaihtoehdon valinneiden vastaukset on jätetty pois analysointi vaiheessa. Ketkä sitten valitsivat vaihtoehdon "en osaa sanoa" ? Asuinalueen tulotasolla ei näyttäisi olevan merkitystä, mutta tiedusteltaessa kirjastopalvelujen ja elokuvien riittävyttä voidaan havaita peruskoulun tai vastaavan suorittaneiden vastaavat odotettua useammin "en osaa sanoa". Tämä liittyyne siihen, että matalammin koulutetut käyttävät kulttuuripalveluita yleensä vähemmän kuin korkeammin koulutetut (esim. Viitanen 1999).

Taloudellisen ja kulttuurisen eliitin kulttuuripalvelujen käyttö näyttäisi jonkin verran eroavan toisistaan. Hyvätuloisten keskuudessa kulttuuripalvelujen käyttö vaihtelee koulutukselliselta taustaltaan erilaisten väestöryhmien välillä. Peruskoulun tai vastaavan suorittaneet käyvät konserteissa, taidenäyttelyissä ja elokuvissa sitä useammin mitä korkeamman tulotason asuin-

alueilla he asuvat. Sitä vastoin korkeammin koulutettujen keskuudessa asiantila on päinvastainen - matalan tulotason asuinalueilla asuvat käyvät hieman useammin kulttuuritapahtumissa kuin korkeamman tulotason asuinalueilla asuvat. Esim. korkeasti koulutettujen keskuudessa kulttuuripalveluita käyttävät erityisesti keskusta-alueilla asuvat urbaanit kansalaiset, joille kaupunki gallerioineen ja kahviloineen on eräänlainen olohuoneen jatke (vrt. Knuuti 2000). Kysymys on erilaisesta elämän tyylyttämisestä, joka myös osaltaan erottelee väestöryhmiä (vrt. Ilmonen 1997, 20 -23).

Havainnot kirjastojen käytöstä näyttävät olevan saman suuntaiset kuin aiemmissakin tutkimuksissa. Kirjastopalvelut ovat kaikkein suosituimpia kunnallisista kulttuuripalveluista. Kirjastoja käyttävät eniten nuoret, korkeasti koulutetut matalan tulotason asuinalueilla asuvat. Korkeasti koulutetut ja nuoret käyttävät kirjastopalveluja enemmän kuin matalammin koulutetut tai iäkkäämmät henkilöt. Tulojen noustessa kirjastopalvelujen käyttö vähenee. Korkeammat tulot lisäävät ajankäyttö- ja harrastusmahdollisuuksia vaihtoehtoisilla areenoilla. (Esim. Aronen 1993; Huotari 1992; Kytö 1999; Viitanen 1999.)

Käytetyimmän kulttuuripalvelun eli kirjastopalvelujen riittävyteen ollaan varsin tyytyväisiä asuinalueesta riippumatta. Näyttäisikin siltä, että huolimatta sivukirjastojen lakkauttamisista ja kirjastoautojen pysäkkien harventamisesta, kirjastopalvelut ovat suhteellisen hyvin saavutettavissa kaupunkiseutujen alueella. Tyytyväisimpiä kulttuuripalvelujen riittävyteen ovat yleensä matalan tulotason asuinalueilla asuvat matalasti koulutetut vastaajat. Tämä johtuu ensinnäkin siitä, että tämän väestöryhmän kulttuuripalvelujen kulutus on pienempää kuin korkeammin koulutetun ja parempituloisen väestöosan (vrt. Valkonen 1997; Viitanen 1999). Toisaalta matalatuloiset asuvat todennäköisemmin varsin lähellä keskusta-alueita tai suuren väestöpohjan omaavissa lähiöissä, mistä kulkuyhteydet keskustaan ovat paremmat kuin haja-asutusalueilla tai kaupunkiseutujen laitamilla sijaitsevilla omakotialueilla (vrt. Rusanen ym. 2000).

Tyytymättömämpiä kulttuuripalvelujen riittävyteen näyttäisivät olevan hyvätuloisten asuinalueilla asuvat. Hyvätuloisilla ja siten useimmiten kaukana keskusta-alueista sijaitsevilla asuinalueilla ollaan useimmiten tyytymättömiä kulttuuripalvelujen riittävyteen, etenkin teatterien, konserttien ja taidenäyttelyiden ollessa kyseessä. Vastaavasti keskustan matalatuloisilla asuinalueilla asuvat korkeasti koulutetut, jotka myös käyttävät paljon kulttuuripalveluita, ovat selkeästi tyytyväisimpiä palvelujen riittävyteen.

6.3.2 Kulttuuripalvelut lähikuvassa

Kirjastot

Kirjastopalvelut ovat varsin suosittuja. Vastaajista yli puolet oli käynyt kirjastossa useammin kuin kolme kertaa kuluneen vuoden aikana. Viidesosa vastanneista ei ollut käynyt lainkaan kirjastossa viimeisten 12 kuukauden aikana. (Liite 1 taulukko 6.) Valtaosa vastaajista piti myös kirjastopalvelujen määrää riittävänä. Kirjastojen määrää pidettiin useimmin sopivana kuin muita kulttuuripalveluita. (Liite 1 taulukko 7.)

Tarkasteltaessa kirjastopalvelujen käytön määrä voidaan havaita, että alueen tulotaso sinänsä ei näyttäisi olevan merkitsevästi yhteydessä kirjastopalvelujen käyttöön. Mutta tarkasteltaessa vastaajien koulutustasoa kuva muuttuu. Korkeasti koulutetun väestöryhmän keskuudessa asuinalueen tulotaso on jonkin verran yhteydessä kirjastopalvelujen käyttöön siten, että matalan tulotason alueilla asuvat vastaajat käyttävät useammin kirjastopalveluita kuin korkean tulotason alueilla asuvat vastaajat. Tulos on myös tilastollisesti merkitsevä. Yliopisto- tai ammattitutkinnon suorittaneiden keskuudessa suunta on samansuuntainen, mutta heikompi. (Taulukko 9.) Miten siten asuinalueiden muut ominaispiirteet ovat yhteydessä kirjastopalvelujen käyttöön? Keskeisin tekijä koulutuksen lisäksi näyttäisi olevan ikäluokka - vanhemmat henkilöt käyvät harvemmin kirjastossa kuin nuoret.

Näkemykset kirjastopalvelujen riittävydestä eivät vaikuttaisi olevan merkitsevästi yhteydessä asuinalueen tulotasoon (taulukko 10). Tulos on saman suuntainen riippumatta vastaajien koulutuksellisesta taustasta. Mielipiteet kirjastojen riittävydestä eivät näyttäisi olevan merkitsevästi yhteydessä asuinalueiden ominaisuuksiin (liite 6 taulukko 5).

Teatterit

Vastaajista noin puolet ilmoitti käyneensä viimeksi kuluneen 12 kuukauden aikana 1-3 kertaa teatterissa. Hieman pienempi osa ei ollut käynyt teatterissa kertaakaan viimeksi kuluneen vuoden aikana. Teatteripalvelujen riittävyteen oltiin varsin tyytyväisiä. Suhteellisen pieni osa vastaajista oli tyytymättömiä teatteripalvelujen määrään - liian vähänä palvelujen määrää piti vajaa kymmenesosa ja liian suurena taas noin 5%. (Liite 1 taulukot 6 ja 7.)

Teatterissa käyntien tiheyden ja asuinalueen tulotason välillä vaikuttaisi olevan heikko positiivinen yhteys. Mitä parempituloisella asuinalueella henkilö asuu sitä useammin hän käy teatterissa Tarkasteltaessa teatterissa käyntien tiheyttä koulutustasoltaan erilaisten ryhmien keskuudessa voidaan havaita yhteyden olevan aina saman suuntainen, joskin heikko. Ainoastaan korkeasti koulutettujen keskuudessa on yhteys lähellä ($p = .059$) valittua tilastollista merkitsevyytensä. (Taulukko 9.) Tarkasteltaessa teatterissäkäyntien yhteyttä asuinalueiden muihin ominaispiirteisiin havaitaan koulutusasteen ja ikäluokan vaikuttavan asiaan - teatterissa käyvät useimmin hyvätuloiset ja iäkkäämmät henkilöt. Tulos on saman suuntainen kuin aiemmissakin tutkimuksissa (esim. Viitanen 1999). Korkeasti koulutetut ovat kiinnostuneempia kulttuuripalveluista ja toisekseen hyvätuloisille ei teatterilippujen hankintakaan ole taloudellinen rasite.

Asukkaiden mielipiteet teatteripalvelujen riittävydestä vaikuttaisivat olevan yhteydessä asuinalueen tulotason siten, että tulotasoltaan paremmalla asuinalueella asuvat ihmiset olivat hieman useammin tyytymättömiä teatteripalvelujen riittävyteen kuin matalan tulotason asuinalueilla asuvat. Tulos oli samansuuntainen riippumatta vastaajien koulutustaustasta. Yhteys on sitä voimakkaampi mitä alhaisempi vastaajien koulutustausta on. (Taulukko 10.) Näyttäisikin siltä, että teatteripalveluita käyttävät ovat useimmin myös sitä mieltä, että teatteripalvelut ovat riittämättömiä.

TAULUKKO 9. Asuinalueen tulotaso ja kulttuuripalvelujen käytön tiheys vastaajien koulutustason mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997. (gammakerroin G)

Vastaajien oma koulutustaso	Kirjastossa käynti	Teatterissa käynti	Konserteissa käynti	Taidenäytelyissä käynti	Museossa käynti	Elokuviissa käynti
Perus-, keski- tai kansakoulu	.003 $p = .386$ (N=1550)	.062 $p = .436$ (N=1534)	.121 $p = .006$ (N=1482)	.105 $p = .027$ (N=1476)	.068 $p = .242$ (N=1459)	.076 $p = .003$ (N=1490)
Ylioppilas tai ammatillinen tutkinto	-.061 $p = .055$ (N=2804)	.037 $p = .455$ (N=2786)	-.020 $p = .439$ (N=2768)	.056 $p = .000$ (N=2788)	.010 $p = .121$ (N=2772)	-.050 $p = .132$ (N=2771)
Korkeakoulu tai ammattikorkeakoulu	-.197 $p = .000$ (N=1295)	.051 $p = .059$ (N=1301)	-.015 $p = .011$ (N=1294)	-.050 $p = .190$ (N=1297)	-.067 $p = .321$ (N=1282)	-.130 $p = .002$ (N=1292)

TAULUKKO 10. Asuinalueen tulotaso ja kulttuuripalvelujen riittävyys vastaajien koulutustason mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997. (gammakerroin G)

Vastaajien oma koulutustaso	Kirjastot	Teatterit	Konsertit	Taidenäytelyt	Museot	Elokuvat
Perus-, keski- tai kansakoulu	-.119 p= .479 (N=1517)	-.233 p= .000 (N=1322)	-.198 p= .000 (N=1227)	-.253 p= .000 (N=1140)	-.289 p= .000 (N=1187)	-.458 p= .000 (N=1280)
Ylioppilas tai ammatillinen tutkinto	-.074 p= .133 (N=2763)	-.221 p= .000 (N=2462)	-.113 p= .000 (N=2434)	-.138 p=.010 (N=2178)	-.302 p= .000 (N=2240)	-.476 p= .000 (N=2557)
Korkeakoulu tai ammattikorkeakoulu	-.030 p=.754 (N=1263)	-.146 p= .015 (N=1193)	-.038 p= .870 (N=1179)	-.189 p= .020 (N=1119)	-.304 p=.000 (N=1117)	-.420 p= .000 (N=1186)

Konsertit

Konserteissa käydään hieman harvemmin kuin teatterissa. Noin puolet vastaajista ilmoitti, ettei ollut käynyt kertaakaan konsertissa viimeisten 12 kuukauden aikana. Useammin kuin kolme kertaa oli konsertissa käynyt noin kymmenesosa. (Taulukko 9.) Myös konserttien riittävyyteen oltiin yleensä varsin tyytyväisiä. Liian vähäisenä konserttien määrää piti kuitenkin useampi kuin joka kymmenes vastaaja. (Liite 1 taulukot 6 ja 7.)

Ainoastaan peruskoulututkinnon tai vastaavan suorittaneiden keskuudessa korkeamman tulotason alueella asuvat käyvät hieman useammin konserteissa kuin matalamman tulotason alueilla asuvat. Korkeammin koulutettujen joukossa kuva muuttuu hieman toisenlaiseksi. Heidän keskuudessaan asuinalueen tulotasolla ei näyttäisi olevan merkitystä konserteissa käyntien määrään. Muuttujien välinen tarkastelu osoittaa, että vastaajan koulutustaso vaikuttaa merkittävästi konserteissa käynteihin - korkeammin koulutetut käyvät useimmin konserteissa kuin matalammin koulutetut. Konserttipalvelujen saavutettavuudella on myös jonkin verran merkitystä. Lähellä keskustaa sijaitsevilla kerrostalovaltaisilla asuinalueilla asuvat käyvät todennäköisesti useimmin konserteissa kuin kaupunkien reunamilla tai haja-asutusalueilla asuvat. (Taulukko 9).

Mielipiteet konserttien riittävydestä näyttäisivät olevan yhteydessä asuinalueen tulotason siten, että matalamman tulotason alueella asuvat ovat hieman useammin tyytyväisempiä konserttipalvelujen riittävyyteen kuin paremman tulotason alueilla asuvat. Voimakkaimmillaan yhteys on peruskoulututkinnon tai vastaavan suorittaneiden vastaajien keskuudessa. Korkeakoulututkinnon suorittaneiden keskuudessa ei asuinalueen tulotasolla näyttäisi olevan yhteyttä

mielipiteisiin konserttipalvelujen riittävydestä. (Taulukko 10.) Myös konserttipalveluita haluaisivat enemmän ne, jotka muutoinkin niitä käyttävät.

Taidenäyttelyt

Puolet vastaajista ei ollut käynyt kertaakaan taidenäyttelyssä viimeksi kuluneen vuoden aikana. Reilu kymmenesosa vastanneista oli käynyt useammin kuin kolme kertaa. Myös taidenäyttelyiden riittävyteen oltiin varsin tyytyväisiä. Taidenäyttelyiden määrää pidettiin useammin liian suurena kuin muita kulttuuripalveluita, vaikka näin ajattelevien vastaajien osuus oli varsin pieni - hieman yli 6%. (Liite 3 taulukot 6 ja 7.)

Taidenäyttelyissä käynnin määrä vaikuttaisi olevan positiivisesti yhteydessä asuinalueen tulotasoon etenkin matalammin koulutettujen keskuudessa. Tulotasoltaan parempien asuinalueiden asukkaat näyttäisivät käyvän taidenäyttelyissä hieman useammin kuin tulotasoltaan heikompien asuinalueiden asukkaat. Voimakkain yhteys on peruskoulututkinnon tai vastaavan suorittaneiden vastaajien keskuudessa. Korkeakoulututkinnon suorittaneiden keskuudessa ei asuinalueen tulotasolla vaikuttaisi olevan tilastollisesti merkittävää yhteyttä asukkaiden taidenäyttelyissä käyntien määrään. (Taulukko 9.) Sinänsä koulutus vaikuttaa olevan merkitsevästi yhteydessä taidenäyttelyissä käyntien määrään. Tarkasteltaessa lähemmin taidenäyttelyissä käynnin yhteyttä muihin muuttujiin havaitaan, että näyttelyissä käyvät ennen kaikkea lähellä keskustaa sijaitsevilla kerrostalovaltaisilla asuinalueilla asuvat korkeasti koulutetut. Työttömät, iäkkäät ja kaupunkien reuna-alueilla asuvat sitä vastoin näyttäisi käyvän harvemmin taidenäyttelyissä. Taidenäyttelyissä käynti vaikuttaisi olevan ennen kaikkea urbaanien korkeasti koulutettujen henkilöiden harrastus.

Taidenäyttelyiden riittävyteen näytettäisiin useimmiten olevan tyytyväisiä matalamman tulotason asuinalueilla. Yhteys on saman suuntainen riippumatta asukkaiden koulutustaustasta (taulukko 9). Kaikkein voimakkaimmin tyytyväisyys taidenäyttelyiden määrään on yhteydessä asuinalueen tulotasoon peruskoulututkinnon tai vastaavan suorittaneiden vastaajien keskuudessa. Tulokset ovat myös tilastollisesti merkitseviä kaikissa tarkasteltavissa väestöryhmissä ($p < .05$). Tulos viittaa todennäköisemmin taidenäyttelyiden saavutettavuuteen. Korkeamman tulotason asuinalueet sijaitsevat useimmin kaupunkien reuna-alueilla kun sitä vastoin taidegalleriat taas sijaitsevat todennäköisemmin kaupunkien keskusta-alueilla.

Museot

Museot vaikuttavat olevan niitä kulttuuripalveluita, joita käytetään vähiten. Vastaajista yli puolet ei ollut käynyt kertaakaan kuluneen vuoden aikana museossa. Mielenkiintoista on se, että museoiden määrää pidettiin liian vähänä useammin kuin kirjastojen, teattereiden tai taidenäyttelyiden määrää. (Liite 1 taulukot 6 ja 7.)

Museoissa käyntien määrä ei näyttäisi juurikaan olevan yhteydessä asuinalueen tulotasoon. Vastaajien koulutustason mukainen tarkastelukaan ei muuta kuvaa. (Taulukko 9.) Museoissa käyntien määrää näyttäisi parhaiten selittävän vastaajan koulutustausta, sillä korkeasti koulutetut käyvät useammin museoissa kuin matalammin koulutetut. Myös asuinalueen urbaanisuus vaikuttaa eli lähellä keskustaa sijaitsevilla kerrostalovaltaisilla asuvat vastaajat käyvät useimmin museoissa kuin kaupunkialueen reuna-alueilla asuvat.

Tarkasteltaessa käsityksiä museoiden riittävydestä voidaan havaita matalan tulotason alueiden asukkaiden olevan useammin tyytyväisiä museoiden riittävyteen kuin korkeamman tulotason asuinalueella asuvat. Tulos on myös tilastollisesti merkitsevä. Yhteys on lähes kohtuullinen voimakkuudeltaan ja saman suuntainen riippumatta vastaajien koulutuksellisesta taustasta (taulukko 10). Ainoastaan voidaan havaita riippuvuuden hieman voimistuvan vastaajien koulutuksen noustessa. Hyvätuloisilla asuinalueilla asuvat ovat siis varsin usein tyytymättömämpiä museoihin kuin matalan tulotason asuinalueilla asuvat. Museoita on liian vähän myös keskusta-alueella sijaitsevilla kerrostaloissa asuvien mielestä.

Elokuvat

Elokuviin käynti on toiseksi suosituin kulttuuripalvelumuoto heti kirjaston jälkeen. Viimeksi kuluneen vuoden aikana elokuvissa käyntien määrän suhteen vastaajat jakautuivat suhteellisen tasaisesti. Elokuvien määrää pidettiin riittämättömänä useammin kuin muita kulttuuripalveluita. Hieman yli neljännes vastaajista oli sitä mieltä, että elokuvia oli liian vähän. (Liite 1 taulukot 6 ja 7.)

Elokuviin käyntien määrällä ei näyttäisi yleisesti olevan merkitsevää yhteyttä asuinalueen tulotasoon. Tarkasteltaessa koulutukseltaan erilaisten väestöryhmien elokuvissa käyntien tiheyttä suhteessa asuinalueen tulotasoon voidaan havaita hienoista eroavaisuutta ryhmien välillä (taulukko 9). Korkeakoulututkinnon suorittaneiden keskuudessa näyttäisivät matalan tu-

lotason asuinalueilla asuvat käyvän hieman useammin elokuvissa kuin paremman tulotason asuinalueilla asuvat. Elokuvissa käynti vaikuttaa liittyvän asuinalueen urbaanisuuuteen - keskusta-alueilla asuvat käyvät useammin elokuvissa kuin kaupunkien reuna-alueilla asuvat. Myös koulutuksella on merkityksensä - korkeasti koulutetut käyvät useammin elokuvissa kuin matalammin koulutetut.

Elokvien riittävyteen ovat tyytyväisimpiä matalan tulotason asuinalueiden asukkaat, riippumatta vastaajien koulutuksellisesta taustasta (taulukko 10). Mielipiteet elokvien riittävydestä ovat varsin voimakkaasti yhteydessä asuinalueen tulotasoon. Asuinalueen ominaispiirteitä kuvaavien muuttujien välinen tarkastelu viittaa siihen, että tyytymättömyys elokvien riittämättömään tarjontaan olisi yhteydessä palvelun saavutettavuuteen. Kaupunkiseudun reuna-alueiden pientalovaltaisilla asuinalueilla asuvat ovat useammin tyytymättömiä elokvien riittävyteen kuin lähellä keskustaa ja samalla lähellä elokvateattereita asuvat vastaajat.

6.4 Vapaa-ajan palvelut

6.4.1 Yleiskuva vapaa-ajan palvelujen käytöstä ja riittävydestä

Kuten kulttuuripalveluita tarkasteltaessa on myös vapaa-ajanpalvelujen asuinalueittaisessa vertailussa kiinnitetty huomiota palvelujen käyttöön ja asukkaiden käsityksiin palvelujen tarjonnasta. Palvelujen käyttöä kartoitettaessa on vastaajia pyydetty arvioimaan kuinka monta kertaa kutakin palvelua hän on käyttänyt viimeisen 12 kuukauden aikana (liite 5 kysymys 32). Palvelujen tarjonnan riittävyttä on taas selvitetty kysymällä onko vastaajan asuinkunnassa ko. palveluita riittävästi hänen omia tarpeitaan ajatellen (liite 5 kysymys 33).

Vapaa-ajan palveluista suosituin on uimahalli, jossa kuluneen vuoden aikana vähintään kerran käyneitä oli hieman yli puolet vastaajista. Urheilukilpailuissa ja kuntosalilla käytiin hieman harvemmin kun sitä vastoin nuorisotiloissa valtaosa vastaajista ei ollut käynyt kertaakaan. Kaikkein tyytyväisimpiä oltiin kuntosalien riittävyteen. Tyytymättömämpiä oltiin nuorisotilojen ja uimahallien riittävyteen. Urheilukilpailuita taas katsottiin useimmin olevan liikaa. (Liite 1 taulukot 8 ja 9.) Vapaa-ajan palvelujen riittävyttä tarkasteltaessa on analysointivaiheessa aineistosta jätetty pois ne, jotka olivat valinneet vaihtoehdon "en osaa sanoa". Lähestulkoon puolet vastaajista ei osannut sanoa onko nuorisotilojen tarjonta riittävää hänen asuinkunnassaan. "En osaa sanoa" -vaihtoehdon valinneiden ei voida katsoa merkittävästi

painottuvan tiettyyn väestöryhmään - ainoastaan uimahallien ollessa kyseessä peruskoulun tai vastaavan suorittaneiden osuus hieman korostuu.

Vastaajia pyydettiin myös esittämään mielipiteensä siitä, miten hyvin tiettyihin vapaa-ajan palveluihin, kuten nuorten harrastustoimintaan, urheilu- ja liikuntamahdollisuuksiin sekä luonto - retkeilyreitteihin, liittyvät asiat ovat heidän asuinkunnassaan (liite 5 kysymys 37). Alkuperäisessä kysymyksessä ollut viisiportainen asteikko on ensin muutettu analyysia varten kolmiportaiseksi (ks. s. 69). Urheilu- ja liikuntamahdollisuuksiin sekä luonto- ja retkeilyreitteihin oltiin varsin tyytyväisiä. Sitä vastoin vain hieman yli neljännes piti nuorten harrastustoiminnan asiantilaa hyvänä. Tosin hieman yli puolet ei osannut sanoa miten nuorten harrastustoiminnan laita on omassa asuinkunnassa. (Liite 1 taulukko 11.) Sinänsä "en osaa sanoa" -vaihtoehdon valinneiden ei voida sanoa kuuluvan koulutustasoltaan tiettyyn väestöryhmään tai asuvan tiettyyn tuloluokkaan kuuluvalla asuinalueella. Ainoastaan urheilu- ja liikuntamahdollisuuksiin liittyvissä asioissa peruskoulun tai vastaavan suorittaneet valitsivat hieman odotettua useammin vaihtoehdon "en osaa sanoa".

Korkeasti koulutettujen vastaajien joukossa heikomman tulotason asuinalueilla asuivat käyttivät niin uimahallia, kuntosalia kuin nuorisotiloja useammin kuin vauraammilla asuinalueilla asuvat. Matalammin koulutettujen keskuudessa ei asuinalueen tulotaso näyttänyt olevan niinkään selkeästi yhteydessä vapaa-ajanpalvelujen käyttöön, muutoin kuin kuntosalin ollessa kyseessä. Heidän keskuudessaan kuntosalien käyttömäärä nousi asuinalueen tulotason noustessa.

Tulotaso selkeämmin liikunta- ym. vapaa-ajan palvelujen käyttöä selittää koulutustaso. Korkeasti koulutetut ovat matalammin koulutettuja kiinnostuneempia erilaisista harrastuksista ja tietoisempia liikunnan merkityksestä, joten he yleensäkin harrastavat ja käyttävät liikunta- palveluja varsin runsaasti. Matalatuloisen väestönosan suosiossa ovat kodin läheisyydessä sijaitsevat ilmaiset pururadat ja kävelytiet. Varakkailla on todennäköisemmin mahdollisuus hankkia tarvitsemansa palvelut myös kaupalliselta sektorilta, mikä selittänee heidän tarkasteltavana olevien vapaa-ajanpalvelujen vähäisempää käyttöä. (Suomi 2000.)

Selkeimmin vapaa-ajan palvelujen käyttö näyttäisi olevan yhteydessä asuinalueen tulotasoon nuorisotilojen käytön ollessa kyseessä. Korkeasti koulutetut ja matalan tulotason asuinalueilla käyvät nuorisotiloissa huomattavasti useammin kuin muut väestöryhmät. Korkeasti koulutettujen kiinnostus harrastamiseen yleensäkin lienee taustalla nuorisotilojen käytönkin yhteydes-

sä. Todennäköisemmin he ovat kiinnostuneita myös lastensa harrastuksista sekä ajanvietto-avoista. Varakkaiden perheiden nuorilla on usein mahdollista tavata ystäviään ja viettää aikaa paitsi erilaisten harrastusten parissa myös tilavissa kodeissaan. Matalatuloisten asunnoissa ei useinkaan ole tilaa saati muutenkaan mahdollisuuksia esim. "bändiharrastuksiin", joten nuorisotilat ovat varteenotettava mahdollisuus. (Vrt. Aronen 1993.)

Korkean tulotason asuinalueilla asuvat ovat koulutuksestaan riippumatta varsin tyytymättömiä niin urheilukilpailujen, kuntosalien, nuorisotilojen, nuorten harrastusmahdollisuuksien kuin urheilu- ja liikuntamahdollisuuksienkin riittävyteen. Mistä tämä kertoo? Todennäköisesti vapaa-ajanpalvelujen saavutettavuus on suhteellisen heikkoa kaupunkien keskusta-alueiden ja tiheästi asuttujen kerrostaloalueiden ulkopuolella. Hyvätuloisten asuinalueilla oltiin sitä vastoin selvästi tyytyväisempiä luonto- ja retkeilyreittien asiantilaan kuin matalatuloisten asuinalueilla. Korkean statuksen asuinalueet sijaitsevatkin lähellä luontoa ja usein ranta-alueilla (Vaattovaara 1999).

6.4.2 Vapaa-ajan palvelut lähikuvassa

Urheilukilpailut

Urheilukilpailuissa katsojana käyntien määrä ei vaikuttaisi olevan juurikaan yhteydessä asuinalueen tulotasoon. Vakioitaessa vastaajien koulutustausta ei asuinalueittainen kuva muutu. Koulutustaaltaan erilaisten väestöryhmien keskuudessakaan ei asuinalueen tulotasoilla näyttäisi olevan tilastollisesti merkitsevää yhteyttä urheilukilpailuissa katsojana käyntien määrään (taulukko 11). Tarkasteltaessa urheilukilpailuissa käyntien määrää suhteessa asuinalueiden muihin ominaisuuksiin voidaan havaita, että urheilukilpailuissa näyttäisivät käyvän hieman muita useammin omakotitaloalueella asuvat, matalasti koulutetut vastaajat.

Urheilukilpailuiden riittävyttä ilmaiseva mielipide vaikuttaisi olevan ainakin jossakin määrin yhteydessä asuinalueen tulotasoon. Varakkaimmilla asuinalueilla asuvat ovat hieman useammin sitä mieltä, että urheilukilpailuja on liian vähän. Yhteys säilyy samansuuntaisena koulutukselliselta taustaltaan erilaisten vastaajien keskuudessa. Yhteys näyttäisi voimistuvan vastaajien koulutustason noustessa (taulukko 12). Korkeakoulututkinnon suorittaneiden keskuudessa mitattu tulos on myös tilastollisesti merkitsevä. Myös muissa koulutusryhmissä tulos on melko lähellä valittua merkitsevyystasoa. Näyttäisi siis siltä, että hyvätuloisten asuin-

alueilla asuvat pitävät urheilukilpailujen määrää useammin riittämättömänä kuin matalan tulotason asuinalueilla asuvat. Matalan tulotason asuinalueilla taas ollaan hieman useammin sitä mieltä, että urheilukilpailuja on liikaa, joskaan asuinalueen tulotason yhteys mielipiteisiin ei ole niin selkeä kuin korkeasti koulutettujen keskuudessa.

TAULUKKO 11. Asuinalueen tulotaso ja vapaa-ajan palvelujen käyttö vastaajien koulutustason mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997. (gammakerroin G)

Vastaajien oma koulutustaso	Urheilukilpailuissa katsojana	Uimahalli	Kuntosali	Nuorisotilat
Perus, keski- tai kansakoulu	.039 p= .220 (N=1474)	-.016 p = .497 (N=1506)	.115 p= .155 (N=1456)	.041 p=.752 (N=1407)
Ylioppilas tai ammatillinen tutkinto	.018 p= .387 (N=2758)	.036 p = .055 (N=2769)	-.013 p= .464 (N=2752)	.005 p=.510 (N=2726)
Korkeakoulu- tai ammattikorkeakoulututkinto	.065 p= .408 (N=1281)	-.049 p = 068 (N=1282)	-.088 p= .134 (N=1281)	-.278 p=.024 (N=1263)

Uimahallit

Vaikuttaisi siltä, että varakkaimmilla asuinalueilla asuvat vastaajat käyvät uimahalleissa hiukan useammin kuin matalamman tulotason alueilla asuvat. Vakioitaessa vastaajien koulustausta voidaan havaita yhteyden suunnan olevan erilainen koulutukselliselta taustaltaan erilaisten väestöryhmien keskuudessa (taulukko 11). Korkeakoulututkinnon suorittaneiden asukkaiden keskuudessa taas matalamman tulotason asuinalueilla asuvat käyvät hieman useammin uimahalleissa kuin varakkaimmilla asuinalueilla asuvat. Perus-, keski- tai kansakoulun suorittaneiden asukkaiden keskuudessa ei asuinalueen tulotasolla ja uimahallissa käyntien lukumäärällä näyttäisi olevan mitään yhteyttä. Ylioppilas- tai ammatillisen tutkinnon suorittaneiden keskuudessa korkeamman tulotason asuinalueilla asuvat näyttäisivät käyvän hieman useammin uimahallissa kuin matalamman tulotason asuinalueilla asuvat. Yhteys on varsin heikko, mutta varsin lähellä tilastollista merkitsevyyttä. Asuinalueiden ominaispiirteitä kuvaavien muuttujien tarkastelussa voidaan havaita, että uimahallissa käyvät todennäköisemmin nuoret omakotialueilla asuvat vastaajat. Muuttujien väliset yhteydet ovat heikkoja, joskin merkitseviä.

Asuinalueen tulotason yhteys käsityksiin uimahallien riittävydestä on paitsi heikko myös suunnaltaan vaihteleva koulutukseltaan erilaisten väestöryhmien keskuudessa. Perus-, keski-

tai kansakoulun suorittaneiden keskuudessa varakkaimmilla asuinalueilla asuvat olivat useammin sitä mieltä, että uimahalleja ei ole riittävästi. Ylioppilas- tai ammattitutkinnon suorittaneiden keskuudessa yhteys oli päinvastainen eli matalamman tulotason asuinalueilla asuvat olivat hieman useammin sitä mieltä, että uimahalleja ei ollut tarpeeksi. Sitä vastoin korkeakoulututkinnon suorittaneiden vastaajien ollessa kyseessä ei asuinalueen tulotasolla ja uimahallien riittävyyttä koskevien mielipiteiden välillä ole havaittavissa yhteyttä. (Taulukko 12.) Muuttujien välinen tarkastelu vihjaisi siihen suuntaan, että iäkkäämmät, vuokrakerrostaloissa asuvat vastaajat pitävät uimahallien määrää riittävinä.

TAULUKKO 12. Asuinalueen tulotaso ja käsitykset vapaa-ajan palvelujen riittävyydestä vastaajien koulutustason mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997. (gammakerroin G)

Vastaajien oma koulutustaso	Urheilukilpailut	Uimahallit	Kuntosalit	Nuorisotilat
Perus, keski- tai kansakoulu	-.099 p= .081 (N=1191)	-.075 p= .000 (N=1418)	-.103 p= .340 (N=1214)	-.137 p=.151 (N=975)
Ylioppilas tai ammattillinen tutkinto	-.177 p= .074 (N=2158)	.031 p= .000 (N=2607)	-.173 p= .000 (N=2278)	-.159 p=.008 (N=1449)
Korkeakoulu- tai ammattikorkeakoulututkinto	-.223 p= .002 (N=1009)	.068 p= .328 (N=1180)	-.157 p= .067 (N=989)	-.180 p=.048 (N=603)

Kuntosalit

Se, miten kuntosaleilla käyntien määrä on yhteydessä asuinalueen tulotasoon, vaihtelee koulutukselliselta taustaltaan erilaisten väestöryhmien ollessa kyseessä. Perus-, keski- ja kansakoulun käyneiden keskuudessa käydään hieman sitä useammin kuntosalilla mitä paremman tulotason asuinalueella he asuvat. (Taulukko 11.) Tulokset viittaavat siihen, että korkeasti koulutettujen keskuudessa matalan tulotason asuinalueilla asuvat käyvät useammin kuntosaleilla kuin korkeamman tulotason asuinalueella asuvat.

Asuinalueiden tulotaso näyttäisi olevan yhteydessä mielipiteisiin kuntosalien riittävyydestä siten, että paremman tulotason asuinalueilla asuvat ovat jonkin verran tyytymättömiä kuntosalien riittävyyteen. Tarkasteltaessa lähemmin koulutustaustaltaan erilaisia väestöryhmiä voidaan havaita yhteyden olevan saman suuntainen jokaisessa ryhmässä. Paremmin koulutettujen keskuudessa lisäksi tilastollisesti merkitsevä. Sitä vastoin perus-, keski- ja kansakoulun

suorittaneiden keskuudessa ei mielipiteet kuntosalien riittävydestä näyttäisi liittyvän asuin-alueen tulotasoon. (Taulukko 12.)

Nuorisotilat

Korkeakoulututkinnon suorittaneet matalamman tulotason asuinalueilla asuvat olivat käyneet nuorisotiloissa edellisten 12 kuukauden aikana hieman useammin kuin varakkaimmilla asuin-alueilla asuvat. Peruskoulututkinnon tai vastaavan sekä ylioppilastutkinnon tai ammatillisen tutkinnon suorittaneiden keskuudessa ei voida havaita yhteyttä asuinalueen tulotason ja nuorisotiloissa käyntien määrän välillä. (Taulukko 11.) Korkeasti koulutetut, jotka asuvat kerrostalovaltaisilla asuinalueilla, olivat todennäköisemmin käyneet asuinalueellaan sijaitsevissa nuorisotiloissa.

Varakkaimmilla asuinalueilla asuvat olivat useammin sitä mieltä, että nuorisotiloja on liian vähän. Koulutukselliselta taustaltaan erilaisten väestöryhmien välillä ei ole havaittavissa eroavaisuuksia nuorisotilojen riittävyttä koskevissa mielipiteissä. (Taulukko 12.) Asuinalueiden ominaisuuksia ilmentävien muuttujien tarkastelu osoittaa, että nuorisotiloja katsotaan olevan liian vähän eritoten pientalovaltaisilla, kaukana keskustasta sijaitsevilla asuinalueilla. (Liite 6 taulukko 7.)

TAULUKKO 13. Asuinalueen tulotaso ja vastaajien käsitykset vapaa-ajan palvelujen tilasta heidän koulutustasonsa mukaan Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella 1997. (gammakerroin G)

Vastaajien oma koulutustaso	Nuorten harrastustoiminta	Urheilu- ja liikuntamahdollisuudet	Luonto- ja retkeilyreitit
Perus, keski- tai kansakoulu	-.106 p= .251 (N=706)	-.148 p = .331 (N=1374)	-.069 p= .614 (N=1351)
Ylioppilas tai ammatillinen tutkinto	-.212 p= .000 (N=1331)	-.094 p = .312 (N=2551)	.204 p= .001 (N=2364)
Korkeakoulu- tai ammattikorkeakoulututkinto	-.255 p= .005 (N=503)	-.183 p = .137 (N=1182)	.212 p= .014 (N=1122)

Nuorten harrastustoiminta

Etenkin ylemmin koulutettujen keskuudessa varakkaimmilla asuinalueilla asuvat pitivät nuorten harrastustoiminnan tilaa useammin huonona kuin matalamman tulotason asukkaat. Sitä vastoin peruskoulun tai vastaavan suorittaneiden keskuudessa ei voida havaita merkitsevää yhteyttä asuinalueen tulotason ja nuorten harrastustoimintaa koskevien käsitysten välillä. (Taulukko 13.)

Urheilu- ja liikuntamahdollisuudet

Tarkasteltaessa miten käsitykset urheilu- ja liikuntamahdollisuuksista ovat yhteydessä asuinalueen tulotasoon voidaan havaita tulosten vihjaavan parempituloisten asuinalueilla asuvien vastaajien olevan hiukkasen useammin tyytymättömämpiä urheilu- ja liikuntamahdollisuuksiin kuin matalamman tulotason asuinalueilla asuvat. Tarkasteltaessa koulutukselliselta taustaltaan erilaisia väestöryhmiä havaitaan yhteyden säilyvän saman suuntaisena, joskaan tulokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Korkeasti koulutettujen keskuudessa yhteys on kaikkein voimakkain ja lähimpänä valittua merkitsevyystasoa. (Taulukko 13).

Luonto- ja retkeilyreitit

Paremmiin koulutetut ja varakkaimmilla asuinalueilla asuvat vastaajat ovat hieman useammin tyytyväisiä luonto- ja retkeilyreitteihin kuin matalamman tulotason asuinalueilla asuvat. Peruskoulun tai vastaavan suorittaneiden keskuudessa ei asuinalueen tulotasolla näytä olevan yhteyttä luonto- ja retkeilyreittejä koskeviin mielipiteisiin. (Taulukko 13.) Tarkasteltaessa mielipiteitä suhteessa asuinalueiden ominaisuuksia ilmentäviin muuttujiin havaitaan, että tyytyväisimpiä luonto- ja retkeilyreittien ovat omistamissaan pientaloissa keskusta-alueen ulkopuolella asuvat vastaajat. (Liite 6 taulukko 8.)

7 Johtopäätöksiä

7.1 *Pohdintaa*

Kansainvälisissä tutkimuksissa on asuinalueiden erilaistumiseen todettu varsin usein liittyvän myös julkisten palvelujen erilaistumista. Useimmiten matalatuloisten asuinalueiden asukkaat kärsivät laadultaan heikommista palveluista tai palvelujen puuttumisesta, kun sitä vastoin hyvätuloisten asuinalueilla asuville tarjotaan korkealaatuisia julkisia palveluita. Mikä tilanne on suomalaisilla kaupunkiseuduilla, kun väestön ja sen seurauksena asuinalueiden jakautuminen hyvä- ja huono-osaisiin on asettanut etenkin kasvukeskuksille paineita vastata kasvaviin palvelutarpeisiin esim. lisääntyvään päivähoito- ja koulutuspaikkojen kysyntään?

Tämän tutkielman keskeisimpänä tavoitteena oli selvittää erilaistuvatko kahden voimakkaasti kasvavan kaupunkiseudun asuinalueet kunnan tarjoamien sivistystoimen palvelujen suhteen siten, että heikompiletuloisilla asuinalueilla asuvat kuntalaiset olisivat tyytymättömämpiä sivistystoimen palveluihin kuin vauraammilla asuinalueilla asuvat. Koulunkäyntiasioihin vastanneiden vastaajien joukko oli varsin pieni. Tämän seurauksena tulosten yleistettävyyttä heikeni. Huolimatta yleistämiseen liittyvistä ongelmista saatujen tulosten perusteella voidaan sanoa, että matalan tulotason asuinalueilla asuvat vastaajat eivät ole systemaattisesti tyytymättömämpiä sivistystoimen palveluihin kuin korkeamman tulotason alueella asuvat.

1990-luvun lopun Suomi oli monella tavoin erilainen kuin kymmenkunta vuotta sitä aiemmin. Maa oli liittynyt Euroopan Unioniin ja poliittinen ilmapiiri oli siirtynyt selkeästi markkinatalouden suuntaan. Työttömyysluvut tuntuivat pysyvän korkeina ja leipäjonot olivat tulleet jäädäkseen (esim. Karjalainen 2000). Ironista kyllä, samanaikaisesti Suomen taloudella meni paremmin kuin koskaan. Työmarkkinoiden polarisoituessa hyvin palkattuihin, koulutusta vaativiin työtehtäviin ja matalapalkkaisiin, usein osa-aikaisiin tehtäviin on seurauksena ollut kotitalouksien taloudellisen eriarvoisuuden lisääntyminen. Sosiaalinen eriarvoisuus on alkanut näyttäytyä tilallisesti myös suomalaisessa kaupunkirakenteessa (esim. Ilmonen 2000b; Maury 1997; Kortteinen & Vaattovaara 2000; Seppänen & Rusanen 2000; Vaattovaara & Vuori 2000). Yhteiskunnallisen kehityksen valossa olisikin perustellusti ollut pelättävissä, että

sivistystoimenpalvelut olisivat kehittyneet 1990-luvulla eriarvoisuutta lisäävään suuntaan. Miksi näin ei kuitenkaan ole käynyt?

Suomalaisen koulujärjestelmän tavoitteena on pitkään ollut koulutuksellinen tasa-arvo ja ajatus mahdollisimman pitkästä, yhtenäisestä koulutuksesta. Julkisen sektorin hallitsema yhtenäiskoulujärjestelmä on taannut kaikille oppivelvollisille maksuttoman peruskoulutuksen, mikä osaltaan on taannut sille laajan kannatuksen eri väestöryhmien keskuudessa. Toisekseen samalla asuinalueella asuvat oppilaat ovat käyneet samaa koulua perheen tulotasosta riippumatta. Koulujärjestelmämme on perustunut jo alkujaan ajatukselle, että oppilaat jaetaan kouluihin asuinpaikkansa perusteella. Vuoden 1898 piirijakoasetuksen pohjalta laadittiin sittemmin kansakoulujen piirijaot, jotka 1970-luvun peruskoulu-uudistuksen myötä laajenivat käsittämään kaikki peruskasvatusta antavat koulut (Seppänen 2001, 185). Koulupiirin ulkopuoliseen kouluun saattoi hakeutua vain erityisen painavista syistä. Vuonna 1991 tehty päätös vanhempien vapaasta kouluvalinnastakaan ei käytännössä mahdollistanut täysin vapaata valintaa, sillä kunnille jäi vielä oikeus rajoittaa valinnan vapautta (Ahonen 2001, 173).

Kolmantena seikkana mainittakoon, että asuinalueet ja niiden myötä koulupiirit eivät ole ainakaan ratkaisevasti erilaistuneet perheiden sosioekonomisen statuksen suhteen toisin kuin esim. Yhdysvalloissa (vrt. Reich 1991, 275; Sugarman & Kremer 1999). Pääkaupunkiseudulla tehtyjen tutkimusten valossa näyttäisi siltä, että asuinalueiden erilaistumiskehitys näyttäytyisi pikemminkin mosaiikkimaisena kuin polarisoituvana (Maury 1997; Vaattovaara 1998). Toisin sanoen on perusteltua otaksua, ettei huono-osaisuus ole olennaisesti kasautunut tietyille asuinalueille. Neljäntenä mainittakoon koulujen säästökampanjat, joiden seuraukset koskettivat todennäköisesti kaikkia kouluja riippumatta kouluasteesta tai sijainnista. Koulupalveluita karsittiin voimakkaasti vähentämällä opetustarjontaa, supistamalla kerho- ja tukiopetuksessa sekä säästämällä materiaaleissa ja opettajien palkoissa (Salmi ym. 1996, 121 - 125).

Koulutukselliselta taustaltaan erilaiset vastaajat arvostavat koulutusta ja suhtautuvat lastensa koulunkäyntiasioihin eri tavoin. Tämä ilmenee mm. siinä, että sosioekonomiselta statukseltaan erilaiset vanhemmat painottavat eri asioita kouluvalinnan yhteydessä (Gramberg 1998; Suokas-Laaksonen 1998). Todennäköisesti tästä syystä asuinalueen tulotason yhteys palvelutyytyväisyyteen näytti vaihtelevan koulutukselliselta taustaltaan erilaisten vastaajaryhmien välillä. Yleensä välinpitämättömimmin koulutukseen suhtautuvat henkilöt, joilla on matala sosioekonominen status (esim. Backman 1996; Karisto & Montén 1997). He todennäköisem-

min eivät myöskään kritisoineet kovin helposti lastensa koulunkäyntiin liittyvien asioiden tilaa.

Tutkielmassa tarkasteltiin myös vastaajien tyytyväisyyttä kunnallisten palvelujen sijaintiin sekä kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelujen käyttöä sekä tyytyväisyyttä niiden riittävyteen. Tulosten mukaan tyytymättömmimpiä yleensä kulttuuri- ja vapaa-ajanpalveluiden riittävyteen olivat koulutustaustasta riippumatta hyvätuloisten asuinalueilla asuvat vastaajat. Tosin hyvätuloisilla on paitsi paremmat mahdollisuudet hankkia tarvitsemansa palvelut kaupalliseltakin sektorilta myös paremmat liikkumismahdollisuudet, joten kauempanakin sijaitsevien palveluiden käyttö on heille helpompaa.

Mistä tulokset oikeastaan kertovat? Siitäkö, että kunnalliset kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelut näyttävät vastaavan suhteellisen hyvin matalatuloisten asuinalueilla asuvien vastaajien ko. palveluiden tarpeisiin? Todennäköisemmin kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluita koskevat tulokset ilmentävät paitsi etäisyystekijöiden vaikutusta mielipiteisiin myös vastaajien koulutustaustasta johtuvia eroja (vrt. Kytö 1999; Vilmi 1993.) Koulutukselliselta taustaltaan eri väestöryhmät arvostavat ja käyttävät ko. palveluita eri tavoin. Tyytyväisimpiä kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelujen riittävyteen ovat yleensä matalan tulotason asuinalueilla asuvat matalasti koulutetut vastaajat. Tämä johtunee suurelta osin siitä, että tämän väestöryhmän ko. palvelujen kulutus on pienempää kuin korkeammin koulutetun ja parempituloisen väestönosan (vrt. Valkonen 1997; Viitanen 1999).

Tyytymättömmämpiä kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelujen riittävyteen kuten kunnallisten palveluiden sijaintiin yleensäkin olivat hyvätuloisten asuinalueilla asuvat vastaajat. He asuvat useimmiten kaupunkien reuna-alueiden pientalovaltaisilla asuinalueilla, joiden väestöpohja ei useinkaan ole riittävä palvelujen ylläpitämiseksi. Toisaalta hyvätuloiset harvoin haluavat palveluja asuinalueilleen, koska niiden koetaan lisäävän alueen rauhattomuutta. Sitä vastoin luonto on lähellä. Hyvätuloiset vastaajat ovatkin selkeästi matalatuloisia tyytyväisempiä luonto- ja retkeilyreitteihin. Ulkoilu sinänsähän on ilmaista, mutta pienituloisten on usein tyytyminen ulkoilemaan pyörä- tai kävelyteillä lähellä sijaitsevien ulkoilureittien puuttuessa.

7.2 Kritiikkiä ja jatkotutkimustarpeita

Opetus-, kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelujen hyvyttä ja saavutettavuutta tarkasteltiin kuntalaisien näkemysten ja arvioiden kautta. Keskeisien aineiston muodosti kyselyaineisto, joka oli alun perin kerätty kuntien välisen vertailun tekemiseksi. Tästä johtuen aineisto ei ehkä vastannut parhaalla mahdollisella tavalla esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Postinumeroalue saattaa olla etenkin koulupalveluita tarkasteltaessa liian suuri alue, sillä joillakin alueilla sijaitisi useampiakin kouluja kuin yksi, joten ekologisen harhan aiheuttamien virhepäätelmien vaara on aiheellinen. Jos toiseen kouluun ollaan tyytyväisiä ja toiseen tyytymättömiä, niin asuinalueen vastaajien tyytyväisyys on keskimäärin "ei hyvä eikä huono". Luotettavampia tuloksia koulupalveluista oltaisiin ehkä saatu mikäli tarkastelualueeksi olisi valittu esim. opilaaksiotalue. Toisaalta selkeämpi kuva pienituloisten ja suurituloisten asuinalueiden asukkaiden tyytyväisyyden eroista olisi todennäköisesti saatu vertailemalla esim. kymmenen köyhimmän ja kymmenen vauraimman asuinalueen asukkaiden käsityksiä palvelujen hyvyydestä. Tämä olisi ollut perusteltua, sillä informaatioajan kaupungeissa on tuloerojen havaittu lisääntyvän eritoten siten, että tuloasteikon ääripäissä sijaitsevat asuinalueet ovat alkaneet etäännyä toisistaan (esim. Mollenkopf & Castells 1991; van Kempen 1994.)

Surveytutkimukselle on yleistä, että suurin osa vastaajista vastaa samoin. Ronkainen (1998, 249) ehdottaakin, että tulkinnassa tulisi antaa enemmän arvoa poikkeuksille. Esimerkiksi keitä olivatkaan ne vastaajat, jotka pitivät palveluja huonoina. Löytyykö tekijöitä, jotka heitä yhdistävät? Positivistisen filosofian mukaan on mahdollista kvantitatiivisen survey-tutkimuksen avulla muodostaa kuva todellisuudesta validien ja reliaabelien mittausvälineiden avulla. Keskeisin survey-tutkimuksen kritiikki liittyykin miten operationalisoinnissa onnistutaan siirtämään teoriasta empiiriseen. Ongelmaksi on koettu se, että käsitteet ja niiden operationalisointi ovat ainakin jossakin määrin irti konkreettisesta arjesta. Tutkija, joka suunnittelee kyselylomaketta, analysoi ja tulkitsee vastauksia tarkastelee sitä aivan toisenlaisesta kontekstista käsin kuin henkilö, joka vastaa kyselylomakkeen kysymyksiin. Missä määrin nämä maailmat kohtaavat? (Lehto 1998, 217 - 218; Ronkainen 1998, 242.) Ongelman voidaan ajatella monimutkaistuvan edelleen käytettäessä valmista kyselyaineistoa, jolloin vastausten analysoija ja tulkittaja on eri henkilö kuin kyselylomakkeen laatija ja tarkastelee asioita taas omasta kontekstistaan käsin. Myös vastaajat vastaavat kysymyksiin omasta kokemusmaailmastaan käsin ja antavat kysymyksille erilaisia merkityksiä. Missä määrin vastaajien vastaukset itse asiassa ovat yhteismitallisia?

Vastausten tulkintojen kannalta etenkin kulttuuri- vapaa-ajanpalvelujen riittävyttä kartoittavat kysymykset olivat varsin hankalia. Mitä riittävä tarjonta tässä yhteydessä itse asiassa tarkoittaa - palvelun saavutettavuuttako, riittävää määrääkö vai sopivan tyyppisiä palveluja? Ainakin joidenkin kysymysten yhteydessä tyytymättömyys palvelujen riittävyteen näyttäisi todennäköisemmin liittyvän palvelujen saavutettavuuteen. Kuitenkin tämäkin kysymys vaatisi lisäselvitystä - onko saavutettavuus itse asiassa keskeisin tyytymättömyyttä aiheuttava tekijä? Mikä rooli kulttuuri tai vapaa-ajanpalvelun laadulla on tässä yhtälössä? Tai millaisia kulttuuri- tai vapaa-ajanpalveluita ihmiset ylipäättänsä haluavat?

Globalisoitumisen myötä ns. uusliberalistinen koulutuspolitiikka on rantautunut myös Suomeen. Vuoden 1999 lainsäädännöllä suomalainen koulu markkinoistettiin varsin pitkälle. Vapaan valinnan toivottiin tuottavan kilpailua koulujen välille ja sitä kautta lisäävän opetuspalvelujen tehokkuutta kuten myös paremmin koulutettuja kansalaisia. Lainsäädännössäkkin koulun tehtävänä on ennen kaikkea koulutuspalveluiden tulosvastuullinen tuottaminen. Uusi koulu ei ole enää niin yhteinen kuin 1970-luvun peruskoulu. (Esim. Ahonen 2001.)

Hyvätuloiset ja korkeasti koulutetut vanhemmat valitsevat todennäköisemmin lapselleen jonkin muun kuin lähikoulun. Koulujen valinnan vapaus on muualla maailmassa johtanut usein ns. eliittikoulujen syntymiseen, joihin hakeutuvat hyvätuloisten ja korkeasti koulutettujen perheiden lapset (esim. Fristående gymnasieskolor ...2001; Johnston 1982). Olisikin mielenkiintoista selvittää vaikuttaako kouluvalinta koulujen erilaistumiseen myös oppilaiden sosiaalisen taustan suhteen? Entä missä määrin asuinalueen ulkopuolisen koulun valinta on yhteydessä tyytymättömyyteen oman alueen kouluun tai mitkä ovat keskeiset tyytymättömyyttä aiheuttavat tekijät?

Mielenkiintoista olisi myöskin selvittää tarkemmin tyytyväisyyden tai tyytymättömyyden syitä ja yhteyttä asuinalueeseen ja sen ominaispiirteisiin. Nyt käytettävissä oleva aineisto salli ainoastaan hyvin yleisluonteisen kuvan muodostamisen. Kohdennetummalla tutkimuksella esim. valikoitujen koulujen oppilaiden vanhemmille tehtyjen kyselyiden pohjalta voitaisiin tarkastella eroavatko kaupunkiseutujen koulut ratkaisevasti esim. opetuksen laadun, opetusresurssien, varustetason tai tilojen kunnon yms. suhteen. Ja missä määrin nämä tekijät ovat yhteydessä oppilaaksiottoalueen sosioekonomiseen statukseen. Kysymyksessä on varsin tärkeä ja tarvitsee perusteellista selvitystä, jotta tarvittaviin epäkohtiin voidaan puuttua ajoissa.

Kirjallisuus

Aamulehti 10.2.2000. Hyvätuloiset asuvat omakotitaloissa kaupungin laidalla. Moro-liite.

Aamulehti. 23.9.2000. Kalkku ja Multisilta jääneet ilman miljonäärejä.

Ahonen, S. 2001. Kuka tarvitsee yhteistä koulua. Teoksessa: Jauhiainen, A., Rinne, R. & Tähtinen, J. (toim.). Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit. Kasvatusalan tutkimuksia 1. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 155 - 184.

Allardt, E. 1985. Sosiologia I. 2.painos. Porvoo: WSOY

Antikainen, J. & Vartiainen, P. 1998. Kaupunkiverkko 1998. Kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 2/98. Helsinki: Sisäasiainministeriö.

Arnell-Gustafsson, U. 1975. Om bostadssegregationens effekter. Uppsala. Uppsala Universitet.

Aronen, K. 1993. Julkiset palvelut yhtenä vaihtoehtoisista tarpeentyydytyksen areenoista. Tampereen yliopisto. Aluetieteen laitos. Lisensiaatintyö.

Aronen, K. 1994. Kova hyvinvointiyhteiskunta - arvokeskustelun aineksia. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Backman, H. 1996. Syrjäytymisen riskiryhmät. Teoksessa: Jakku-Sihvonen, R., Lindström, A. & Lipsanen, S. (toim.) Toteuttaako peruskoulu tasa-arvoa? Arviointi 1/1996. Helsinki: Opetushallitus. 2. painos, 499 - 517.

Basham, R. 1978. Urban Anthropology - The cross-cultural study of complex Societies. Palo Alto: Mayfield Publishing Company.

Blom, R., Haume, K. & Wallin, T. 1994. Julkisten palvelujen saatavuus - kansalaisille välttämättömät palvelut, niiden saatavuus ja muutokset käyttötottumuksissa. Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 60/1994. Helsinki: Kauppa- ja teollisuusministeriö.

Borja, J. & Castells, M. 1997. Local & Global - Management of Cities in the Information Age. London: Earthscan Publications Ltd.

Castells, M. 1996. The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume I. The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell Publishers.

Davis, M. 1990. City of Quartz - Excavating the Future in Los Angeles. London: Verso.

Fainstein, S. & Harloe, M. 1992. Conclusion: The Divides cities. Teoksessa: Fainstein, S., Gordon, I. & Harloe, M. (toim.) Divided Cities - New York & London in the Contemporary World. Oxford: Blackwell Publisher, 236 - 258.

Fainstein, S. 1998. Assimilation and Exclusion in US Cities. Teoksessa: Musterd, S. & Ostendorf, W. (ed.) Urban Segregation and the Welfare State. Inequality and exclusion in western cities. London: Routledge, 28 - 44.

Forma, P. 1998. Mieliopiteiden muutos ja pysyvyys - Suomalaisien mieliopiteet hyvinvointialtiosta, sosiaaliturvasta ja hyvinvointipalveluista vuosina 1992 ja 1996. Raportteja 222. Helsinki: Stakes.

Frankfort-Nachmias, C. & Nachmias, D. 1996. Research methods in the social sciences. London: Arnold. 5th ed.

Fristående gymnasieskolor - hot eller tillgång? 2001. Statens offentliga utredningarna 2001:12. Stockholm. Saatavilla pdf-muodossa:

<URL: http://www.regeringen.se/propositionermm/sou/2001/sou2001_12.pdf >. (Luettu 16.9.2001).

Gramber, P. 1998. School segregation. The case of Amsterdam. Urban Studies, (35)3, 547 - 565.

Grönroos, C. 1987. Hyvään palveluun. Palvelun kehittäminen julkishallinnossa. Suom. L. Sopenlehto. Helsinki: Valtionhallinnon kehittämiskeskus.

Grönroos, C. 1990. Nyt kilpaillaan palveluilla. Suom. M. Tillman. 2. painos. Espoo: Weilin+Göös.

Halme, T. 1999. Muuttuva alue- ja yhdyskuntarakenne. Paikkatietoon perustuva tulkinta. Nordia Geographical Publications. Volume 28:1. Maantieteen laitos. Oulu: Oulun yliopisto.

Hamnet, C. 1998. Social polarisation, economic restructuring and welfare state regimes. Teoksessa: Musterd, s. & Ostendorf, W. (ed.) Urban Segregation and the Welfare State. Inequality and exclusion in western cities. London: Routledge, 15 - 27.

Hautamäki, A. 1993. Spontaaniin yhteiskuntaan - hyvinvointia ilman valtiota. Teoksessa: Andersson, J.O. ym. Hyvinvointivaltio ristiaallokossa - arvot ja tosiasiat. Suomen itsenäisyyden juhlarahaston julkaisu 131. Porvoo: SITRA ja WSOY, 133 - 246.

Heikkilä, T. 1999. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Oy Edita Ab. 2. uud.painos.

Hox, J. & Kreft, I. 1994. Multilevel Analysis Methods. Sociological Methods & Research, Vol. 22, No. 3. Sage Publications, Inc., 283 - 299.

Huotari, M-L. 1992. Kirjaston markkinoinnista. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy.

Hyvää helvetin halvalla. 2001. Kansalaisopistotoiminnan vaikuttavuus KAIKU - yhteisprojektin I osa. Tampere: KAIKU -yhteisprojekti.

Ilmonen, K. 1992. Kulttuuripalvelujen käyttö ja kulttuuriarvostukset. Chydenius-instituutin tutkimuksia 5/1992. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Ilmonen, M. 1997. Viisi näkökulmaa alueiden erilaistumiseen. Teoksessa Ilmonen, M. ym. (toim.) Mitä osoite osoittaa? Asuinalueiden erilaistuminen Helsingin seudulla. Pääkaupunkiseudun julkaisusarja B 1997:2. Helsinki: Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta, 13-27.

Ilmonen, M. 2000a. Parasta asuinalueella on ympäristö ja luonto. Teoksessa: Ilmonen, M. ym. Rauhaa ja karnevaaleja. Tieto- ja taitoammattilaisten asumistavoitteet Helsingin seudulla. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 78. Helsinki: Teknillinen korkeakoulu, 191 - 208.

Ilmonen, M. 2000b. Yhteenveto. Teoksessa: Ilmonen, M. ym. Rauhaa ja karnevaaleja. Tieto- ja taitoammattilaisten asumistavoitteet Helsingin seudulla. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 78. Helsinki: Teknillinen korkeakoulu, 227 - 233.

Integrating distressed urban areas. 1998. Territorial development. Paris: OECD.

Jalkanen, R. ym. 1997. Asuinalue-suunnittelu. Helsinki: Rakennustieto Oy. 2. painos.

Jenssen, R. 1996. The Dream Society. Saatavissa www-muodossa:
<URL: <http://www.cifs.dk/scripts/artikel.asp?id=3&lng=2> >. (Luettu 2.2.2001). Saatavissa myös painettuna: The Futurist, Vol.30, No. 3,1996.

Johnston, R. J. 1982. The American Urban system. A Geographical Perspective. London: Longman.

Johnston, R. J. 1984. Residential Segregation, the state and constitutional conflict in American Urban Areas. Institute of British Geographers Special Publication, no. 17. London: Academic Press Inc. Ltd.

Julkisyhteisöjen tehtäväluokitus. Käsikirjoja 2001:41. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavissa pdf-muodossa osoitteessa: <URL: <http://www.tilastokeskus.fi/luokitukset/julkyht.pdf>>. (Luettu 17.8.2001).

Juva, S. 1994. Näkökohtia koulutuksen perusturvasta. Teoksessa: Koulutuksen perusturva. Asiantuntijanäkemyksiä koulutuksen perusturvasta. Helsinki: Opetusministeriö, 7 - 40.

Kainulainen, S. & Niemelä, P. 1996. Lähtökohtia peruspalvelujen tasapuolisuuden arvioimiseksi. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 40. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Kainulainen, S. & Niemelä, P. 1998. Kaksi tapaa tarkastella peruspalveluita. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 52. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Kajaste, K. 2000. Kunta - ihmisten yhteisö. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. Saatavissa pdf-muodossa: < URL: <http://www.kuntaliitto.fi/abckirja.pdf> >. (Luettu 5.9.2000).

Kallio, O. 1998. Kuntiin kohdistuva hyvinvointipalvelujen kysyntä. Tampere: Tampereen yliopisto.

Karisto, A. & Montén, S. 1997. Jakomäestä Kulosaareen. Pedagogisen eetoksen ja lukiökäynnin aluevaihtelut Helsingissä. Sosiologia 34 (2), 99 - 112.

Karjalainen, J. 2000. Perusturvan tuolla puolen. Teoksessa: Heikkilä, M. & Karjalainen, J. Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Helsinki: Gaudeamus, 86 - 102.

Karvinen, O. 1998. Huono-osaisuus ja disorganisaatio kaupungeissa. Acta nro 93. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Kasvio, A. 1998. Rajattoman maailman uusi aluepolitiikka. Kaupungit kilpailevat aineellisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta pääomasta. Hyvinvointikatsaus 1/1998. Tilastokeskus, 3 - 8.

Kempen, E.T. van. 1994. The dual city and the poor: Social polarisation, social segregation and life chances. Urban Studies (31)7, 995 - 1016.

Keskinen, V. 1995. Aukkaat ja palvelut Helsingissä. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1995:3. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Kivinen, O. & Rinne, R. 1993. Koulutuksen kentät ja kulku. Teoksessa: Takala, T. (toim.) Kasvatustieteologia. 3. painos. Porvoo: WSOY, 53 - 84.

Kiviniemi, M. 1989 Julkiset palvelut ja organisaatorakenteet. Helsinki. Valtion painatuskeskus

Knox, P. 1995. Urban Social Geography. 3rd edition. Harlow: Longman Group Ltd.

Knuuti, L. 2000. Kaupungin aarrekartta. Teoksessa: Ilmonen, M. ym. Rauhaa ja karnevaaleja. Tieto- ja taitoammattilaisten asumistavoitteet Helsingin seudulla. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 78. Helsinki: Teknillinen korkeakoulu, 209 - 224.

Korpiää, S. 1995. Mitä tapahtuu kulttuuritoimelle? Kuntien yleisen kulttuuritoimen tila ja tulevaisuudennäkymät vuonna 1995. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Kortteinen, M. & Vaattovaara, M. 2000. Onko osa Helsingistä alikehityksen kierteessä? Yhteiskuntapolitiikka 65 (2), 115 - 124.

Koulutuspalvelut - kilpailua ja valinnanvapautta. 1995. VATT -keskustelualoitteita. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.

Kukkasmäki, T. & Tuominen, S. 1982. Kulttuuritoiminnan käsikirja. Porvoo. WSOY.

Kuntapalveluihin ollaan edelleen tyytyväisiä. 2001. Kuntaliitto. Saatavissa www-muodossa: <URL: <http://www.kuntaliitto.fi/lehdisto/010914a.htm> >. (Luettu 17.9.2001).

Kuntien peruspalvelut ja säädösten muuttaminen. 1994. Helsinki: Kuntaliitto.

Kuurre, T. 2000. Nuorten riskiryhmät ja alaluokkaistuminen. Teoksessa: Heikkilä, M. & Karjalainen, J. Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Helsinki: Gaudeamus, 201 - 213.

Kytö, H. 1998. Muuttajan muuttuvat motiivit eräissä suomalaisissa kaupungeissa 1980- ja 1990-luvuilla. Acta 100/1998. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Kytö, H. 1999. Kauppaan kilsa, kapakkaan kaks. Vantaan asukaskysely: asukkaiden mielipiteitä asumisen laadusta. Tilasto ja tutkimus C20 :1999. Vantaa: Vantaan kaupunki. Saatavissa pdf-muodossa: <URL: <http://www.vantaa.fi/tilastot/pdf-tiedostot/kyto.pdf> >. (Luettu 21.9.2001).

Kärkkäinen, T. 1989. Nuorisotoimi. Teoksessa: Ryyppö, V., Sjöholm, K. & Kärkkäinen, T. Kunnan vapaa-aikatoiminta. Vantaa: Kunnallispaino.

Lankinen, M. 1998. Lähiöt muuttuvat ja erilaistuvat - 36 lähiön tilastollinen seuranta 1980 - 95. Suomen ympäristö 187. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Lankinen, M. 2000. Avainryhmien asumisvalinnat - muuttourien näkökulma. Teoksessa: Ilmonen, M. ym. Rauhaa ja karnevaaleja. Tieto- ja taitoammattilaisten asumistavoitteet Helsingin seudulla. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 78. Helsinki: Teknillinen korkeakoulu, 65 - 118.

Laurinkari, J. ym. 1997. Vaihtoehdoksi osuuskunta - yhteisö kunnan palvelutuotannossa. Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisuja nro 11. Helsinki: Kunnallisan kehittämissäätiö.

Lehto, A-M. 1998. Laatu surveytutkimukseen. Teoksessa: Paananen, S., Juntto, A. & Sauli, H. (toim.) Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt. Tampere: Vastapaino, 207 - 232.

Lineberry, R. 1977. Equality and Urban Policy - The Distribution of Municipal Public Services. Volume 39 Sage Library of Social Research. Beverly Hills: Sage Publications.

Marcuse, P. 1989. 'Dual city': a muddy metaphor for a quartered city. International Journal of urban and regional Studies. Vol.13, (4), 697 - 708.

Maury, J. 1997. Ilmakuva pääkaupunkiseudun asuinalueiden sosiaalisista eroista 1990-luvun alussa. Teoksessa Ilmonen, M. ym. (toim.) Mitä osoite osoittaa? Asuinalueiden erilaistuminen Helsingin seudulla. Helsinki: Pääkaupunkiseudun julkaisusarja B 1997:2, 55 - 87.

Mollenkopf, J. & Castells, M. 1991. Is New York a Dual city? Teoksessa: Mollenkopf, J. & Castells, M. (toim.) Dual City - restructuring New York. New York: Russell sage Foundation, 399 - 418.

Musterd, S. & Ostendorf, W. 1998. Segregation, polarisation and social exclusion in metropolitan areas. Teoksessa: Musterd, s. & Ostendorf, W. (ed.) Urban Segregation and the Welfare State. Inequality and exclusion in western cities. London: Routledge, 1 - 14.

Myllymäki, A. & Uoti, A. 1995. Leikkaukset kuntien uhkana. Vaikeutuuko peruspalvelujen järjestäminen? Helsinki: Kunnallisan alan kehittämissäätiö.

Myrdal, G. 1957. Economic Theory and Under-Developed Regions. London: Duckworth & Co.

Mäkelä, P. 1998. Kunnallinen vapaa-aikatoimi - palveluntuottajasta sponsoriksi? Raportti Kunta-Suomi 2004 - kuntien kulttuuri-, liikunta- ja nuorisotoimelle suunnatusta kyselyistä. Kunta Suomi 2004 -tutkimuksia nro 14. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Mäkelä, P. 2000. Kuntien vaihtelevat koulutiet. Acta nro 129. Kunta Suomi 2004 - tutkimuksia nro 24. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Niemelä, P. 1994. Peruspalvelun käsite ja hyvinvointi - palvelujen tuottamisen subjektit - tarkastelukehikko. Teoksessa: Niemelä, P. (ym.).1994. Peruspalvelut - Mitä ne ovat ja miten ne tulisi tuottaa? Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 23. Kuopio: Kuopion yliopisto, 11 - 24.

Niemelä, P. (ym.).1994. Peruspalvelut - Mitä ne ovat ja miten ne tulisi tuottaa? Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 23. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Niemi, E. K. & Ojala, M-L. 1996. Opetuksen saavutettavuus peruskoulussa. Teoksessa: Jakku-Sihvonen, R., Lindström, A. & Lipsanen, S. (toim.) Toteuttaako peruskoulu tasa-arvoa? Arviointi 1/1996. 2. painos. Helsinki: Opetushallitus, 138 - 176.

Offord, D. , Lipman, E. & Duku, E. 1998. Which Children Don't Participate in Sports, the Arts, and Community Programs? Workshop Paper for: Investing in Children: A National Research Conference.

Ojala, I. 1997. Koulu vapautuu - kuka tekee valinnat? Rehtorien ja koulunjohtajien arvioita koulutuspalveluista vuonna 1995. KuntaSuomi 2004 -tutkimuksia 5. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Olsson Hort, S.E. 1992. Segregation - ett svenskt dilemma? Socialpolitiska och sociologiska synpunkter. Bilaga 9 till Långtidsutredningen 1992. Stockholm: Finansdepartementet.

Oulasvirta, L. 1996. Kuinka kunta toimii. 4. uudistettu painos. Helsinki: Kuntaliitto..

Oulasvirta, L. 1998. Valtionapujärjestelmän teoreettiset perusteet ja kehittäminen. Teoksessa: Hoikka, P. (toim.) Kunnat 2000-luvun kynnyksellä. Tampere: Tampereen yliopisto, 155 - 167.

Outinen, S. & Varhe, S. 1985. Kaupunkien palvelujen käyttö ja asukkaiden asennoituminen hallintoon ja palveluihin. Kaupunkipalvelututkimus osa 1. Helsinki: Suomen kaupunkiliitto.

Parkin, A. 1982. Centralization, Bureaucracy and Urban Services. A Comparative Perspective, 221 - 237. Teoksessa: Rich, R. C. (ed.) The Politics of Urban Public Service. Lexington, Mass.: Lexington Books.

Peruspalvelujen arvioinnin tehostamista valmisteleavan työryhmän mietintö. 1996. Sisäasianministeriön julkaisu 5/96. Helsinki: Sisäasianministeriön monistamo.

Pirhonen, E-R. & Janhunen, P. 1995. Kuntien sivistystoimen hallinto 1995. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Puronaho, K., Matilainen & Tenhunen. 1996. Liikunta, nuorisotyö, kulttuuri ja kunnat 1994 - 1995. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Päivänen, J. 1997. Espoon eteläranta asuntomarkkinoilla. Teoksessa Ilmonen, M. ym. (toim.) Mitä osoite osoittaa? Asuinalueiden erilaistuminen Helsinginseudulla. Pääkaupunkiseudun julkaisusarja B 1997:2. Helsinki: Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta, 107 - 128.

Raunio, M. & Linnamaa, R. 2000. Asuin- ja elinympäristön laatu ja kaupunkiseutujen kilpailukyky. Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö. SENTE -julkaisuja 9/2000. Tampere: Tampereen yliopisto.

Rea, L. M. & Parker, R. A. 1997. Designing and conducting survey research. A Comprehensive Guide. San Francisco: Jossey-Bass Publishers. Second edition.

Reich, R.B. 1992. The Works of Nations - Preparing Ourselves for 21st Century capitalism. New York: Vintage Books. Alkuperäisjulkaisu 1991.

Rich, R.C. 1978. Equity and institutional design in urban service delivery. Teoksessa: Lineberry, R.L. (ed.). The Politics and Economics of Urban Services. Sage Contemporary social Science Issues 43. Beverly Hills: Sage Publications, 121 -148.

Ronkainen, S. 1998. Kaikuva empiirisyys - surveyn epistemologiset mahdollisuudet. Teoksessa: Paananen, S., Juntto, A. & Sauli, H. (toim.) Faktajuttu. Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt. Tampere: Vastapaino, 233 - 255.

Rowana, M. & Ittipone, T. 1994. Patterned inequality? Urban Affairs Review. (29)4, 509 - 531.

Ruotsalainen, P. 2000. Kotitalouksien toimeentulo ja tuloerot 1990-luvulla. Hyvinvointikatsaus - Spesiaali 2000. Helsinki: Tilastokeskus, 2 - 9.

Rusanen, J. ym. 2000. Tulojen alueelliset ja paikalliset vaihtelut Suomessa vuonna 1995. Hyvinvointikatsaus - Spesiaali 2000. Helsinki: Tilastokeskus, 62 - 75.

Ryöppö, V. & Kangas, H. 1982. Kunnan kulttuuritoiminta. Vantaa: Kunnallispaino.

Rönkkö, P. 1998. Kunnallishallinto ja hyvinvoinnin kansallinen strategia. Teoksessa: Hoikka, P. (toim.) Kunnat 2000-luvun kynnyksellä. Tampere: Tampereen yliopisto, 101 - 136.

Sallinen, A. 1994. Koulutuksen perusoikeus, perusturva, peruspalvelu. Teoksessa: Koulutuksen perusturva. Asiantuntijanäkemyksiä koulutuksen perusturvasta. Helsinki: Opetusministeriö, 87 - 104.

Salmela, T. 1997. Asiakaspalautteen haaste. Menetelmiä ja esimerkkejä. Oppaita 32. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Salmi, M., Huttunen, J. & Yli-Pietilä, P. 1996. Lapset ja lama. Raportteja 197. Helsinki: Stakes.

Samband mellan resurser och resultat. 1999. Skolverkets rapport nro. 170. Saatavissa pdf-muodossa: <URL: <http://www.skolverket.se/pdf/99-464.pdf> >. (Luettu 16.9.2001).

Sassen, S. 1991. The Global City: New York, London Tokyo. Princeton: Princeton University Press.

Seppälä, V. & Kaipainen, J. 1997. Kulttuurilaitosten yhteiskunnalliset vaikutukset. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Seppänen, M. & Rusanen, J. 2000. Asuinalueiden väliset sosioekonomiset erot Lahdessa. Yhteiskuntapolitiikka 65 (3), 237 - 245.

Seppänen, P. 2001. Kouluvalinta perusopetuksessa. Teoksessa: Jauhiainen, A., Rinne, R. & Tähtinen, J. (toim.). Koulutuspolitiikka Suomessa ja ylikansalliset mallit. Kasvatusalan tutkimuksia 1. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 185 - 203.

Sjöholm, K. 1995. Liikunta - Nuorisotyö - Kunnat. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.

Skelcher, C. 1992. Managing for Service Quality. Harlow: Longman Group.

Strandell, A. 1999. Asukasbarometri 1998. Asukaskysely suomalaisista asuinympäristöistä. Suomen ympäristö 343. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Sugarman, S. & Kremer. 1999. School Choice and Social Controversy, Politics, Policy and Law. Saatavissa www-muodossa osoitteessa:

< URL: <http://law164.law.berkeley.edu/faculty/sugarman> >. (Luettu 13.3.2001).

Suhonen, P. Onko mielipidetutkimuksiin luottamista? Teoksessa: Suhonen, P. Yleinen mielipide 1997. Helsinki: Hanki ja Jää, 119 - 128.

Sulin, H., Kursu, M. & Laxén, J. 1999. Kirjastotoimi. Saatavuus - laatu - taloudellisuus. Peruspalvelujen arviointi 1999. Erillispainos sisäasiainministeriön toimeksiannosta tehdystä Etelä- Suomen lääninhallituksen vuoden 1999 peruspalveluraportista. Helsinki: Etelä-Suomen lääninhallitus.

Suokas-Laaksonen, M. 1998. Koulutielle. Koulun valinnan ja koulutuksellinen tasa-arvon tarkastelua. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja B3:1998. Helsinki: Helsingin kaupunki, opetusvirasto.

Suomen säädöskokoelma:

Kuntalaki 365/1995.

Laki kunnan kulttuuritoiminasta 1045/1980.

Laki kuntien ja kuntainliittojen valtionosuuksista ja -avustuksista 35/1973.

Laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta 705/1992.

Laki Suomen hallitusmuodon muuttamisesta 969/1995.

Liikuntalaki 984/1979.

Liikuntalaki 1054/1998.

Nuorisotyölaki 235/1995.

Peruskoululaki 476/1983.

Perusopetuslaki 628/1998.

Suomen perustuslaki 731/1999.

Suomi, K. 2000. Liikuntapaikkapalvelut ja kansalaisten tasa-arvo. Liikunnan kehittämiskeskuksen julkaisu no 1/2000. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston liikunnan kehittämiskeskus.

Suomi-CD. 1998. [CD-rom]. Helsinki: Tilastokeskus.

Vaattovaara, M. 1998. Pääkaupunkiseudun sosiaalinen erilaistuminen - ympäristö ja alueellisuus. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1998:7. Helsinki Helsingin kaupungin tietokeskus

Vaattovaara, M. 1999. Pääkaupunkiseudun kaksi eliittiä - katsaus hyväosaisten asuinalueisiin. Hyvinvointikatsaus 1/1999. Helsinki: Tilastokeskus, 30 - 34.

Vaattovaara, M. & Vuori, P. 2000. Muuttoliike muovaa pääkaupunkiseudun alueellista koulutusrakennetta. Hyvinvointikatsaus 1/2000. Helsinki: Tilastokeskus, 56 - 62.

Valkonen, E. 1997. Kaupungin elinvoima. 1. Turun kulttuurisektorin sosiaaliset vaikutukset. Turun kulttuurilautakunnan tutkimuksia ja keskustelualoitteita 1997/1. Turku: Turun kaupunki.

Vartiainen, P. 1995. kaupunkiverkko. Kuvausjärjestelmän kehittäminen kansallisiin ja kansainvälisiin tarpeisiin. Tutkimusraportti 3/1995. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Whitty, G., Power, S. & Halpin, D. 1998. Devolution & Choice in Education. The school, The State and the Market. Buckingham: Open University Press.

Viitanen, R. 1999. Kulttuuripuntari 1999. Opetusministeriö. Kulttuuripolitiikan osaston julkaisusarja nro 9/1999. Helsinki: Oy Edita Ab.

Vilmi, V. 1993. Kuopiolaisten tyytyväisyys kaupunkiinsa ja sen palveluihin vuonna 1985. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 13. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Virtanen, P.V. 1994. NIMBY ja LULU yhdyskuntasuunnitteluun vaikuttavina tekijöinä. Teoksessa: Haarni, T. (toim.) Ihmisten kaupunki? urbaani muutos ja suunnittelun haasteet. Raportteja 152. Helsinki: Stakes.

Wolch, J. R. 1982. Spatial Consequences of Social Policy: The Role of Service-Facility Location in Urban Development Pattern. Teoksessa: Rich, R. C. (ed.) The Politics of Urban Public Service. Lexington, Mass.: Lexington Books.

Wusten van der, H. & Musterd, S. 1998. Welfare state effects on inequality and segregation. Teoksessa: Musterd, s. & Ostendorf, W. (ed.) Urban Segregation and the Welfare State. Inequality and exclusion in western cities. London: Routledge, 238 - 247.

Väestörakenne 1997. Suomen virallinen tilasto. Väestö 1998:5. Helsinki: Tilastokeskus.

Välfärd i verkligheten - pengar räcker inte! 1997. Statens offentliga utredningar 1997:24. Socialdepartementet. Stockholm: Storstadskommittén.

Väyrynen, R. 1998. Globalisaatio ja yhteiskunnan muutos. Hyvinvointikatsaus 1/ 1998. Tilastokeskus, 9 - 12.

Yhteisöjen tehtäväluokitukset : Julkisyhteisöjen ja voittoa tavoittelemattomien yhteisöjen tehtäväluokitukset. 1986. Uusittu laitos. Helsinki : Tilastokeskus.

Liite 1. Tyytyväisyys sivistystoimen palveluihin sekä kulttuuri- ja vapaa-ajanpalvelujen käyttö

TAULUKKO 1. Espoolaisten, helsinkiläisten, kangasalalaisten ja tamperelaisten vastaajien asuinalueiden tuloluokat asuinalueen tyypin mukaan. 1997. (%)

Asuinalueen tyyppi	alle 161 000 mk/ alle 26 910 euroa	161 000 - 228 000mk/ 26 910 - 38 347 euroa	yli 228 000 mk/ yli 38 347 euroa
Keskusta tai kantakaupunki	39,4	24,5	9,1
Esikaupunki, lähio, kunnan taajama	58,6	69,2	83,8
Haja-asutusalue	2,0	6,2	7,2
Yhteensä	100 (N=1518)	100 (N=2906)	100 (N=1422)

TAULUKKO 2. Espoolaisten, helsinkiläisten, kangasalalaisten ja tamperelaisten vastaajien tyytyväisyys asuinalueensa kunnallisten palvelujen sijaintiin 1997. (%)

Tyytyväisyys	Kunnan palvelujen sijainti asuinalueella
Tyytymätön	21,9
Ei kumpaakaan	21,4
Tyytyväinen	56,7
Yhteensä	100,0 (N=5884)

TAULUKKO 3. Espoolaisten, helsinkiläisten, kangasalalaisten ja tamperelaisten vastaajien arviot peruskoulun ala-asteen koulunkäyntiasioista 1997. (%)

Arvosana	Koulu yleensä	Kodin ja koulun yhteistyö	Kouluterveydenhuolto	Opetus	Henkilökunta	Ilmapiiri ja turvallisuus	Tilojen kunto ja varusteet
Huono	2,8	4,6	8,3	3,0	2,1	6,0	20,9
Ei hyvä eikä huono	10,0	14,8	23,5	11,4	13,5	14,4	25,3
Hyvä	87,3	80,6	68,3	85,6	84,4	79,5	53,8
Yhteensä	100 (N=762)	100 (N=763)	100 (N=763)	100 (N=764)	100 (N=757)	100 (N=762)	100 (N=759)

TAULUKKO 4. Espoolaisten, helsinkiläisten, kangasalalaisten ja tamperelaisten vastaajien arviot peruskoulun yläasteen koulunkäyntiasioista 1997. (%)

Arvosana	Koulu yleensä	Kodin ja koulun yhteistyö	Kouluterveydenhuolto	Opetus	Henkilökunta	Ilmapiiri ja turvallisuus	Tilojen kunto ja varusteet
Huono	7,2	15,0	12,2	7,4	6,4	10,7	20,0
Ei hyvä eikä huono	18,2	25,7	29,1	21,9	29,4	29,4	28,0
Hyvä	74,6	59,3	58,8	70,7	64,2	59,9	51,9
Yhteensä	100 (N=488)	100 (N=487)	100 (N=485)	100 (N=485)	100 (N=486)	100 (N=486)	100 (N=482)

TAULUKKO 5. Espoolaisten, helsinkiläisten, kangasalalaisten ja tamperelaisten vastaajien arviot lukion koulunkäynti -asioista 1997. (%)

Arvosana	Koulu yleensä	Kodin ja koulun yhteistyö	Kouluterveydenhuolto	Opetus	Henkilökunta	Ilmapiiri ja turvallisuus	Tilojen kunto ja varusteet
Huono	4,3	18,6	20,2	5,7	2,9	5,4	20,4
Ei hyvä eikä huono	13,3	38,4	33,4	19,9	26,0	21,8	28,2
Hyvä	82,4	43,9	46,4	74,4	71,1	72,8	51,4
Yhteensä	100 (N=392)	100 (N=388)	100 (N=386)	100 (N=387)	100 (N=384)	100 (N=386)	100 (N=383)

TAULUKKO 6. Espoolaisten, helsinkiläisten, kangasalalaisten ja tamperelaisten vastaajien kulttuuripalvelujen käyttö edellisten 12 kuukauden aikana. 1997. (%)

Käytön tiheys	Kirjasto	Teatteri	Konsertti	Taidenäytely	Museo	Elokuvat
En lainkaan	20,5	40,2	49,3	50,3	54,3	35,9
1 - 3 kertaa	25,6	46,9	39,7	38,0	37,9	34,2
useammin	53,9	12,9	11,0	11,7	7,8	29,9
Yhteensä	100 (N=5683)	100 (N=5656)	100 (N=5576)	100 (N=5593)	100 (N=5544)	100 (N=5585)

TAULUKKO 7. Espoolaisten, helsinkiläisten, kangasalalaisten ja tamperelaisten vastaajien näkemys kulttuuripalvelujen riittävydestä. 1997. (%)

Palvelujen riittävyys	Kirjasto	Teatteri	Konsertti	Taidenäytely	Museo	Elokuvat
Liian vähän	6,3	8,3	13,7	9,3	10,7	26,0
Sopivasti	93,1	86,7	81,7	83,6	85,1	70,5
Liikaa	0,6	4,9	4,6	6,6	4,1	3,7
Yhteensä	100 (N=5574)	100 (N=5003)	100 (N=4864)	100 (N=4457)	100 (N=4564)	100 (N=5048)

TAULUKKO 8. Espoolaisten, helsinkiläisten, kangasalalaisten ja tamperelaisten vastaajien vapaa-ajan palvelujen käyttö edellisten 12 kuukauden aikana. 1997. (%)

Käytön tiheys	Urheilukilpailuissa katsojana	Uimahalli	Kuntosali	Nuorisotilat
En lainkaan	59,1	48,9	64,7	91,7
1 - 3 kertaa	25,8	23,1	10,3	5,2
useammin	15,1	27,9	25,0	3,1
Yhteensä	100 (N=5544)	100 (N=5590)	100 (N=5521)	100 (N=5427)

TAULUKKO 9. Espoolaisten, helsinkiläisten, kangasalalaisten ja tamperelaisten vastaajien näkemys vapaa-ajan palvelujen riittävydestä. 1997. (%)

Palvelujen riittävyys	Urheilukilpailut	Uimahallit	Kuntosalit	Nuorisotilat
Liian vähän	10,6	24,1	12,0	39,7
Sopivasti	75,1	74,4	80,3	56,7
Liikaa	10,6	24,1	7,7	3,6
Yhteensä	100 (N=4382)	100 (N=5237)	100 (N=4503)	100 (N=3043)

TAULUKKO 10. Espoolaisten, helsinkiläisten, kangasalalaisten ja tamperelaisten vastaajien tyytyväisyys asuinkuntansa muiden koulutuspalvelujen tilanteeseen. 1997. (%)

Tyytyväisyys	Kansalais- ja työväenopistot	Nuorten ammattikoulutus	Aikuiskoulutus
Huono	3,4	6,2	5,7
Ei osaa sanoa	30,0	52,9	41,9
Hyvä	66,6	41,0	52,4
Yhteensä	100,0 (N=5744)	100,0 (N=5715)	100,0 (N=5714)

TAULUKKO 11. Espoolaisten, helsinkiläisten, kangasalalaisten ja tamperelaisten vastaajien tyytyväisyys asuinkuntansa muiden vapaa-ajan palvelujen tilanteeseen. 1997. (%)

Tyytyväisyys	Nuorten harrastustoiminta	Urheilu- ja liikuntamahdollisuudet	Luonto- ja retkeilyreitit
Huono	16,4	5,4	8,7
Ei osaa sanoa	55,3	11,0	15,8
Hyvä	28,3	83,6	75,5
Yhteensä	100,0 (N=5715)	100,0 (N=5767)	100,0 (N=5777)

Liite 2. Alimman tuloluokan postinumeroalueet

Kotitalouksien vuotuinen keskitulo alle 160 000mk / 26 910 euroa . 1997. (1 euro = 5, 94573 mk).

Postinumeroalue	Työttömyys%	Om.as. osuus%	Keskitulot mk	Kerrost. osuus%	Eläkel. osuus%	Lasten . osuus%	Kunta
Kaleva	22	63	112 514	93	30	10	Tampere
Sörnäinen	19	50	112 827	99	14	4	Helsinki
Nekala	26	54	113 027	74	19	11	Tampere
Otaniemi	5	10	118 806	85	2	8	Espoo
Alppiharju	18	50	119 308	97	15	7	Helsinki
Vallila	18	42	121 445	98	16	10	Helsinki
Osmonmäki - Petsamo	19	63	127 326	91	27	11	Tampere
Kallio	16	50	134 338	99	16	6	Helsinki
Tampereen keskusta	21	57	135 294	89	20	10	Tampere
Hervanta	23	51	135 852	82	9	22	Tampere
Velaatta	23	85	136 637	8	26	16	Tampere
Itä-Amuri - Tammerkoski	20	53	137 560	89	27	9	Tampere
Jakomäki	24	31	137 747	94	12	22	Helsinki
Treen keskusta - länsi	18	54	138 535	95	24	8	Tampere
Itä-Pasila	15	46	140 555	98	13	14	Helsinki
Multisilta	23	59	141 933	93	11	20	Tampere
Herttoniemi	25	23	142 663	96	6	23	Helsinki
Roihuvuori	17	45	143 920	98	19	18	Helsinki
Tesoma	23	60	144 398	89	15	20	Tampere
Lakisto	5	14	144 710	83	3	18	Espoo
Härmälä - Rantaperkiö	24	48	144 765	69	13	19	Tampere
Pohjois-Haaga	13	49	145 998	99	24	12	Helsinki
Maunula	19	40	146 066	88	24	15	Helsinki
Kontula	21	39	147 078	91	13	23	Helsinki
Terälahti	24	74	148 263	8	20	19	Tampere
Myllypuro - Kalkku	23	61	148 758	70	9	23	Tampere
Länsi-Herttoniemi	18	37	149 362	91	21	16	Helsinki
Pihlajamäki	17	48	149 741	92	15	18	Helsinki
Pajamäki	9	66	150 534	100	24	13	Helsinki
Puotinharju	17	61	150971	92	24	14	Helsinki
Pitäjänmäen teoll.alue	12	13	152 098	32	2	27	Helsinki
Toukola-Vanhakaupunki	14	43	153 026	81	12	16	Helsinki
Puotila	15	62	155 030	95	24	16	Helsinki
Koskela	16	35	156 362	73	22	16	Helsinki
Kannelmäki	14	45	156 963	91	13	18	Helsinki
Käpylä	13	50	157 665	91	17	19	Helsinki
Pohjois-Meilahti	13	53	158 073	99	16	13	Helsinki
Peltolammi	18	69	159 540	71	12	19	Tampere
Myllypuro	22	52	159 695	85	18	19	Helsinki

Lähde: Tilastokeskus. 1998. Suomi-CD.

Työttömyysprosentti on työttömien työnhakijoiden rekisteristä 31.12.1997.

Omistusasuntojen osuus asunnoista. 31.12.1996.

Keskitulot ovat talouden valtionveronalaiset tulot vuodessa taloutta kohti. 31.12.1996.

Kerrostalojen osuus asunnoista. 31.12.1996-

Eläkeläisten (65 v. tai yli) osuus väestöstä 31.12.1997.

Lasten (0 - 17 v.) osuus väestöstä 31.12.1997.

Liite 3. Keskimmäisen tuloluokan postinumeroalueet

Kotitalouksien vuotuinen keskitulo 160 000 - 228 000mk / 26 910 - 38 347 euroa. 1997.
(1 euro = 5, 94573 mk).

Postinumeroalue	Työttö- myys%	Om.as. osuus %	Keski- tulot mk	Kerrost. osuus%	Eläkel. osuus%	Lasten . osuus%	Kunta
Mellunkylä	17	55	160 676	90	10	24	Helsinki
Pispala	26	54	160 893	53	7	19	Tampere
Kissanmaa	19	59	161 181	65	14	16	Tampere
Messukylä	16	42	161 502	61	8	21	Tampere
Malminkartano	14	39	162 175	90	3	28	Helsinki
Kaivanto	7	87	163 472	2	23	20	Kangasala
Länsi-Amuri	16	71	164 434	95	23	12	Tampere
Etelä-Haaga	8	56	164 954	94	19	10	Helsinki
Kaukajärvi	18	54	164 980	67	9	25	Tampere
Keskussairaala - Kauppi	17	61	165 616	67	15	17	Tampere
Pukinmäki	14	51	165 820	86	12	22	Helsinki
Malmi	15	45	165 935	81	7	26	Helsinki
Pohjois-Vuosaari	16	65	166 194	93	14	17	Helsinki
Ruskeasuo	8	59	166 355	88	21	10	Helsinki
Etelä-Vuosaari	16	33	166 591	85	7	27	Helsinki
Kivihaka	8	60	170 424	98	20	12	Helsinki
Etelä-Laaajasalo	17	37	170 512	84	14	24	Helsinki
Espoon keskus	15	38	170 572	65	6	29	Espoo
Raikku	14	93	172 869	0	18	20	Kangasala
Taka-Töölö	10	47	173 612	98	15	10	Helsinki
Tohkala	10	88	173 853	0	20	24	Kangasala
Rahola	18	69	173 866	58	18	20	Tampere
Länsi-Pasila	11	41	174 153	99	8	23	Helsinki
Pikku Huopalahti	13	20	174 320	98	7	29	Helsinki
Lentävänniemi	17	83	175 544	79	11	21	Tampere
Suorama	17	67	176 785	59	9	26	Kangasala
Puistola	15	46	176 910	58	7	26	Helsinki
Ruoholahti	13	39	177 295	97	9	19	Helsinki
Munkkivuori	10	50	178 021	97	19	16	Helsinki
Lassila	13	58	178 191	94	15	18	Helsinki
Kangasala - keskusta	14	75	178 319	37	15	23	Kangasala
Koivistonkylä	17	65	178 469	42	10	25	Tampere
Takahuhti	16	74	182 460	48	20	18	Tampere
Leppävaara	10	49	182 490	91	7	20	Espoo
Kämmenteisko	15	72	183 945	0	11	31	Tampere
Eira	13	52	184 516	99	13	10	Helsinki
Lamminpää	19	72	184 725	27	12	22	Tampere
Suinula	14	91	185 156	2	13	25	Kangasala
Lapiniemi-Käpylä	19	27	185 306	72	6	20	Tampere
Huutijärvi	17	71	185 425	20	12	23	Kangasala
Epilä	16	63	185 790	53	13	21	Tampere
Keski-Töölö	9	42	187 010	99	20	10	Helsinki
Nattari	12	84	187 294	46	10	26	Kangasala
Atala - Linnainmaa	14	64	188 015	43	6	32	Tampere
Aitolahti	15	85	188 422	1	14	23	Tampere
Oulunkylä-Patola	11	62	191 413	81	17	19	Helsinki
Pitäjänmäki	11	34	192 561	76	12	20	Helsinki

Postinumeroalue	Työttö- myys%	Om.as. osuus %	Keski- tulot mk	Kerrost. osuus%	Eläkel. osuus%	Lasten . osuus%	Kunta
Suomenlinna	9	3	192 586	75	6	28	Helsinki
Ruutana	16	91	192 613	3	8	33	Kangasala
Konala	9	62	193 744	74	10	19	Helsinki
Suvela-Tuomarila	12	50	195 474	59	5	28	Espoo
Karakallio	11	59	196 508	72	12	24	Espoo
Lielähti	16	67	197 589	31	10	25	Tampere
Suutarila-Siltämäki	12	65	197 929	53	8	27	Helsinki
Helsinki - keskusta	11	49	199 430	96	16	10	Helsinki
Kangasala -asema	14	94	199 525	0	7	34	Kangasala
Kaukahti	14	46	199 935	36	9	29	Espoo
Tahmela	20	71	201 221	57	10	21	Tampere
Hakalehto	9	71	203 581	89	22	14	Espoo
Kilo	13	37	203 929	47	3	25	Espoo
Haukiluoma - Ikuri	14	76	205 447	24	7	28	Tampere
Lauttasaari	9	59	206 304	93	18	14	Helsinki
Kunnarla	8	44	206 348	35	6	26	Espoo
Santahamina	3	0	207 304	86	0	35	Helsinki
Tapanila	12	62	207 746	45	7	29	Helsinki
Matinkylä	13	52	208 172	79	7	24	Espoo
Itäkeskus-Marjaniemi	16	49	208 889	67	12	20	Helsinki
Tapiola	7	59	209 358	86	21	15	Espoo
Otsolahti	7	68	210 264	87	22	14	Espoo
Kruunuhaka	9	49	210 423	93	13	12	Helsinki
Puolarmetsä	12	31	212 442	36	3	36	Espoo
Punavuori	11	49	212 981	91	12	10	Helsinki
Kivenlahti	12	62	214 307	76	5	25	Espoo
Metsälä	11	68	216 279	64	17	19	Helsinki
Kalajärvi	11	69	216 796	14	10	29	Espoo
Tapaninvainio	11	69	218 732	41	12	25	Helsinki
Siikajärvi	12	81	220 294	0	12	20	Espoo
Olkahinen - Tasanne	11	87	221 489	2	6	30	Tampere
Vattuniemi	8	62	222 115	97	17	14	Helsinki
Kumpyöli	8	84	223 638	0	14	23	Espoo

Lähde: Tilastokeskus. 1998. Suomi-CD.

Työttömyysprosentti on työttömien työnhakijoiden rekisteristä 31.12.1997.

Omistusasuntojen osuus asunnoista. 31.12.1996.

Keskitulot ovat talouden valtionveronalaiset tulot vuodessa taloutta kohti. 31.12.1996.

Kerrostalojen osuus asunnoista. 31.12.1996-

Eläkeläisten (65 v. tai yli) osuus väestöstä 31.12.1997.

Lasten (0 - 17 v.) osuus väestöstä 31.12.1997

Liite 4. Ylimmän tuloluokan postinumeroalueet

Kotitalouksien vuotuinen keskitulo yli 228 000mk / 38 347 euroa. 1997. (1 euro = 5, 94573 mk).

Postinumeroalue	Työttö- myys%	Om.as. osuus%	Keskitulot mk	Kerrost. osuus%	Eläkel. osuus%	Lasten . osuus%	Kunta
Viharlaakso	10	72	228 172	63	13	21	Espoo
Katajanokka	11	55	229 054	98	13	18	Helsinki
Leinola - Vehmainen	1	85	231 736	5	8	28	Tampere
Espoonlahti	10	68	232 227	71	11	23	Espoo
Munkkiniemi	10	54	234 407	94	24	16	Helsinki
Lintuvaara	9	59	234 766	30	6	31	Espoo
Nihtisilta	8	62	236 034	49	4	31	Espoo
Iivisniemi	11	65	236 571	47	7	31	Espoo
Laajasalo	9	76	236 617	67	14	20	Helsinki
Olari	8	66	238 020	76	8	22	Espoo
Nupuri-Nuukio	15	82	243 986	0	14	22	Espoo
Lippajärvi	8	61	245 221	28	5	30	Espoo
Länderanta	9	78	245 878	49	8	25	Espoo
Veräjänmäki	15	51	245 916	61	11	24	Helsinki
Niipperi	11	77	248 714	2	7	32	Espoo
Vartiokylä	11	76	249 691	20	8	26	Helsinki
Suurmetsä	9	78	250 460	19	7	29	Helsinki
Uusmäki	8	88	252 684	0	19	21	Espoo
Maununneva	8	68	259 503	18	7	27	Helsinki
Tuomarinkylä	8	74	261 377	16	6	34	Helsinki
Kaartinkaupunki	9	47	266 948	81	8	16	Helsinki
Kaivopuisto	10	53	277 619	99	15	13	Helsinki
Pohjois-Tapiola	8	72	281 978	52	13	24	Espoo
Kulosaari	9	57	284 675	72	21	17	Helsinki
Nöykkiö	6	78	287 994	0	4	32	Espoo
Itä-Pakila	11	76	290 439	13	10	24	Helsinki
Niittykumpu	6	79	291 328	39	8	25	Espoo
Länsi-Pakila	8	84	294 619	8	18	22	Helsinki
Jollas	10	59	296 606	18	5	33	Helsinki
Laajalahti	6	70	302 897	28	7	28	Espoo
Suomenoja	8	69	303 216	0	5	32	Espoo
Paloheinä	7	87	318 691	1	7	31	Helsinki
Haukilahti	6	67	320 065	60	14	22	Espoo
Kaitaa	6	87	320 822	0	6	30	Espoo
Suvisaaristo	10	74	324 700	2	10	24	Espoo
Mankkaa	6	76	327 495	5	6	32	Espoo
Friisilä	7	88	333 129	4	9	26	Espoo
Laaksolahti	6	92	344 938	2	7	29	Espoo
Tammisalo	7	85	374 185	20	19	21	Helsinki
Kuusisaari - Lehtisaari	6	77	461 368	59	19	23	Helsinki
Westend	5	78	469 254	36	11	25	Espoo

Lähde: Tilastokeskus. 1998. Suomi-CD.

Työttömyysprosentti on työttömien työnhakijoiden rekisteristä 31.12.1997.

Omistusasuntojen osuus asunnoista. 31.12.1996.

Keskitulot ovat talouden valtionveronalaiset tulot vuodessa taloutta kohti. 31.12.1996.

Kerrostalojen osuus asunnoista. 31.12.1996-

Eläkeläisten (65 v. tai yli) osuus väestöstä 31.12.1997.

Lasten (0 - 17 v.) osuus väestöstä 31.12.1997

Liite 5. Kyselylomake

- 1 Mikä on postinumeronne? _____
- 2 Minkä ikäinen olette? _____ vuotta
- 3 Oletteko
  - 1 Mies
  - 2 Nainen
- 4 Oletteko
  - 1 Yksin asuva
  - 2 Vanhempien luona asuva
  - 3 Kaksinhuoltajaperheen isä tai äiti
  - 4 Yksinhuoltaja
  - 5 Lapseton puoliso
  - 6 Muu kuin yllä mainittu
- 5 Millainen koulutus Teillä on?
  - 1 Perus-, keski- tai kansakoulu
  - 2 Ylioppilastutkinto tai ammatillinen koulutus (myös opistotasoinen)
  - 3 Korkeakoulu- tai ammattikorkeakoulututkinto
- 6 Onko asuintalonne
  - 1 Kerrostalo
  - 2 Rivitalo
  - 3 Paritalo
  - 4 Omakotitalo
  - 5 Muu
- 7 Mikä seuraavista kuvaa parhaiten asuinalueettanne?
  - 1 Kaupungin keskusta, kantakaupunki tai kunnan keskustaajama
  - 2 Esikaupunki, lähiö tai kunnan muu taajama
  - 3 Haja-asutusalue
- 8 Jos olette työssä, onko työpaikkanne
  - 1 Asuinkunnassa
  - 2 Muualla
- 9 Kuinka kauan olette asunut nykyisessä asuinkunnassanne?
  - 1 Alle vuoden
  - 2 1-3 vuotta
  - 3 4-9 vuotta
  - 4 Kauemmin

10 Jos Teillä on alle 18 -vuotiaita lapsia, kuinka monta heitä on? _____lasta

11 Mikä on ammattiasemanne tällä hetkellä? **Ympäröikää vain yksi vaihtoehto.**

- 1 Työntekijä
- 2 Toimihenkilö tai virkamies
- 3 Itsenäinen yrittäjä tai maanviljelijä, isäntä tai emäntä
- 4 Opiskelija tai koululainen
- 5 Kotirouva, kotiäiti tai koti-isä
- 6 Eläkeläinen
- 7 Työtön tai tilapäisesti poissa ansiotyöstä
- 8 Muu

12 Onko perheenne **käytössä** henkilöauto?

- 1 Kyllä, yksi   2 Kyllä, useampia   3 Ei

13 Mitä kulkuvälinettä käytätte **pääasiallisesti** työmatkallanne?

- 1 Joukkoliikennettä (juna, linja-auto, jne.)
- 2 Henkilöautoa
- 3 Polkupyörää
- 4 Kuljen jalkaisin
- 5 Muuta
- 6 Työskentelen kotona
- 7 En ole työssä

14 Mikä on työmatkanne pituus yhteen suuntaan? _____ kilometriä

15 Jos ajattelette omaa asumistanne ja asuinalueettanne, miten tyytyväinen Te olette seuraaviin asioihin?

	Erittäin tyytyväinen	Melko tyytyväinen	En kumpakaan	Melko tyytymätön	Erittäin tyytyväinen
1 Asunnon kokoja varusteet.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1
2 Asumisen kustannukset.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1
3 Työmatkakustannukset.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1
4 Liikenneyhteydet.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1
5 Liikenneturvallisuus.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1
6 Puistojen ja vihervaluiden laatu.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1
7 Asuinalueen järjestyshäiriöt.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1
8 Melu ja ilma-asteet.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1
9 Asuinalueen katujen ja teiden hoito.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1
10 Kaupallisten palvelujen sijainti.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1
11 Kaupungin/kunnan palvelujen sijainti.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1
12 Asuinalueen arvostus.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1

16 Mitkä seuraavista asioista vaikuttavat eniten asuinalueenne valintaan. **Ympyröikää enintään kolme tärkeintä kohtaa.**

- 1 Hyvät kaupalliset palvelut
- 2 Hyvät päivähoito- ja koulupalvelut
- 3 Hyvät kulttuuripalvelut
- 4 Hyvät terveydenhuoltopalvelut
- 5 Hyvät vanhusten palvelut
- 6 Hyvät julkiset liikenneyhteydet
- 7 Hyvät ulkoilu- ja liikuntamahdollisuudet
- 8 Hyvä katu- ja tieverkosto
- 9 Hyvät jalankulku- ja pyörätiet
- 10 Hyvä yhteys lentokentälle
- 11 Työmatkan sujuvuus
- 12 Alueen rauhallisuus
- 13 Luonnonläheisyys
- 14 Alueen pientalovaltaisuus
- 15 Perinteisen kaupunkikeskustan rakenne
- 16 Hyvät työnsaantimahdollisuudet
- 17 Hyvä asuntojen ja asumisympäristön hinta - laatusuhde

Jos Teillä on huollettavana alle kouluikäisiä lapsia, vastatkaa kysymyksiin 17 ja 18. Muutoin siirtykää kysymykseen 19.

17 Miten vanhimman alle kouluikäisen lapsen päivähoito on järjestetty?

- 1 Molemmat tai toinen vanhemmista hoitaa lasta kotona -> siirtykää kysymykseen 19
- 2 Lasta hoitaa joku muu päivisin kotona -> siirtykää kysymykseen 19
- 3 Lapsi on kaupungin / kunnan päiväkodissa
- 4 Lapsi on kaupungin/kunnan ohjatussa perhepäivähoidossa
- 5 Lapsi on yksityisessä päivähoitossa kodin ulkopuolella
- 6 Lapsen hoito on järjestetty yhdistämällä edellä mainittuja hoitomuotoja tai muulla tavalla

18 Jos valitsitte edellisessä kohdassa vaihtoehdon 3, 4, 5 tai 6, millaisen arvosanan annatte hoitopaikalle?

	Erittäin hyvä	Melko hyvä	Ei hyvä eikä huono	Melko huono	Erittäin huono
1 Hoitopaikka yleensä	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1
2 Kodin ja hoitopaikanyhteistyö	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1
3 Toiminta lasten kanssa	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1
4 Henkilökunta	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1
5 Ilmapiiiri ja turvallisuus	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1
6 Tilojen kunto ja varusteet	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	1

19 Jos olette käynyt **äitiys- tai lastenneuvolassa** edellisten 12 kuukauden aikana, mitä mieltä olette seuraavista neuvolakäynteihin liittyvistä asioista?

	Olen tyytyväinen	Olen tyytymätön	En kumpakaan
1 Terveydenhoitajan palvelut	.....3.....	.....2.....	.....1.....
2 Lääkäripalvelut.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
3 Vastaanottoajan sopivuus	.....3.....	.....2.....	.....1.....
4 Kulkuyhteydet neuvolaan	.....3.....	.....2.....	.....1.....

*Jos Teillä on peruskoulun **ala-astetta** käyviä lapsia, vastatkaa kysymykseen 20.*

20 Millaisen arvosanan annatte seuraavista koulunkäyntiasioista **ala-asteen** koulusta?

	Erittäin hyvä	Melko hyvä	Ei hyvä eikä huono	Melko huono	Erittäin huono
1 Koulu yleensä.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
2 Kodin ja koulun yhteistyö	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
3 Kouluterveydenhuolto.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
4 Opetus.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
5 Henkilökunta	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
6 Ilmapiiiri ja turvallisuus	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
7 Tilojen kunto ja varusteet	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....

*Jos Teillä on peruskoulun **yläastetta** käyviä lapsia, vastatkaa kysymykseen 21.*

21 Millaisen arvosanan annatte seuraavista koulunkäyntiasioista **yläasteen** koulusta?

	Erittäin hyvä	Melko hyvä	Ei hyvä eikä huono	Melko huono	Erittäin huono
1 Koulu yleensä.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
2 Kodin ja koulun yhteistyö	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
3 Kouluterveydenhuolto.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
4 Opetus.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
5 Henkilökunta	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
6 Ilmapiiiri ja turvallisuus	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
7 Tilojen kunto ja varusteet	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....

Jos Teillä on lukiota käyviä lapsia tai jos itse olette lukiolainen, vastatkaa kysymykseen 22.

22 Millaisen arvosanan annatte seuraavista koulunkäyntiasioista **lukiossa** ?

	Erittäin hyvä	Melko hyvä	Ei hyvä eikä huono	Melko huono	Erittäin huono
1 Koulu yleensä.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
2 Kodin ja koulun yhteistyö	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
3 Kouluterveydenhuolto.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
4 Opetus.....	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
5 Henkilökunta	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
6 Ilmapiiiri ja turvallisuus	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....
7 Tilojen kunto ja varusteet	.....5.....	.....4.....	.....3.....	.....2.....	.....1.....

23 Ovatko asuinkuntanne terveyskeskuksen palvelut verrattuna vastaaviin yksityisiin palveluihin mielestänne

- 1 Paremmat
- 2 Samanlaiset
- 3 Huonommat
- 4 En osaa sanoa

24 Kuinka monta kertaa Te olette käynyt edellisten 12 kuukauden aikana **kunnallisessa terveyskeskuksessa** sairauden tai tapaturman vuoksi?

- 1 En yhtään
- 2 1 - 3 kertaa
- 3 4 - 9 kertaa
- 4 Useammin

25 Kuinka monta kertaa Te olette käynyt edellisten 12 kuukauden aikana **yksityisellä lääkäriasemalla tai yksityislääkärin vastaanotolla** sairauden tai tapaturman vuoksi?

- 1 En yhtään
- 2 1 - 3 kertaa
- 3 4 - 9 kertaa
- 4 Useammin

26 Jos te saisitte lisätä asuinkuntanne terveyskeskuksen lääkäripalveluja, joillakin seuraavista tavoista, minkä vaihtoehdon valitsisitte? Ympyröikää **vain yksi** vaihtoehto

- 1 Erikoislääkäripalvelujen lisääminen
- 2 Lääkärin kotikäyntien lisääminen
- 3 Lisätä potilaan mahdollisuutta valita hoitava lääkäri
- 4 Omalääkärijärjestelmän käyttöönotto tai jatkaminen
- 5 Muiden lääkäripalvelujen lisääminen
- 6 Lääkäripalveluja ei tarvitse lisätä

27 Jos kävitte **edellisten 12 kuukauden aikana kunnallisessa terveyskeskuksessa**, miten tyytyväinen olitte viimeisellä käynnillä seuraaviin asioihin?

	Erittäin tyytyväinen	Melko tyytyväinen	En kumpakaan	Melko tyytymätön	Erittäin tyytyväinen
1 Ajan saanti.....	5	4	3	2	1
2 Kulkuyhteydet.....	5	4	3	2	1
3 Jonotusaika.....	5	4	3	2	1
4 Henkilökunnan palvelualttius.....	5	4	3	2	1
5 Hoidon laatu.....	5	4	3	2	1
6 Tutkimuksen laatu ja määrä.....	5	4	3	2	1
7 Lääkkeiden saanti.....	5	4	3	2	1
8 Hoitotarvikkeiden saanti.....	5	4	3	2	1
9 Terveyskeskuksen tilat.....	5	4	3	2	1

28 Mitkä seuraavista vaihtoehtoista ovat mielestänne tärkeitä vanhusten hoidon kehittämässä omassa asuinkunnassanne? **Ympyröikää enintään kaksi vaihtoehtoa.**

- 1 Vanhainkotipaikkojen lisääminen
- 2 Kunnan ylläpitämien vanhusten palvelutalojen ja vanhusten asuintalojen lisääminen
- 3 Yksityisten ylläpitämien vanhusten palvelutalojen ja vanhusten asuintalojen lisääminen
- 4 Vanhusten hoito lähiympäristössä asuvien ihmisten avustaminen
- 5 Kotihoidon tehostaminen kunnan toimenpitein
- 6 En osaa sanoa

29 Jos huolenpitoa vanhuksista haluttaisiin lisätä, katsotteko Te itsellänne olevan mahdollisuuksia osallistua muidenkin vanhusten kuin omien vanhempienne auttamiseen **ilman korvausta?**

- 1 Kyllä -> siirtykää kysymykseen 30
- 2 Ei -> siirtykää kysymykseen 31
- 3 En osaa sanoa -> siirtykää kysymykseen 32

30 Millä tavalla voisitte auttaa? Voitte valita **useita** vaihtoehtoja.

- 1 Voisin auttaa ostosten teossa
- 2 Voisin ulkoiluttaa ja seurustella
- 3 Voisin avustaa kotiaskareissa

31 Onko asuinkunnassanne pakolaisia nykyisin

- 1 Sopivasti
- 2 Liian paljon
- 3 Voisi olla enemmänkin
- 4 En osaa sanoa

32 Kuinka monta kertaa olette käynyt edellisten 12 kuukauden aikana?

	En lainkaan	1 - 3 kertaa	4 - 9 kertaa	Useammin
1 Kirjastossa.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....
2 Teatterissa.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....
3 Konsertissa.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....
4 Taidenäyttelyssä.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....
5 Museossa.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....
6 Elokuvissa.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....
7 Urheilukilpailussa katsojana.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....
8 Uimahallissa.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....
9 Kuntosalissa.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....
10 Nuorisotiloissa.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....
11 Ravintolassa.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....
12 Kahvilassa.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....

33 Onko asuinkunnassanne kulttuuri- ja liikuntapalveluja riittävästi Teidän tarpeitanne ajatellen?

	Liikaa	Sopivasti	Liian vähän	En osaa sanoa
1 Kirjasto.....	1	2	3	4
2 Teatteri.....	1	2	3	4
3 Konsertit.....	1	2	3	4
4 Taidenäyttelyt.....	1	2	3	4
5 Museot.....	1	2	3	4
6 Elokuvat.....	1	2	3	4
7 Urheilukilpailut.....	1	2	3	4
8 Uimahallit.....	1	2	3	4
9 Kuntosalit.....	1	2	3	4
10 Nuorisotilat.....	1	2	3	4
11 Ravintolat.....	1	2	3	4
12 Kahvilat.....	1	2	3	4

34 Missä kunnan asioista tulisi mielestänne tiedottaa? **Ympyröikää kaksi mielestänne tärkeintä tapaa.**

- 1 Sanomalehdet
- 2 Ilmaisjakelulehdet
- 3 Kaupungin oma tiedotuslehti
- 4 Radio
- 5 Televisio tai kaapelitelevisio
- 6 Kaupungin järjestämät tiedotustilaisuudet
- 7 Ilmoitustaulut
- 8 Internet
- 9 Jokin muu

35 Saatteko mielestänne riittävästi tietoja asuinkuntanne asioita?

- 1 Kyllä
- 2 En

36 Onko asuinkunnassanne kulttuuri- ja liikuntapalveluja riittävästi Teidän tarpeitanne ajatellen?

	Kiitettävä	Hyvä	Tyydyttävä	Välttävä	Huono
1 Puhelinvälityksen/ - keskuksen palvelu.....	5	4	3	2	1
2 Terveyskeskuksen puhelinpalvelu.....	5	4	3	2	1
3 Puhelinpalvelu muissa palvelupisteissä ja virastoissa.....	5	4	3	2	1
4 Palvelunumeroista ja puhelinpalveluajoista tiedottaminen.....	5	4	3	2	1

37 Jos ajattelette elämistä asuinkunnassanne yleensä, miten hyvin seuraavat asiat mielestänne ovat?

	Erittäin hyvin	Melko hyvin	En osaa sanoa	Melko huonosti	Erittäin huonosti
1 Yleinen järjestys ja turvallisuus.....	5	4	3	2	1
2 Kuluttajaneuvonta.....	5	4	3	2	1
3 Lasten leikkipaikat.....	5	4	3	2	1
4 Kotisairaanhoido.....	5	4	3	2	1
5 Sairaanhoido.....	5	4	3	2	1
6 Vanhusten huolto.....	5	4	3	2	1
7 Kansalais- ja työväenopistot.....	5	4	3	2	1
8 Nuorten harrastustoiminta.....	5	4	3	2	1
9 Nuorten ammattikoulutus.....	5	4	3	2	1
10 Aikuiskoulutus.....	5	4	3	2	1
11 Torit ja torikauppa.....	5	4	3	2	1
12 Katujen ja teiden hoito.....	5	4	3	2	1
13 Asuntojen, työpaikkojen ja palvelujen sijoittelu	5	4	3	2	1
14 Liikenneolot jalankulkijan, pyöräilijän kannalta	5	4	3	2	1
15 Liikenneolot autoilijan kannalta.....	5	4	3	2	1
16 Julkinen liikenne.....	5	4	3	2	1
17 Pientalotontin saanti.....	5	4	3	2	1
18 Vuokra-asunnon saanti.....	5	4	3	2	1
19 Ilman laatu.....	5	4	3	2	1
20 Ympäristön siisteys.....	5	4	3	2	1
21 Vesistöjen puhtaus.....	5	4	3	2	1
22 kierrätystoiminta.....	5	4	3	2	1
23 Urheilu- ja liikuntamahdollisuudet.....	5	4	3	2	1
24 Luonto- ja retkeilyreitit.....	5	4	3	2	1
25 Palvelujen saanti omalla äidinkielellä.....	5	4	3	2	1

38 Entä missä edellisen kysymyksen asioissa ja palveluissa teidän mielestänne on eniten puutteita? Merkitkää edellisestä kysymyksestä **enintään viiden** kohdan edessä oleva numero.

Puutteita on seuraavissa asioissa: Asiat nro ____, ____, ____, ____ ja ____

39 Seuraavassa esitetään muutama asuinkuntaanne koskeva väittämä. Mitä mieltä olette niistä?

	Täysin sama mieltä	Osittain sama mieltä	En osaa sanoa	Osittain eri mieltä	Täysin eri mieltä
1 Kunta on hoitanut talousasiansa hyvin..	5	4	3	2	1
2 Kunta tekee yleensä oikeita päätöksiä	5	4	3	2	1
3 Kunnan palveluita on veroäyrin hintaan nähden liian vähän.....	5	4	3	2	1
4 Kunnan päätöksenteko tulee saada lähemmäksi asukkaita.....	5	4	3	2	1
5 Omatoimisuutta lisättävä, asukkaat huolehtisivat itse enemmän palveluista....	5	4	3	2	1
6 Kunnassa on palveluita, joita en voi käyttää, vaikka haluaisinkin.....	5	4	3	2	1

40 Miten seuraavien palvelujen rahoitus olisi jatkossa hoidettava asuinkunnassanne suhteessa nykytilanteeseen?

	Nykyistä enemmän maksuilla	Nykyistä enemmän verovaroin	Nykyinen suhde on hy- vä	En osaa sa- noa
1 Terveyspalvelut.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....
2 Lasten päivähoito.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....
3 Kirjastopalvelut.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....
4 Kouluruokailu.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....
5 Liikuntapaikkojen hoito.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....
6 Vesi- ja viemärilaitos.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....

41 Onko Teillä tai jollakin perheenjäsenellänne ollut ongelmia, jotka vaikeuttavat jokapäiväisestä arkielämästä selviytymistä? Mitä ongelmia?? Onko merkitemäänne ongelmaan haettu ja saatu apua? **Merkittävä vain yksi vaihtoehto kullakin rivillä?**

	Ei ole ollut ongelmia	On ollut ongelmia, joihin apua			
		ei ole haettu	on haettu ja saatu riittävästi	On haettu muttei saatu riittävästi	on haettu, muttei saatu lainkaan
1 Työttömyys.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	.....5.....
2 Pitkäaikainen lomautus.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	.....5.....
3 Työttömäksi joutumisen pelko.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	.....5.....
4 Liikaa työtä.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	.....5.....
5 Aika ei riitä.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	.....5.....
6 Asunto ahdas tai puutteellinen.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	.....5.....
7 Liikaa aikaa, ei tekemistä.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	.....5.....
8 Taloudellisia ongelmia.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	.....5.....
9 Liian suuria lainoja hoidettavaksi.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	.....5.....
10 Oma yritys taloudellisissa vaikeuksissa.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	.....5.....
11 Elämää vaikeuttava sairaus tai vamma.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	.....5.....
12 Liiallista päihteiden käyttöä.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	.....5.....
13 Yksinäisyyttä.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	.....5.....
14 Nälkä, puute ruuasta.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	.....5.....
15 Vaikeus saada päivähoitopaikka.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	.....5.....
16 vaikeus järjestää vanhuksen hoito.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	.....5.....

42 Jos ajattelette arkielämäännne, miten seuraavat asiat ovat?

	Kyllä	Ei
1. Naapureiden kesken on paljon yhteistä toimintaa.....	.....1.....	.....2.....
2. Olen vierailut naapureideni kotona edellisten 12 kuukauden aikana.....	.....1.....	.....2.....
3. Luonani on vierailut naapureita edellisten 12 kuukauden aikana.....	.....1.....	.....2.....
4. Saan naapureiltani apua tarvittaessa.....	.....1.....	.....2.....
5. Olen osallistunut talkoisiin asuinalueellani edellisten 12 kuukauden aikana.....	.....1.....	.....2.....
6. Osallistun asukas/ -omakotiyhdistyksen toimintaan.....	.....1.....	.....2.....
7. Minulla on asuinkunnassani ystäviä tai sukulaisia, joiden luona käyn tai jotka käyvät luonani säännöllisesti.....	.....1.....	.....2.....
8. Minulla on kauempana ystäviä tai sukulaisia, joiden luona käyn tai jotka käyvät luonani säännöllisesti.....	.....1.....	.....2.....

43 Jos olette suunnitelleet muuttoa tai olette muuttamassa, mihin aiotte muuttaa?

- 1 Omassa kaupungissa tai kunnassa toiseen asuntoon
- 2 Naapurikuntaan tai -kaupunkiin
- 3 Kauemmas johonkin kaupunkiin
- 4 Kauemmas maaseudulle
- 5 Ulkomaille

44 Miten turvalliseksi koette seuraavat asiat?

	Turvalliseksi	Melko tur- valliseksi	Turvatto- maksi	En uskalla mennä yksin	En osaa sanoa
1 Kävely asuinalueellanne myöhään illalla	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	5
2 Kävely kotikuntanne tai -kaupunkinne kes- kustassa myöhään illalla.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	.....4.....	5

45 Kuinka huolestunut olette siitä, että te tai jokin perheenne jäsen voisi joutua seuraavien rikosten uhriksi **asuinkunnassanne**?

	En ollen- kaan huo- lestunut	Melko huo- lestunut	Erittäin huo- lestunut	Asia ei koske mi- nua
1 Moottoriajoneuvo varastetaan.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	4
2 Moottoriajoneuvoa vahingoitetaan.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	4
3 Kotiin murtaudutaan.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	4
4 Polkupyörä varastetaan.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	4
5 Muuta henkilökohtaista omaisuutta varastetaan.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	4
6 henkilökohtaista omaisuutta vahingoitetaan.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	4
7 Väkivaltainen ryöstö.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	4
8 Väkivallalla uhkailu.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	4
9 Väkivallan kohteeksi joutuminen.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	4
10 Seksuaalirikos.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	4
11 Rattijuopon aiheuttama liikenneonnettomuus.....	.....1.....	.....2.....	.....3.....	4

46 Miten haluaisitte asuinkuntanne turvallisuutta kehitettävän? **Merkitkää enintään kolme tärkeintä asiaa.**

- 1 Poliisin ja yleisön keskinäinen yhteydenpito
- 2 Poliisin näkyvä valvonta ja partiointi
- 3 Aluepoliisi- ja lähipoliisitoiminta
- 4 Uhripäivystys tai muu uhrien tukeminen
- 5 Rikoksia ennaltaehkäisevä tiedotus ja valistus
- 6 Suojausneuvonta rikosten torjumiseksi
- 7 Automaattinen liikennevalvonta
- 8 Kevyenliikenteen väylien turvallisuuden kehittäminen
- 9 Muiden liikenneväylien turvallisuuden kehittäminen
- 10 Laillisuuskasvatus ja muu poliisin yhteistyö koulujen kanssa
- 11 Nuorisotoiminnan aktivointi kunnan ja vapaaehtoisjärjestöjen toimesta
- 12 Kameravalvonta

47 Oletteko ryhtynyt joihinkin seuraaviin toimenpiteisiin välttääksenne rikoksen kohteeksi joutumisen?

- 1 Käytän yleensä asuntoani ulko-ovessa varmuusketjua
- 2 Panen yleensä oven takalukkoon poistuessani asunnosta
- 3 Käytän yleensä asuntoani ovessa varmuuslukkoa
- 4 Pyydän naapuriani pitämään silmällä kotiani, jos olen enemmän kuin pari päivää poissa
- 5 Omaisuuttani on merkitty
- 6 Omaisuuttani on vakuutettu rikoksen varalta
- 7 Käytän asunnossani varashälytintä
- 8 Käytän asunnossani murtohälytintä
- 9 Vältän liikkumista pimeällä

48 Asuinkunta

Liite 6. Vastaajien tyytyväisyyden ja palvelujen käytön yhteys asuinalueiden ominaispiirteisiin

TAULUKKO 1. Ala-asteen koulunkäyntiasioihin liittyvän tyytyväisyyden yhteys asuinalueen piirteisiin Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella. 1997. (Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin)

Asuinalueen ominaispiirteitä	Koulu yleensä	Kodin ja koulun yhteistyö	Kouluterveydenhuolto	Opetus	Henkilökunta	Ilmapiiri ja turvallisuus	Tilojen kunto ja varusteet
Asuinalueen kesk. tulot/v	.061	-.030	-.011	.028	.037	.112**	-.040
Asuinalueen tyyppi	-.028	-.037	.026	-.081*	-.025	.002	-.048
Vastaajan koulutusaste	.041	.004	-.057	-.015	-.021	.078*	-.068
Pientalojen osuus asunnoista	.073*	-.012	.036	.034	.033	.102**	-.038
Kerrostalojen os. asunnoista	-.077*	.015	-.030	-.034	-.035	-.094**	.047
Omistusas. os. asunnoista	.077*	.016	.003	.010	.007	.090*	-.058
Työttömyysaste	-.060	.003	.022	-.042	-.049	-.111**	.035

* merkitsevä tasolla .05 **merkitsevä tasolla .01

TAULUKKO 2. Ylä-asteen koulunkäyntiasioihin liittyvän tyytyväisyyden yhteys asuinalueen piirteisiin Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella. 1997. (Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin)

Asuinalueen ominaispiirteitä	Koulu yleensä	Kodin ja koulun yhteistyö	Kouluterveydenhuolto	Opetus	Henkilökunta	Ilmapiiri ja turvallisuus	Tilojen kunto ja varusteet
Asuinalueen kesk. tulot/v	.086	.051	.032	.039	.018	.034	-.018
Asuinalueen tyyppi	-.060	-.032	.084	-.023	-.070	-.089	-.018
Vastaajan koulutusaste	.036	.088	-.031	-.074	-.060	-.025	-.110*
Pientalojen os. asunnoista	-.031	.017	.084	.026	.034	-.033	-.016
Kerrostalojen os. asunnoista	.037	-.017	-.084	-.038	-.036	.029	.020
Omistusas. os. asunnoista	.007	-.002	.024	-.039	-.048	-.047	.028
Työttömyysaste	-.109*	-.044	.022	-.032	-.021	-.027	.007

* merkitsevä tasolla .05 **merkitsevä tasolla .01

TAULUKKO 3. Lukion koulunkäyntiasioihin liittyvän tyytyväisyyden yhteys asuinalueen piirteisiin Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella. 1997. (Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin)

Asuinalueen ominaispiirteitä	Koulu yleensä	Kodin ja koulun yhteistyö	Kouluterveydenhuolto	Opetus	Henkilökunta	Ilmapiiri ja turvallisuus	Tilojen kunto ja varusteet
Asuinalueen kesk. tulot/v	-.016	.052	-.059	.045	.018	.034	-.136**
Asuinalueen tyyppi	-.041	-.016	-.061	.016	-.070	-.089	-.106*
Vastaajan koulutusaste	.035	.070	.034	.013	-.060	-.025	-.050
Pientalojen osuus asunnoista	-.028	-.008	-.108*	.043	.034	-.033	-.109*
Kerrostalojen osuus asunnoista	.035	.007	.086	-.047	-.036	.029	.097
Omistusasuntojen osuus asunnoista	.020	.054	-.016	-.039	.052	-.047	-.102*
Työttömyysaste	-.049	-.072	.037	-.032	-.070	-.027	.087

* merkitsevä tasolla .05 **merkitsevä tasolla .01

TAULUKKO 4. Kulttuuripalvelujen käytön yhteys asuinalueen piirteisiin Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella. 1997. (Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin)

Asuinalueen ominaispiirteitä	Kirjastot	Teatterit	Konsertit	Taidenäytelyt	Museot	Elokuvat
Asuinalueen kesk. tulot/v	-.016	.056**	.041**	.062**	.033*	.011
Asuinalueen tyyppi	-.052**	-.073**	-.097**	-.138**	-.096**	-.147**
Vastaajan koulutusaste	.206*	.183**	.229**	.258**	.233**	.286**
Pientalojen osuus asunnoista	-.045**	-.042**	-.081**	-.130**	-.067	-.138**
Kerrostalojen osuus asunnoista	.041**	.041**	.079**	.126**	.066	.134**
Omistusasuntojen osuus asunnoista	-.011	.046**	.019	-.009	.010	-.089**
Työttömyysaste	.005	-.075*	-.093**	-.118**	-.056**	-.088**

* merkitsevä tasolla .05 **merkitsevä tasolla .01

TAULUKKO 5. Kulttuuripalvelujen riittävyyteen liittyvän tyytyväisyyden yhteys asuinalueen piirteisiin Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella. 1997. (Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin)

Asuinalueen ominaispiirteitä	Kirjastot	Teatterit	Konsertit	Taidenäytelyt	Museot	Elokuvat
Asuinalueen kesk. tulot/v	-.014	-.024	-.022	-.030*	-.019	-.163**
Asuinalueen tyyppi	.007	.010	.025	.078**	.042**	-.065**
Vastaajan koulutusaste	-.095**	-.053**	-.085**	-.107**	-.093**	-.121**
Pientalojen osuus asunnoista	.004	-.011	-.001	.043**	.033	-.137**
Kerrostalojen osuus asunnoista	.001	.008	.003	-.045**	-.038**	.142**
Omistusasuntojen osuus asunnoista	.016	-.043**	-.025	-.028*	-.020	-.084**
Työttömyysaste	.009	.028*	.032*	.039**	.022	.159**

* merkitsevä tasolla .05 **merkitsevä tasolla .01

TAULUKKO 6. Vapaa-ajan palvelujen käytön yhteys asuinalueen piirteisiin Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella. 1997. (Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin)

Asuinalueen ominaispiirteitä	Urheilukilpailut	Uimahallit	Kuntosalit	Nuorisotilat
Asuinalueen kesk. tulot/v	.025	.008	.009	-.014
Asuinalueen tyyppi	.017	.003	-.050*	.015
Vastaajan koulutusaste	.039**	.046**	.106*	-.046**
Pientalojen osuus asunnoista	.040**	-.004	-.058**	-.019
Kerrostalojen osuus asunnoista	-.035**	.005	-.032*	.020
Omistusasuntojen osuus asunnoista	.022	-.012	-.039**	-.039**
Työttömyysaste	-.004	-.009	.120**	.017

* merkitsevä tasolla .05 **merkitsevä tasolla .01

TAULUKKO 7. Vapaa-ajan palvelujen riittävyyteen liittyvän tyytyväisyyden yhteys asuinalueen piirteisiin Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella. 1997. (Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin)

Asuinalueen ominaispiirteitä	Urheilukilpailut	Uimahallit	Kuntosalit	Nuorisotilat
Asuinalueen kesk. tulot/v	-.004	.005	-.029*	-.015
Asuinalueen tyyppi	-.040**	-.022	-.039**	-.073**
Vastaajan koulutusaste	.040**	-.016	-.010	.113**
Pientalojen osuus asunnoista	-.049**	-.064**	-.034*	-.084**
Kerrostalojen osuus asunnoista	.045**	.067**	.033*	.078**
Omistusasuntojen osuus asunnoista	-.028*	-.039**	-.011	-.057**
Työttömyysaste	-.029	-.042**	.034**	-.033**

* merkitsevä tasolla .05 **merkitsevä tasolla .01

TAULUKKO 8. Muiden sivistystoimenpalvelujen asiantilaan liittyvän tyytyväisyyden yhteys asuinalueen piirteisiin Espoossa, Helsingissä, Kangasalla ja Tampereella. 1997. (Spearmanin järjestyskorrelaatiokerroin)

Asuinalueen ominaispiirteitä	Palvelujen sijainti	Kansalais- ja työväenopistot	Nuorten ammattikoulutus	Aikuis-koulutus	Nuorten harrastustoiminta	Urheilu- ja liikuntamahd.	Luonto- ja retkeilyreitit
Asuinalueen kesk. tulot/v	-.200**	.010	-.069**	-.073**	-.028*	-.026*	-.046**
Asuinalueen tyyppi	-.205**	-.015	-.006	-.078**	.016	.008	-.114**
Vastaajan koulutusaste	-.046**	.074**	-.001	.060**	-.014	.039**	-.006
Pientalojen osuus asunnoista	-.226**	.032*	.009	-.076**	.014	-.032*	.100**
Kerrostalojen osuus asunnoista	.216**	-.031*	-.013	.076**	.011	.036**	-.090**
Omistusasuntojen osuus asunnoista	-.127**	.075**	.030*	-.011	.033*	.021	-.078**
Työttömyysaste	.175**	.008	.119**	.077**	.068**	.029*	-.029*

* merkitsevä tasolla .05 **merkitsevä tasolla .01